magazin istoric

ANUL III
Nr. 4 (25)
APRILIE
1969

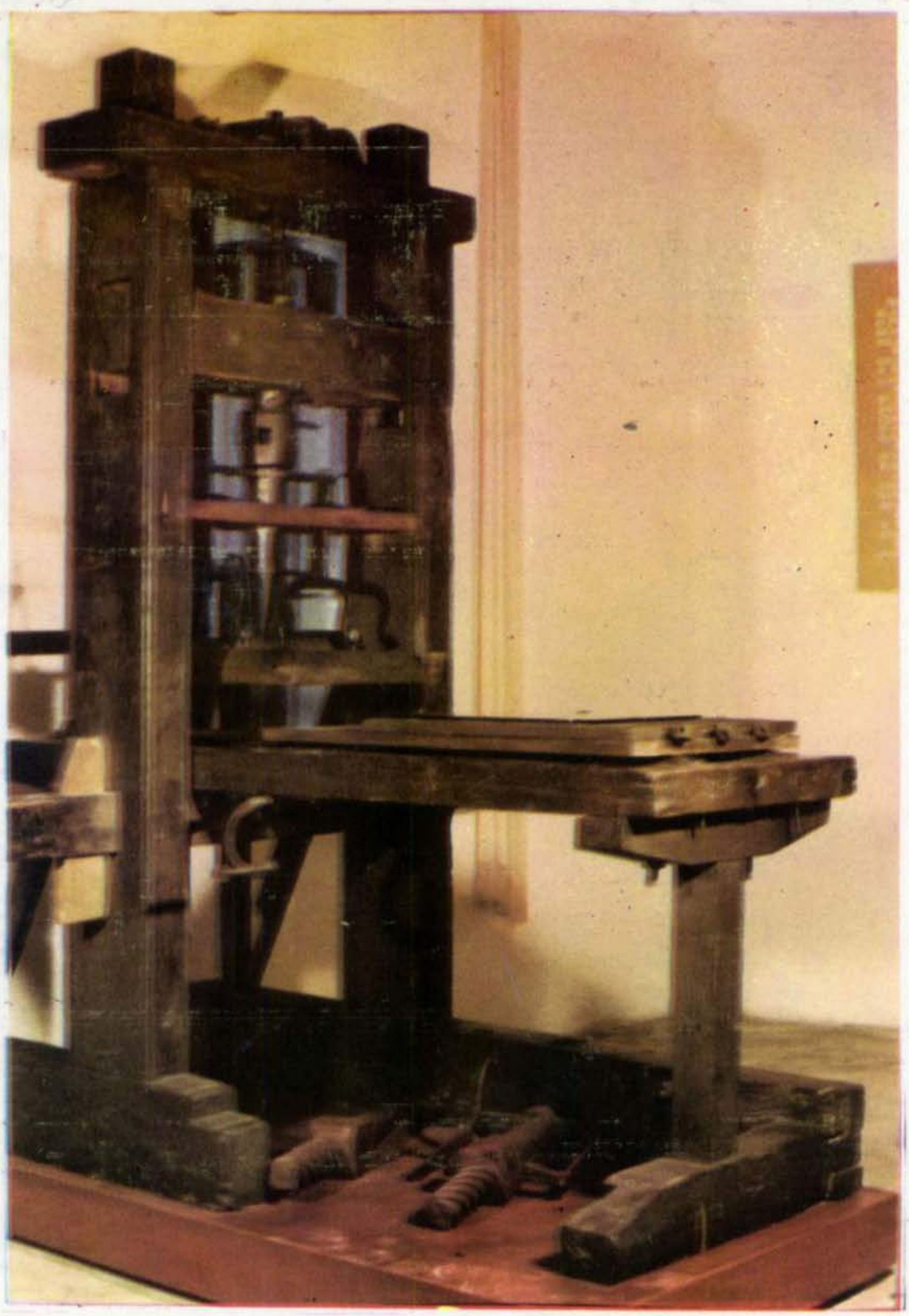

Veche tiparniță românească („Mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles" p. 84—88)

REDACTOR ȘEF

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚĂ, AURICĂ SIMION ȘTEFĂNESCU

magazin istoric

nr. 4 — aprilie 1969

RADU VULPE
Burebista — geniu militar sau politic ? 2

VASILE I. MOCANU
„Luptați pentru nimicirea completă a hitleriștilor !" 6

PAUL MARIE DUVAL
Celții și arta lor . . 12
• Memento 18

SILVIU BRUCAN
Metoda „curtoaziei" în istoriografia americană . 19

AL. ZUB
Urmașul răzeșilor de pe Kogălnic 24

I. PROTOPOPESCU
Unul din anonimii marelui curaj 30

GHEORGHE ȚUȚUI
25 de ani de la crearea Frontului Unic Muncitoresc 37

MATEI CAZACU
Cine l-a ucis pe Antim Ivireanul ? 43

MICHELE RISTICH DE GROOTE
Demența de-a lungul veacurilor 50

TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE
Oameni și fiare . . . 57

WINSTON CHURCHILL
Memorii (II) 60

VALENTIN URUM
Cicerin, diplomatul roșu 65

IVAR LISSNER
Oracolul din Delfi . . 70
• Semnal 78

C. C. GIURESCU
Hronic de podgorii . . 80

GHEORGHE CRONȚ
„Mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles" . . . 84
• Omul care nu a existat niciodată (II) . . . 89
• Panoramic editorial . 93
• Poșta redacției . . 97

Din paginile noastre

A fost un geniu militar, cel puțin tot pe atît cît a fost geniu politic — aceasta este concluzia prof. univ. dr. docent Radu Vulpe cu privire la personalitatea marelui rege get Burebista.

O aniversare de seamă : 25 de ani de la crearea Frontului Unic Muncitoresc — a cărui constituire a sporit forța clasei muncitoare și a dus în mod nemijlocit la intensificarea și lărgirea acțiunilor ei — eveniment evocat de Gh. Țuțui.

Sub titlul „Luptați pentru nimicirea completă a hitleriștilor !", dr. Vasile I. Mocanu prezintă starea de spirit antinazistă și antirăzboinică care domnea în armata română. Activitatea de propagandă a P.C.R. în armată a reprezentat o parte integrantă a uriașei munci de pregătire a insurecției antifasciste din august 1944.

„Cicerin, diplomatul roșu" este portretizat cu talent de Valentin Urum. „Omul de lîngă Lenin" — cum i se spunea — diplomatul numărul 1 al Rusiei sovietice, cu dinamismul său clocotitor, e prezentat cititorilor revistei la rubrica „Avanpremieră editorială".

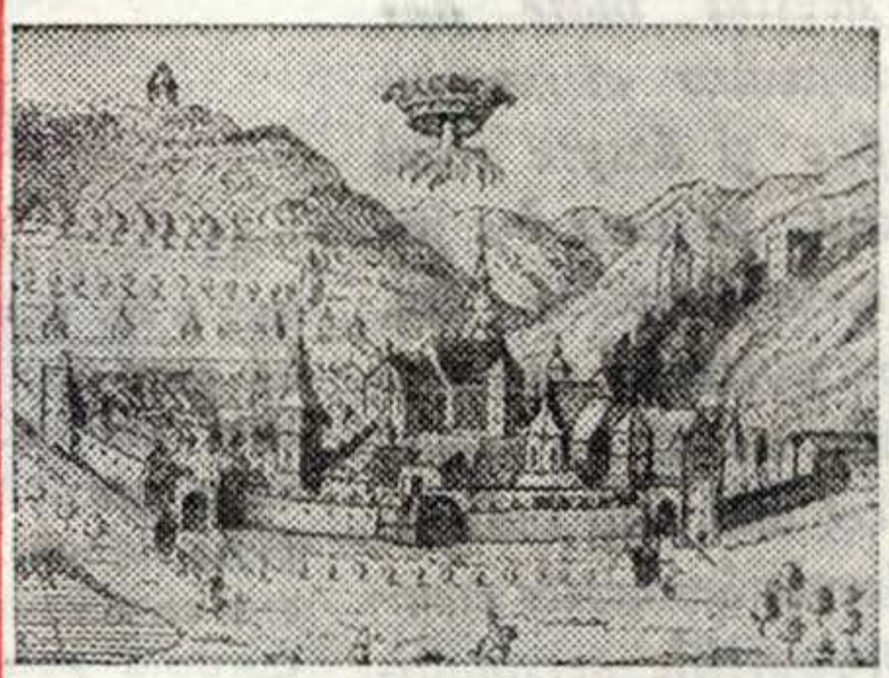

Stampă de epocă înfățișînd Brașovul din ultimul pătrar al secolului al XVI-lea, în care a lucrat, cu spor, Coresi, la vestita lui tiparniță.

Celebrele podgorii ale Moldovei — și mai ales Măgura Odobeștilor — sînt descrise de Const. C. Giurescu.

Asasinarea marelui cărturar care a fost Antim Ivireanul rămîne încă învăluită în mister. Matei Cazacu analizează diferitele ei versiuni, indicînd pe aceea care ar putea fi socotită drept cea mai verosimilă.

BUREBISTA

geniu militar sau politic?

RADU VULPE
prof. univ. doctor docent

Știrile referitoare la Burebista sînt atît de puține încît nu ne îngăduie să avem decît idei sumare despre activitatea acestui mare dar efemer unificator al neamului geto-dac și despre rolul considerabil pe care l-a jucat în istoria timpului său. Cît despre portretul său moral și fizic, nu ni s-a transmis nici cel mai slab indiciu. In ce privește însușirile esențiale și proporțiile personalității sale, nu ne rămîne să le cunoaștem decît în linii generale, după măreția faptelor pe care le-a săvîrșit.

Oarecum contemporan cu el, geograful grec Strabon, singurul autor antic care, în cuvinte avare, dar totodată demne de încredere, ne vorbește mai insistent despre Burebista, precizează că acest bărbat era de origine get, adică provenea din uniunea triburilor getice de la Dunărea de Jos (Muntenia, Moldova de sud, Dobrogea). Ajuns în fruntea geților săi, i-a disciplinat prin exerciții, prin cumpătare și prin porunci severe, ajutîndu-se în acest scop și de prestigiul religios al marelui preot Deceneu. In puțin timp a devenit conducătorul tuturor geților și dacilor. Dispunînd de 200 000 de luptători, și-a întins peste mulți vecini stăpînirea, cu deosebire peste celții de la Dunărea de Mijloc. Tot Strabon ne mai spune că îi îngrijorase și pe romani prin desele expediții de pradă pe care le efectua la sud de Dunăre, pînă în Macedonia și Iliria, dar că în cele din urmă a fost răsturnat printr-un complot al unora dintre colaboratorii săi și că, după moartea lui, întîmplată, desigur, cu acest prilej, vasta unitate statală geto-dacică pe care o crease se împărți în patru formațiuni separate.

Solidaritate vremelnică

SE ÎNȚELEGE CĂ LA BAZA ÎNTINSEI puteri a lui Burebista a fost unificarea neamului geto-dac, pe care el trebuie s-o fi realizat mai mult prin persuasiune decît prin forța armelor. Altminteri nu s-ar putea explica iuțeala cu care s-a înfăptuit. Unirea era stimulată de primejdia romană, care se apropia sistematic de Dunăre. În fața necesității simțite de toți geto-dacii de a-și strînge rîndurile, vechiul nucleu al triburilor getice din Cîmpia Dunării se prezenta ca cel mai închegat, cel mai puternic, cel mai indicat pentru a polariza solidaritatea geto-

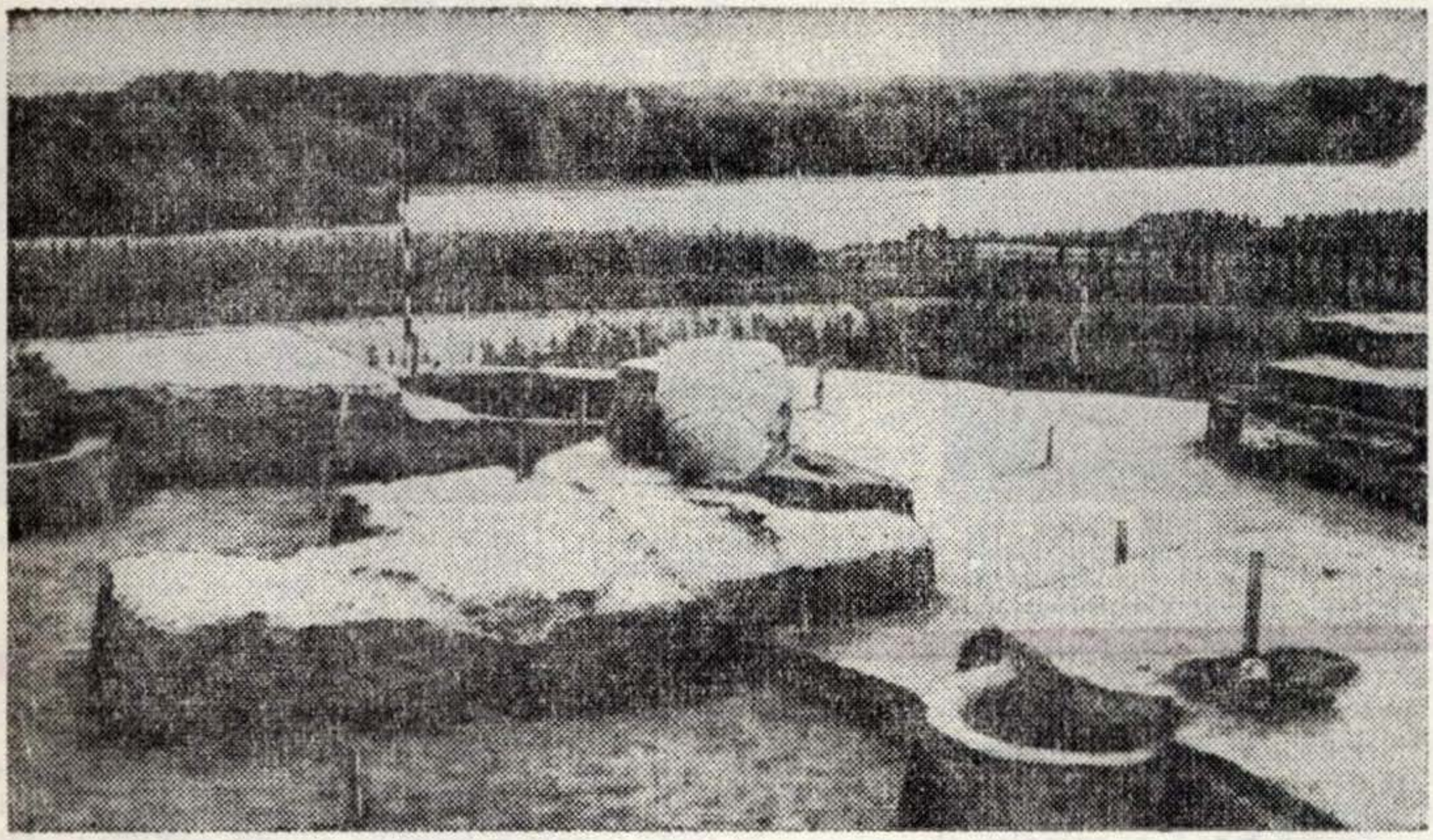

Aspect de la săpăturile arheologice întreprinse în aşezarea getică de la Popeşti pe Argeş

Fragmente de vase getice cu decor în relief găsite la Popeşti

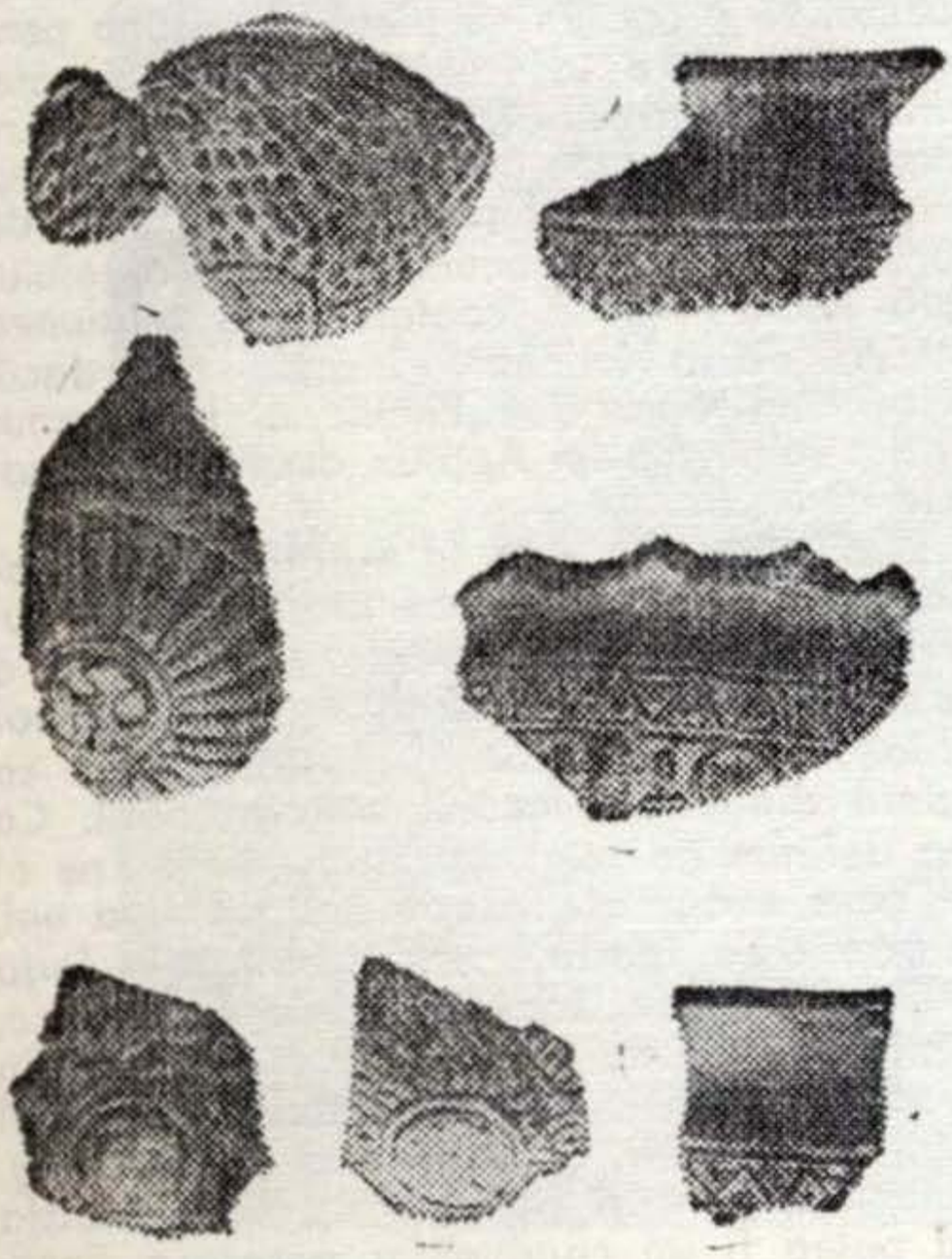

dacă. Era şi cel mai ameninţat de romani, dar avea în fruntea sa un conducător de o deosebită destoinicie, care merita şi încrederea celorlalte triburi geto-dace. Adeziunea acestora era mult înlesnită de faptul că se aflau dinainte concentrate în unităţi regionale, la fel cu cea getică din Muntenia. Erau patru, identice cu cele patru părţi care aveau să se izoleze din nou, după moartea lui Burebista. Două dintre ele erau cunoscutele formaţii politice ale geţilor din şes şi dacilor din munţi. Celelalte, despre care precizările lipsesc, trebuie să fi fost situate de o parte şi de alta a Carpaţilor nordici, în nordul Daciei şi în nordul Moldovei.

Cauza căderii lui Burebista trebuie să fi fost, fără îndoială, tendinţa *sa de a permanentiza unirea geto-dacilor* (care se realizase doar în vederea unui scop momentan) *şi de a o consolida în formele unui stat monarhic centralizat*, ceea ce venea în totală discordanţă cu *treapta de dezvoltare a societăţii geto-dace*, deprinsă de veacuri cu o desăvîrşită autonomie tribală. După cum sugerează constatările arheologice, Burebista se mutase din şesul său getic pentru a-şi construi o reşedinţă inexpugnabilă în munţii Transilvaniei, la *Sarmizegetusa Regia*, de unde putea să supravegheze mai sigur tot vastul spaţiu aflat sub autoritatea sa. Conspiraţia care l-a suprimat trebuie să fi fost alcătuită, în primul rînd, din şefii celorlalte trei uniuni de triburi regionale care ulterior s-au separat. Nu este exclus ca rolul principal în această prăbuşire să-l fi avut triburile dacilor din munţi, care ulterior vor rămîne stăpînii formidabilei Sar-

Obiecte diverse getice din epoca lui Burebista găsite cu prilejul săpăturilor arheologice întreprinse la Popești (Muzeul de istorie al municipiului București)

Vas getic negru lustruit în tehnică tradițională

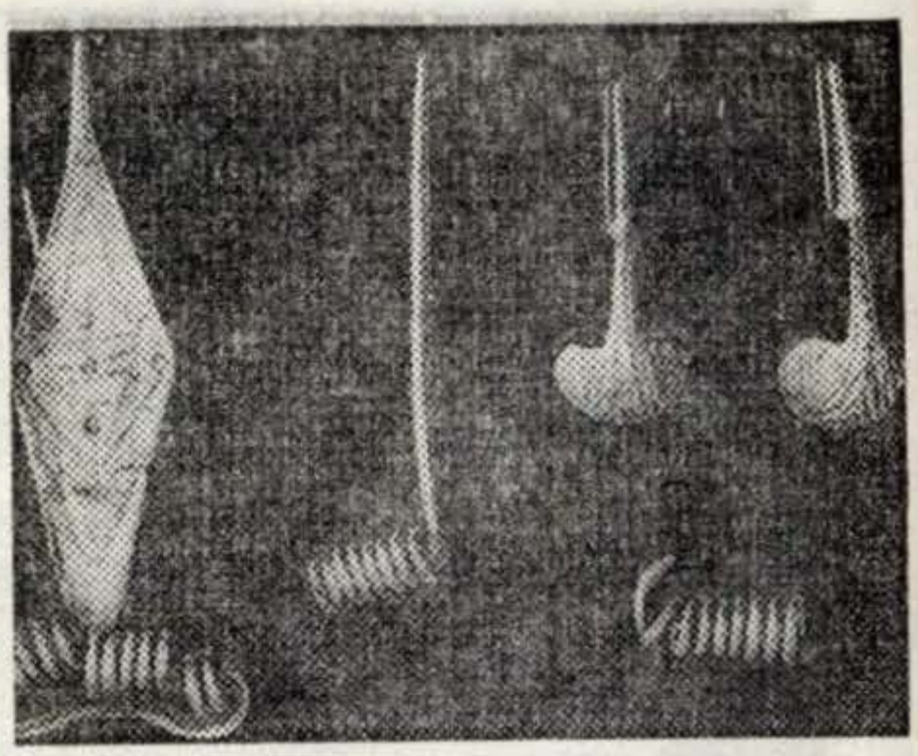

Fibule de argint din tezaurul de la Merii-Goala

mizegetusa, preluînd pe seama lor progresele sociale și culturale începute de Burebista.

Cu toată întinderea impresionantă a spațiului pe care Strabon ni-l arată ca supus de Burebista, știrile geografului antic nu sînt complete în această privință. După cum atestă o știre de la Dion Crisostomul, coroborată de numeroase documente epigrafice, regele get ajunsese să stăpînească și părțile de răsărit pînă la Pontul Euxin supunînd, adesea prin violență, orașele elenice de la Olbia pînă la Apollonia.

La Dionysopolis (pe teritoriul de azi al Republicii Populare Bulgaria) s-a descoperit o inscripție cu un text bogat, care, confirmînd această expansiune pontică a geților lui Burebista, ne oferă o serie de importante completări la știrile lui Strabon despre „cel dintîi și cel mai mare dintre regii din Tracia". Ni se spune, astfel, că reședința unui predecesor al lui Burebista, și desigur și a lui, era la *Argedava*, care, după cele mai concordante ipoteze, era situată în mijlocul Munteniei, pe rîul cu nume asemănător Argeș (*Argesis, Ordessos*), putînd fi identificată eventual, după presupunerea noastră, cu cetățuia getică din acea vreme de la Popești-Novaci.

Expediția n-a mai avut loc

BUREBISTA A LUAT ATITUDINE față de războiul civil dintre Cezar și Pompeius, desfășurat în anul 48 î.e.n. în Macedonia și Tesalia, și folosindu-se de iscusința diplomatică a dionysopolitanului Acornion, a intrat în tratative cu Pompeius, promițîndu-i acestuia sprijin militar. Sprijinul n-a mai putut fi acordat deoarece, evenimentele precipitîndu-se, Pompeius a fost învins la Pharsalus înainte ca trupele getice să fi apucat a interveni.

Numeroase frînturi de știri din diferiți autori greci și romani, ca Strabon, Tit Liviu, Velleius Paterculus, Suetoniu, Plutarh, Appian, confirmînd poziția lui Burebista față de cei doi beligeranți romani, sînt unanime în a vorbi de proiectul lui Iuliu Cezar, învingătorul lui Pompeius, de a porni o mare expediție la Dunăre, cu scopul de a nimici puterea regelui get. O forță romană de nu mai puțin de 16 legiuni și 10 000 de călăreți fusese concentrată în Macedonia, iar Cezar tocmai se pregătea să plece din Roma pentru a se pune în fruntea acestor armate, cînd a fost asasinat, la 15 martie 44 î.e.n. Expediția n-a mai avut loc, iar puțin timp după aceea a căzut și Burebista. E demn de reținut că, pînă la această cădere a șefului get, Roma a trăit continuu sub tensiunea temerii de o iminentă invazie geto-dacă, după cum reiese din „Pharsalia" lui Lucanus și din relatările lui Appian despre „Războaiele civile".

Dacă, întorcîndu-ne la mărturiile lui Strabon, avem în vedere că toată imensa putere pe care a reprezentat-o Burebista a fost creată *numai de el* și că *a durat numai atîta timp cît a trăit el*, personalitatea sa apare din capul locului extraordinară. Ca s-o definim pe scurt, cuvîntul „geniu" nu ni se pare exagerat. În adevăr, pentru a uni, într-un timp foarte scurt, *numai prin forța prestigiului său*, toate triburile geto-dace, pentru a suprima toate stăpînirile celtice din preajma Daciei, pentru a deveni stăpînul tuturor cetăților grecești din Pontul Sting, amenințînd însăși puterea Romei, Burebista nu putea fi un conducător oarecare. Ener-

gia sa, autoritatea, isteţimea de spirit, lărgimea de vederi, capacitatea de gînditor politic şi de organizator, măiestria de a conduce masele, valoarea sa militară trebuie neapărat să fi fost la înălţimea uimitoarelor lui realizări.

O întrebare delicată

NE PUTEM INTREBA dacă în acest portret, pe care faptele ne obligă a-l imagina la superlativ, toate calităţile s-au manifestat în mod egal şi dacă nu cumva *abilitatea politică va fi predominat asupra aptitudinilor războinice. A fost Burebista un mare geniu militar,* adică un as al bătăliilor, un gînditor strategic cu o stăpînire lucidă a teatrului de război, cu o concepţie sclipitoare în întocmirea planurilor de acţiune, cu un instinct precis şi sigur în execuţie ? A avut — într-un cuvînt — ceea ce a făcut gloria adversarului său Iuliu Cezar şi ceea ce ştim că nu i-a lipsit urmaşului său dac de mai tîrziu, Decebal ?

Pentru a elibera Roma de tensiunea unei invazii geto-dace, Iuliu Cezar proiectase o expediţie împotriva puternicului rege get. Expediţia nu a mai fost întreprinsă, datorită asasinării lui Cezar în anul 44 î.e.n.

În stadiul ştirilor de care dispunem şi pe care le-am rezumat mai sus, întrebarea apare foarte delicată, deoarece pentru nici unul din războaiele lui Burebista nu ni s-a transmis vreo descriere, cu toate că au fost numeroase şi s-au terminat cu rezultate strălucite. Numai că victoriile nu totdeauna pot fi suficiente pentru a dovedi însuşiri eminente din partea biruitorului. În război, cuvîntul nu-l are numai vrednicia comandanţilor, ci şi numeroşi alţi factori, printre care un loc primordial îl deţin superioritatea numerică şi calitatea mijloacelor. Or, este evident că regele get a dispus de o mare masă de luptători, avînd ca nucleu armata sa de geţi disciplinaţi şi excelent instruiţi, cu care s-a putut impune constant, mai ales că pretutindeni a avut în faţă forţe izolate, inferioare numeric (chiar dacă multe erau calitativ remarcabile), pe care le-a putut învinge pe rînd, fără să fi fost totdeauna nevoie de o ingeniozitate deosebită. Adevărata măsură a însuşirilor sale de strateg ar fi putut fi demonstrată numai într-un război ca acela pe care, cu forţe impunătoare şi de cea mai înaltă calitate, un adversar de valoarea lui Cezar îl pregătise împotriva lui, dar care pînă la urmă n-a mai avut loc. Aşa că, în situaţia actuală a informaţiilor, nu avem nici un element de apreciere directă a gradului de capacitate militară a lui Burebista.

TOTUŞI DACĂ NE GINDIM la imensul prestigiu de care acest ilustru rege get s-a bucurat în faţa *tuturor triburilor geto-dace,* dacă avem în vedere că aceste triburi se aflau în stadiul democraţiei militare, cînd războiul era principala preocupare a tuturora şi *cînd autoritatea unui şef nu putea fi cîştigată şi menţinută decît prin merite reale de conducător în lupte,* dacă ţinem seama că forţa sa de bază — armata geţilor din Cîmpia Dunării — a fost făurită numai prin perseverenta sa energie şi că năprasnicele sale biruinţe — pe de o parte asupra vitezelor triburi celtice de la Dunărea de Mijloc, pe de alta asupra cetăţilor elene solid fortificate de la Pontul Euxin — *s-au datorat nu numai superiorităţii forţelor sale, dar şi manevrării lor calculate şi rapide pe spaţii enorme,* pentru a cădea asupra forţelor adverse prin surpriză şi a preîntîmpina coalizarea lor, se impune să admitem, chiar în ipoteza cea mai restrictivă, că *dominanta sa personalitate trebuie să fi fost înzestrată cu geniu militar cel puţin tot pe atît cît a fost dotată cu geniu politic.* În destoinicia unui conducător atît de dinamic şi atît de creator ca Burebista, care a înscris în istoria antichităţii una din cele mai epice pagini, cele două aspecte trebuie să fi coexistat în mod necesar, condiţionîndu-se reciproc.

„Luptați pentru nimicirea completă a hitleriștilor!"

1944
1969
25

VASILE I. MOCANU
doctor în istorie

Încă din primele zile ale mișelescului atac declanșat de hitleriști împotriva Uniunii Sovietice, în rîndurile armatei române, tîrîte de Antonescu, în totală contradicție cu voința poporului, într-un război criminal și nedrept, s-a făcut simțită o stare de spirit care nu avea nimic comun cu „elanul", „avîntul" și „sfînta însuflețire" din mincinoasele comunicate oficiale ale Marelui cartier general. Formată în covîrșitoare majoritate din muncitori și țărani, pentru care tocmai hitleriștii, așa-zișii aliați, constituiau marele și veritabilul dușman, armata română nu putea să nu reflecte fenomenul ce se închega pe plan național în rîndurile claselor sociale și ale diferitelor partide și grupări politice, care într-o formă sau alta nutreau aversiune față de nazism și față de subjugarea țării la ordine străine. Era antifascismul tot mai puternic din întreaga țară, ura față de cei ce se înstăpîniseră în patria noastră, jefuindu-i bogățiile, transformînd-o într-o bază a agresiunii lor și făcînd din ostașii ei carne de tun pentru interesele prădalnice ale Reichului. Iată condițiile în care P.C.R. a desfășurat una dintre cele mai importante activități ale sale din acea epocă — găsirea căilor, formelor și metodelor adecvate pentru a face cunoscută linia politică a partidului printre militari și pentru a-i încadra în mișcarea de rezistență a întregului popor român.

CRESC NEMULȚUMIREA ȘI REVOLTA SOLDAȚILOR ȘI OFIȚERILOR

Ostilitatea militarilor români față de hitleriști s-a concretizat în forme și metode foarte variate, de la acțiuni protestatare și aprecieri critice la adresa Germaniei naziste și a dictatorului Ion Antonescu, pînă la refuzul de a executa ordinele de atac date de comandamentele și ofițerii germani ; de la ciocniri izolate între militarii români și cei hitleriști, și pînă la întoarcerea armelor

de către întreaga armată română împotriva Germaniei naziste, în august 1944. „Reflectînd nemulțumirea și revolta maselor muncitoare, — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu cu prilejul celei de a 45-a aniversări de la crearea P.C.R. — în rîndurile soldaților și ale ofițerilor se accentua starea de spirit antihitleristă. Numeroși soldați refuză să plece pe front, au loc dezertări în masă. Cadre de comandă din armată, generali și ofițeri patrioți își manifestau deschis împotrivirea față de hitlerişti și de dictatura antonesciană".

Acumulîndu-se zi de zi, mînia și obida maselor de militari contra acelora care-i trimiseseră, împotriva voinței și aspirațiilor poporului român, să lupte și să moară într-un război nepopular, s-au transformat treptat în dorința de a lupta cu arma în mînă împotriva hitleriștilor.

Deși cu multe riscuri, comuniștii nu au încetat să ducă munca de la om la om, să editeze și să răspîndească manifeste antifasciste, antihitleriste și antirăzboinice. Ziare, manifeste, fluturași și alte materiale de partid introduse în pîine, în cutiile de scrisori, în foile ziarelor oficiale, erau răspîndite în cazărmi și în instituțiile militare, pe zona de dislocare a unităților, pe cîmpul de instrucție, în poligoane, în trenuri și în jurul obiectivelor militare.

Adresîndu-se ostașilor români — mînați cu forța pe cîmpurile de luptă ale unui război nedrept, criminal, urît de mase — Circulara din 8 iulie 1941 a C.C. al P.C.R., arăta :

„Soldații români au fost aruncați pe neașteptate în acest război de către Hitler și generalul Antonescu. Ei nu apără țara, ci sînt trimiși în interesul dușmanilor țării, pentru pofta bestială de jaf a fasciștilor germani și pentru interesele unui mănunchi de mari capitaliști și moșieri în frunte cu trădătorul general Antonescu.

Soldații români trebuie [...] să întoarcă armele împotriva ocupanților fasciști și a clicii dominante de trădători, care au prefăcut țara într-o colonie germană și au aruncat-o în acest război tîlhăresc".

Un manifest al Comitetului regional din Banat al P.C.R., tipărit în iulie 1941 lansa următorul apel către soldați : **„Nu continuați acest război care servește interesele cotropitorilor germani și care duce la subjugarea noastră națională și economică și mai completă [...] Soldați ! Părăsiți în masă cîmpul de luptă, întoarceți armele contra cotropitorilor germani și contra lacheilor lor [...] Impiedicați completarea frontului, nimiciți rezervele armatei imperialiste ! Luptați alături de Armata Roșie, pentru independența și libertatea României".**

În Rezoluția Comitetului Central al P.C.R. din ianuarie 1942 se preciza : **„Crește nemulțumirea și revolta soldaților din pricina lipsei de hrană, a suferințelor și tratamentului umilitor din partea armatei germane. Unități întregi au refuzat să intre în luptă și au cerut repatrierea lor. Crește numărul soldaților și al unităților care se predau prizonieri Armatei Roșii. Cazurile de dezertare se înmulțesc și nesupunerile la ordinele de chemare iau un caracter de masă".** Erau semnalate cazurile unor ofițeri superiori, unii destituiți, alții internați în lagăre de concentrare, pentru că nu mai voiau să se supună ordinelor hitleriste. Erau citați în acest sens generalii Ciupercă și Orășanu care și-au dat demisia, în semn de protest împotriva continuării războiului ; generalul Iacobici, din conducerea Marelui Stat Major, demis pentru că a intrat în conflict cu „mareșalul", opunîndu-se trimiterii de noi contingente pe front.

În încheierea documentului, membrii și simpatizanții partidului comunist erau îndemnați **„să aducă la cunoștință soldaților PLATFORMA noastră și s-o popularizeze în sînul lor. Soldații români trebuie să refuze de a mai fi unealta oarbă, carne de tun, în mîna dușmanilor de moarte ai poporului român. Înglobîndu-se în FRONTUL PATRIOTIC al întregului popor ei trebuie să întoarcă armele pentru zdrobirea asupritorilor hitlerişti".**

PENTRU RECUCERIREA ONOAREI ȘI LIBERTĂȚII NAȚIONALE

Începînd din anul 1942, manifestele elaborate atît de C.C. al P.C.R. cît și de organele sale regionale se adresau în mod oficial și ofițerilor armatei. Manifestul C.C. al P.C.R. din 7 noiembrie 1942 spunea: **„Soldați și ofițeri! Refuzați plecarea pe front! Dezertați în masă! Întoarceți-vă de pe front. Formați detașamente de partizani. Uniți-vă cu tot poporul, întoarceți armele împotriva ocupanților nemți și a slugilor lor trădătoare de la cîrma țării. Nu luptați pe front".**

Un alt manifest, elaborat în noiembrie 1942 de Secretariatul regional din Banat al P.C.R., prevenea pe soldați: **„În armată vă așteaptă foametea și bătaia; acasă familiile și gospodăriile voastre sînt distruse de mizerie [...] Apărați-vă viața! Nu vă supuneți la încorporare! Treceți de partea Armatei Roșii sau răsculați-vă împreună cu ofițerii voștri patrioți; întoarceți-vă acasă cu armele pentru apărarea voastră, a familiilor voastre, a bunurilor voastre! Uniți-vă cu partizanii eroici pentru redobîndirea libertății voastre, pentru salvarea Ardealului".**

Alarmate de activitatea partidului comunist în armată, organele represive antonesciene consemnau în Sinteza informativă bilunară din 16 mai 1942: „Cercurile comuniste din România manifestă o bogată activitate prin editări și răspîndiri de diverse publicații: ziare, broșuri, manifeste diverse etc. prin care [...] îndeamnă armata la dezertări și refuz de luptă și populația română la acțiuni de sabotaj împotriva măsurilor guvernului".

Activitatea partidului comunist în armată s-a intensificat considerabil cînd s-a trecut la elaborarea planurilor de pregătire a insurecției.

În Planul de muncă al C.C. al P.C.R. din ianuarie 1943 era prevăzută în mod special **„atragerea armatei de partea partidului și Frontului Patriotic"**; la ședința C.C. al P.C.R. din 19—21 aprilie 1943 se sublinia sarcina comuniștilor de a întări munca **„printre soldați și ofițeri".**

Clipa morții... Arma suspendată, brațele ridicate spre cer, pămîntul străin care nu i se oferă... iată rezultatul la care era adus soldatul german prin demente planuri de supremație mondială

Hotărîrea C.C. al P.C.R. din iunie 1943 prevedea la primul din cele zece puncte **„Salvarea armatei prin oprirea trimiterii de noi trupe și reîntoarcerea trupelor de pe frontul de răsărit. Cîștigarea ofițerilor și soldaților de partea Frontului Patriotic al poporului. Constituirea de grupe de patrioți".** Hotărîrea chema pe comuniști să-și concentreze toate forțele pentru realizarea sarcinilor, desfășurînd o campanie largă de lămurire a maselor, organizîndu-le în grupuri de patrioți în armată, uzine, cartiere și sate.

Era pentru prima dată cînd, într-un document de partid, se punea problema

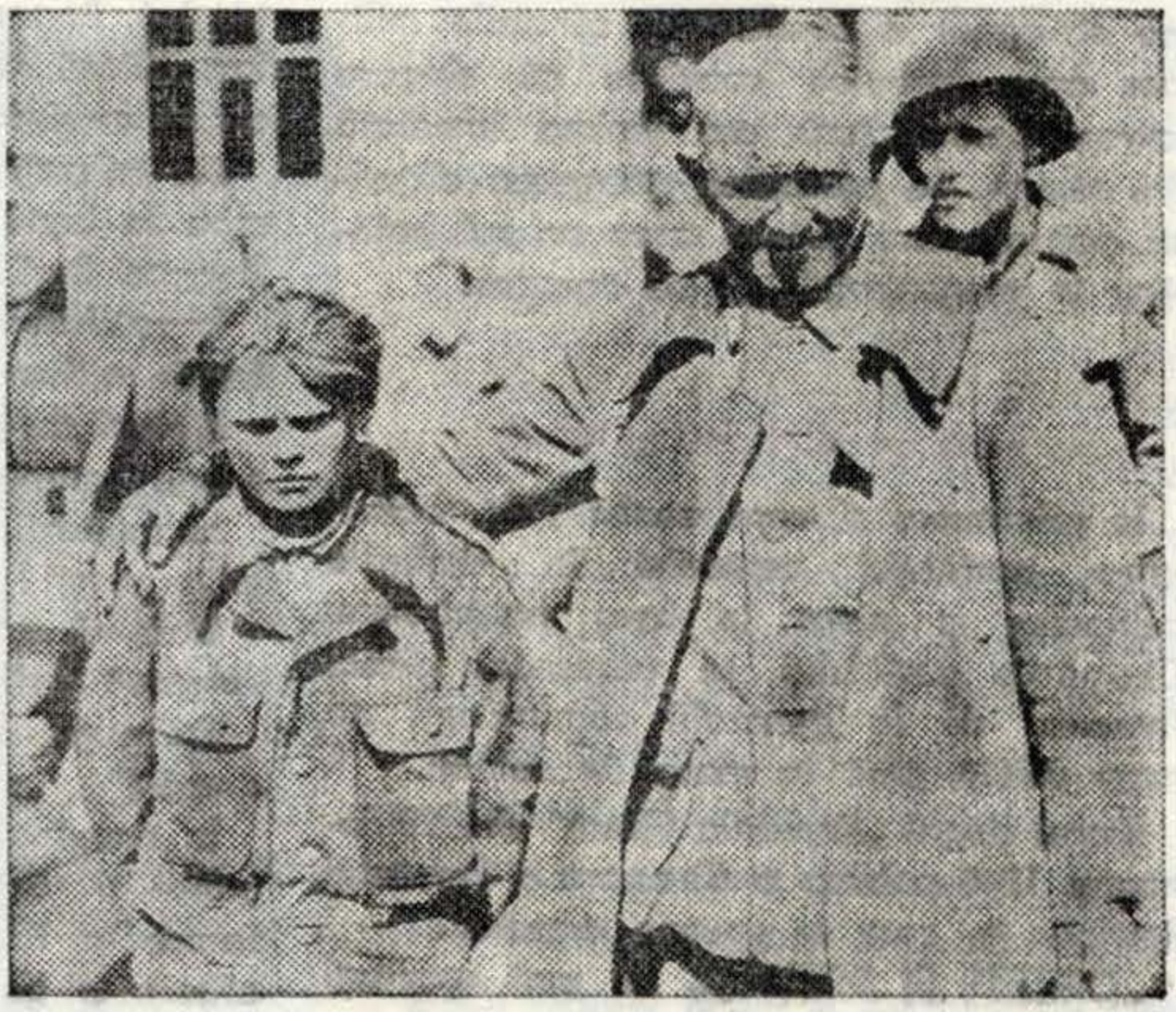

Adolf Hitler recurge la ultimele resurse umane. Şi ei, bunicul şi nepotul, îşi vor da viaţa pentru o cauză străină intereselor lor...

creării de grupuri patriotice de luptă în armată.

Într-un „Curs asupra muncii de partid în timp de război", întocmit de C.C. al P.C.R. în august 1943, această directivă a fost reluată şi amplu subliniată dată fiind importanţa ei pentru dezvoltarea luptei antifasciste a poporului român. Documentul arăta : „**Sarcina noastră centrală în munca organizatorică rămîne crearea şi organizarea :**

1. a grupelor de patrioţi între soldaţi şi ofiţeri ;

2. a grupelor de sabotaj şi diversiune în uzinele de război, transport şi comunicaţii ;

3. a grupelor de partizani".

Pentru îndeplinirea sarcinilor cuprinse în rezoluţia C.C. din ianuarie 1942, preciza „Cursul", comuniştii trebuiau să organizeze pe soldaţii şi ofiţerii antihitlerişti în grupuri patriotice. Ca metodă de muncă se recomanda ca şeful grupei să ţină legătură individuală cu fiecare dintre membrii ei, iar după însuşirea completă a regulilor conspirative, să organizeze şedinţe cu maximum 3—4 oameni, după posibilităţile conspirative. Principalele sarcini ale grupelor de soldaţi patrioţi trebuiau să fie : **„a) organizarea refuzului colectiv al unităţii respective de a pleca pe front ; b) organizarea dezertării în masă şi formarea grupelor de partizani ; c) refuzul colectiv de a intra în luptă şi, în cazul imposibilităţii de refuz, trecerea cu arme şi echipament de partea Armatei Roşii, sau a aliaţilor. Respectînd regulile speciale ale conspiraţiei (metoda legăturii individuale etc.), gruparea patriotică de soldaţi sau ofiţeri se încadrează în Uniunea Patriotică, în comitetele patriotice antihitleriste respective ale Frontului Naţional".**

Atragerea Armatei române în rîndul forţelor patriotice antihitleriste ale ţării a constituit subiect de dezbatere în multe din şedinţele C.C. al P.C.R. La şedinţa din 29—30 august 1943 se accentua necesita-

tea strîngerii legăturilor cu cercurile militare care trebuiau convinse că singura salvare pentru țară era ieșirea imediată din război. Se preconiza atragerea ofițerilor patrioți care puteau avea un rol hotărîtor în evenimentele ce se anunțau.

FAZA HOTĂRÎTOARE

În primăvara și vara anului 1944, activitatea partidului comunist în rîndurile militarilor a ajuns în faza hotărîtoare. Chemările partidului se adresează direct începînd de la generalii comandanți de mari unități pînă la masa de soldați.

Ziarul ilegal „România liberă" din 28 ianuarie 1944 publica o Chemare a Frontului Patriotic în care se spunea armatei :

„OFIȚERI ȘI SOLDAȚI, nu mai ascultați ordinele lui Hitler și Antonescu, nu vă sacrificați viața pentru apărarea cotropitorilor nemți, cu prețul distrugerii țării și a poporului [...] Datoria voastră este să vă uniți cu poporul și să întoarceți armele împotriva cotropitorilor nemți și a trădătorilor de la cîrma țării".

În același ziar apărea, la 22 martie 1944, o înflăcărată chemare a P.C.R. „Către comandanții de mari unități, către generalii, ofițerii și soldații armatei noastre !", în care se arăta printre altele :

„Interesul suprem național cere ca România fără nici o întîrziere să rupă alianța cu Hitler și să întoarcă armele împotriva nemților, dușmani comuni ai Națiunilor Unite și ai României. Numai astfel salvăm viitorul țării, al poporului, al armatei [...]

Armata e chemată să joace un rol de frunte. Antonescu trebuie doborît. Pentru aceasta armata trebuie să se unească cu toți patrioții.

Nici o clipă nu e de pierdut.

E momentul acțiunii. Armata și comandanții ei poartă o mare răspundere. Ei trebuie să-și îndeplinească imediat datoria patriotică. Poporul nu va uita pe cei care au fost alături de el în ceasul decisiv. Nici pe cei ce nu și-au făcut datoria [...]

Nu tolerați ca unități române să fie trimise la luptă alături de nemți împotriva Armatei Roșii.

Împotriviți-vă cu forța dacă primiți astfel de ordine !

Alături de popor doborîți pe trădătorul de patrie Antonescu !

Împiedicați, cu armele, pustiirea țării de către nemți !

Uniți-vă cu toți patrioții în lupta pentru salvarea țării !

Trăiască România liberă și independentă !"

În manifestul „Către poporul român", editat și răspîndit de Frontul Unic Muncitoresc la 1 Mai 1944, soldații, subofițerii, ofițerii și generalii erau îndemnați să refuze să mai lupte și să moară pentru criminalii Hitler și Antonescu. **„Treceți de partea poporului** — chema manifestul. **Retrageți-vă în păduri și munți cu armele și echipamentul vostru ! Urmați exemplul partizanilor sovietici ! Formați grupe și detașamente de patrioți și partizani ! Dezarmați și nimiciți pe cotropitorii hitleriști ! Apărați și salvați populația și avutul ei de jefuitorii nemți. Apărați și salvați onoarea, independența și avutul poporului român !"**

La 28 iulie 1944, cînd pregătirea insurecției armate era în toi, „România liberă", publica un nou articol intitulat „Soldați, subofițeri și ofițeri, nu mai luptați pentru nemți ! Luptați pentru salvarea țării de la dezastru". În articol se spunea : **„A sunat ceasul [...] Refuzați să mai executați ordinele nemților și ale uneltelor din slujba lor !**

Refuzați să mai luptați și să muriți pentru nemți, care au pîngărit pămîntul țării noastre și ne-au asasinat părinții în războiul trecut !

DESTUL ! Întoarceți armele contra nemților și trădătorilor de patrie din slujba

Un spectacol din cele mai frecvente în zilele lui august 1944: soldaţii fascişti se predau

C.C. al P.C.R. în august 1944, cu cîteva zile înaintea insurecţiei, după ce se arăta că **„frontul militar german se prăbuşeşte, iar frontul intern din Germania hitleristă a fost spart"** [referire la complotul împotriva lui Hitler din 20 iulie 1944 — *n.a.*], soldaţii, subofiţerii şi ofiţerii erau chemaţi să întoarcă armele contra nemţilor şi trădătorilor din slujba lor. În august 1944, cînd sosise momentul ridicării întregii naţiuni române la luptă pentru doborîrea dictaturii antonesciene, apărea următoarea mobilizatoare chemare:

„Chemarea noastră, chemarea ţării! La arme! **Citeşte-o cu glas ridicat în grupurile din jurul tău; în adăpost, fabrică, stradă, local, şi pretutindeni unde te afli!**

Viaţa noastră e în pericol! Cu toţi la arme!"

În ceasurile de cumpănă pentru poporul român care au premers lui august 1944, patriotismul ostaşilor şi al multor ofiţeri a găsit în linia P.C.R. o busolă capabilă să-i orienteze spre acţiunea imediată şi eficace, clarificîndu-le modul de interpretare şi tratare a situaţiei în care se găsea ţara. Punctul de vedere al partidului a trezit un puternic ecou printre militari. Istoria nu mai cunoaşte un caz în care o armată, în totalitatea sa, fără a se împărţi în tabere adverse, să întoarcă armele împotriva inamicului firesc care o tîrîse într-un război nedrept şi profund impopular. Desfăşurată în împrejurări dintre cele mai dificile, într-o situaţie de extremă încordare, activitatea de propagandă a partidului comunist în armată a reprezentat o parte integrantă din uriaşa muncă de pregătire morală, politică şi militară a insurecţiei populare din august 1944.

lor. Alungaţi-i de pe pămîntul patriei noastre.

Alăturaţi-vă vitezei Armate Sovietice şi Aliate şi luptaţi împreună cu ele pentru nimicirea completă a hitleriştilor".

De asemenea, în manifestul „La luptă cu hotărîre pentru salvarea patriei", editat de

ÎN EXCLUSIVITATE PENTRU „MAGAZIN ISTORIC"

CELȚII ȘI

PAUL MARIE DUVAL
profesor la Collège de France

Domeniul în care se aplică studiul lui Paul Marie Duval este antichitatea. Antichitatea Franței, a Galiei celtice, a Galiei romane. Un spațiu vast, un răstimp de aproape 1 000 de ani, cu nenumărate evenimente social-economice și politice, cu implicații și consecințe foarte importante pentru formarea Franței moderne. Pentru cunoașterea unei perioade atît de complexe, trebuie să fii — deopotrivă — istoric, arheolog, istoric de artă. Profesor la „Collège de France", director al unei importante publicații de arheologie, în sfîrșit membru în consiliul superior al Centrului Național al Cercetării Științifice, Paul Marie Duval se consacră unor multilaterale cercetări.

Printre numeroasele sale lucrări, menționăm : „Cherchel et Tipasa, recherches sur deux villes fortes de l'Afrique romaine", **lucrare distinsă de Academia de Inscripții și Arte Frumoase** cu premiul **Fould ;** „La Gaule celtique et romaine" ; „Les dieux de la Gaule" ; „Paris des origines au milieu du III-ème siècle" ; „L'art des celtes de la Gaule". **O mențiune specială se cuvine magistralei sale lucrări :** „La vie quotidienne en Gaule, pendant la paix romaine".

Încă din veacul al V-lea î.e.n., celții au stăpînit o bună parte din Europa și chiar în vremea cuceririlor romane mai ocupau încă anumite teritorii. Existența neamurilor celtice este dovedită prin mulțimea denumirilor de localități risipite pe un vast teritoriu — din Irlanda pînă în Ucraina, ba chiar și în Asia Mică —, mărturie indirectă a limbii lor, ca și prin izvoarele literare antice, grecești și latine, ce istorisesc despre cuceririle lor.

Celții și arta lor au apărut pe scena istoriei oarecum brusc, către anul 450 î.e.n., în răstimpul celei de-a doua epoci a fierului. Dintre cele trei stiluri artistice „barbare" dinaintea romanilor — scitic, iberic și celtic —, doar acesta din urmă își va asigura o continuitate viguroasă peste veacuri. Îl aflăm, de pildă, în înfloriturile ce împodobesc manuscrisele irlandeze ca și în unele sculpturi romanice care s-au inspirat și au transmis motive decorative celtice. În istoria creațiilor umane, arta celtică se distinge prin receptivitate, prin tendința către reprezentări decorative, însoțind și dublînd tot timpul înclinarea spre figurativ și naturalism, pe care grecii și apoi romanii au exprimat-o cu atîta măiestrie.

Micro-istorie

Locul de baștină al celților pare să fi fost prin părțile apusene ale Germaniei și ale Ronului mijlociu. De pe aceste meleaguri au pornit, încă din secolul al VI-lea

ARTA LOR

Celebrul bol celtic de la Schwarzenbach. Decorul e specific stilului sever de la începutul sec. V î.e.n.

î.e.n. către Spania, ca apoi să pătrundă și să se așeze în mare număr în centrul Franței. De aici, străbătînd Galia de nord, pătrund în insulele Angliei și Irlandei ; tot de aici, pe valea Dunării și prin cîmpia germanică, se îndreaptă spre răsărit, ocupînd regiunile de azi ale Boemiei și Poloniei sud-vestice, ale Austriei, Ungariei, Slovaciei, Transilvaniei și părțile dunărene ale Iugoslaviei. Localități cu denumiri celtice se întîlnesc pînă în Dobrogea și Ucraina.

Numeroase texte grecești și latine relatează despre invazia în Italia și trecerea prin sabie a Romei de către „gali", în jurul anului 390, apoi de iureșul lor prin Grecia, Tracia, Asia Mică, unde după anul 278 întemeiază statul celtic al „galaților". Aceste ultime eforturi războinice ale celților au fost însă anihilate de civilizația greco-romană care i-a absorbit așa încît arheologia are posibilitatea să reconstituie o imagine reală despre unitatea și bogăția vieții lor culturale mai ales în Galia, Anglia și Irlanda, în Boemia și în regiunile Dunării superioare și mijlocii. Această unitate este dovedită de limba și arta celților.

Limba celtică ne este cunoscută sub două aspecte : 1) Texte grecești și latine care folosesc sau explică cuvintele celtice ; inscripții sau legende pe monedele celților ; denumiri foarte numeroase de localități, păstrate sub forma lor antică sau rămase în conținutul unei toponimii moderne. 2) Limbile celtice moderne, dintre care s-au dezvoltat irlandeza, gaelica și bretona. Datorită acestora, se poate stabili înțelesul multor cuvinte celtice antice.

Din nefericire, celții nu au folosit un alfabet și o scriere proprie. Cei din sudul Franței au utilizat puțin alfabetul grec, sub influența Marsiliei, cel mai vechi oraș de pe teritoriul Franței, fondat de foceenii din Asia Mică în jurul anului 600 î.e.n. Între anii 100 și 50 î.e.n., galii au bătut monede cu legende scrise cu litere grecești și mai ales latine, iar după cucerirea Galiei de către Iuliu Cezar (59—51 î.e.n.), se întîlnesc inscripții în piatră, metal sau ceramică, cu folosirea celor două alfabete străine.

Cele mai multe inscripții celtice s-au găsit în Franța. Ele cuprind cîteva mii de cuvinte — nume de oameni și mai ales de localități —, cîteva zeci de fraze — resturi din limba curentă —, scrise uneori pe vase de uz comun. Vreo 70 de cuvinte în limba franceză au o origine galică, ca de exemplu charpente (șarpantă, schelăria casei), chène (stejar), ambassade (ambasadă).

Limba celților semăna mai mult cu bretona și gaelica (din Wells) decît cu irlandeza, care s-a dezvoltat separat, datorită izolării sale insulare. Ea era mai apropiată și mai înrudită cu limba latină în ce privește vocabularul (rex în latină, rix în limba celtică), dar nu și în ce privește ordinea cuvintelor în frază, căci galica nu cunoștea inversarea subiectului și predicatului. În schimb, limba celtică era remarcabil de clară, așa cum este astăzi franceza (subiect+predicat+complement), moștenitoarea acestei calități.

Hermes în viziune celtică ! (bust aparținînd sec. III î.e.n., descoperit la Roquepertuse) Muzeul Barety din Marsilia

Celtica a fost vorbită pe o mare întindere a Europei. Localități care cu vremea au ajuns la o mare dezvoltare își păstrează și azi — într-o formă ușor transformată — vechile lor denumiri celtice : Londinium (Londra), Mediolanum (Milano), Vindobona (Viena), Turicum (Zürich), Lugdunum (Lyon), Moguntiacum (Mainz) etc.

Desigur vor fi fost deosebiri dialectale regionale, dar în ansamblu unitatea lingvistică a țărilor celtice este un fapt istoric de necontestat. Celții nu au cunoscut totuși o unitate politică, un „imperiu" și nici măcar confederații tribale, iar cuceririle lor nu au avut un caracter colonizator.

În acele vremuri, celții nu înțelegeau încă necesitatea unității politice sau administrative, de aceea formau doar grupuri sociale pe care le numim în lipsa unui alt termen mai potrivit, triburi, ce foloseau aceleași procedee tehnice, — deja foarte evoluate, caracteristice celei de-a doua epoci a fierului —, aveau aceeași artă. Fiecare trib poseda un teritoriu, adesea foarte vast, ce conținea mai multe așezări mari, de obicei fortificate. Aceste așezări aveau zeii lor și cîte o căpetenie locală. Triburile erau mai tot timpul învrăjbite, și între ele nu s-au format niciodată decît uniuni regionale. Chiar „sacra uniune" din vremea lui Vercingetorix nu a durat decît cîteva luni și a trebuit să vină stăpînirea romană să impună cu forța o pace care a dat posibilitatea ca, mai tîrziu, după alte avataruri să se înfiripe viitorul popor francez.

La început, celții erau nomazi. Străbăteau Europa în lung și în lat, în căutare de noi pămînturi și zăcăminte miniere. Înainte de toate, erau meșteri ai prelucrării fierului, bronzului și lemnului. Nu cunoșteau însă rostul mortarului, deci nici tehnica zidăriei, așa încît construcțiile lor, din piatră fără liant, din lemn și chirpici, ne sînt puțin cunoscute. Foarte pricepuți în prelucrarea metalului, meșterii celți făureau unelte, arme și care de luptă. Știau să lucreze în aur și argint, erau bijutieri îndemînatici. De asemenea, erau foarte buni olari. Lor li se datorește, într-o bună parte a Europei, introducerea roții la făcutul vaselor. În schimb, lucrau arareori în piatră. Se cunosc doar puține sculpturi celtice, în Galia meridională, prin părțile Rinului și cu totul izolat în Boemia ; fără îndoială că preferau să sculpteze în lemn, fie statui, fie alte obiecte.

Se pare că acești nomazi se adaptau destul de ușor la viața sedentară cînd întîlneau o țară mănoasă, ale cărei resurse puteau fi sistematic exploatate. Ei știau să combine atunci cunoștințele lor în agricultură cu construirea ingenioasă a uneltelor de lucru ; foloseau carul cu roți sau semănătoarea cu tracțiune animală. Celților li se datorește invenția butoiului, utilizat mai întîi pentru bere, iar mai tîrziu pentru vin.

În sfîrșit, ei au adoptat pentru climatul Europei vestice și centrale o îmbrăcăminte croită, ajustată și cusută, care avea să devină îmbrăcămintea europeană și avea chiar să depășească cu mult limitele continentului. Sînt caracteristice încălțămintea, solidă, de piele, tunica și pantalonul (les „braies", un fel de izmene lungi) și mantia cu glugă, pe care le găsim adesea reprezentate în sculpturile și basoreliefurile din epoca romană.

O creație... modernă

Cele spuse pînă aici au încercat să scoată în evidență trăsătura de bază a civilizației celtice, civilizație deosebită de aceea dezvoltate pe țărmurile Mediteranei și ale Oceanului Atlantic.

Această deosebire se manifestă și mai categoric în domeniul artei. Grecii, moște-

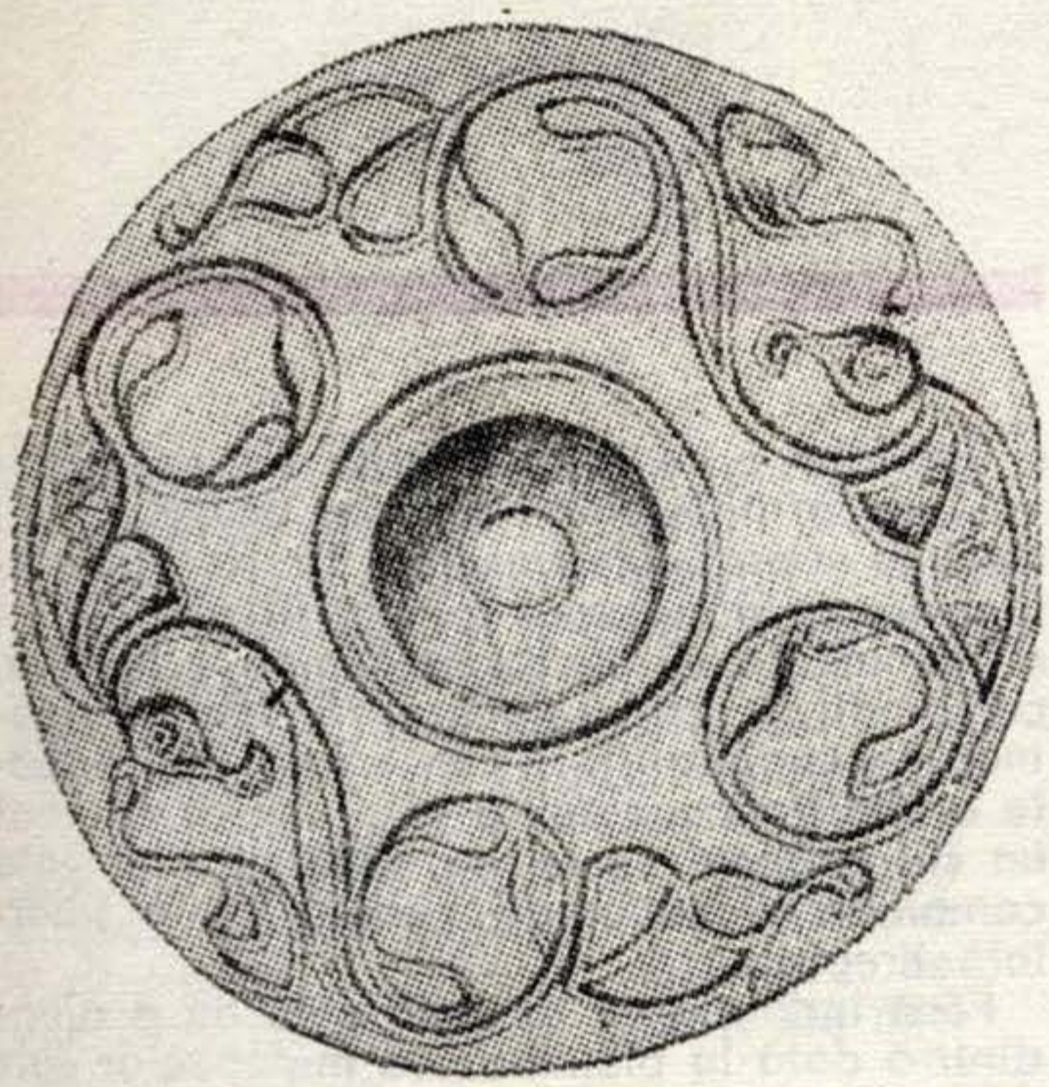

Partea centrală a unui scut celtic, în care apar vrejuri și chipuri de păsări

nitorii Orientului, au transmis romanilor o arhitectură savantă, pe care aceștia, la rîndul lor, au redat-o și mai funcțional, prin utilizarea cărămizilor și a tehnicii zidăriei. Civilizația greco-romană, născută în jurul Mediteranei și apoi extinsă în tot Imperiul roman, s-a manifestat la adăpostul granițelor întărite din Anglia, de la Rin, Dunăre, Eufrat și Africa de nord, prin sculptură, pictură, mozaicuri și ceramică figurată. Toate aceste manifestări artistice au avut o preocupare comună : aceea de a imita natura, îndeosebi omul, fie el idealizat — la greci, fie redat mai realist — la romani. Naturalismul greco-roman era completat și printr-o artă decorativă prezentă mai ales în monumentele de arhitectură. Aici domnește o riguroasă simetrie, o fermă disciplină care este impusă chiar și în decorul vegetal, redat printr-o regularitate ritmică. Subiectele vii și ornamentele geometrice se combină adesea, dar niciodată nu vor înfățișa chipuri fantastice, diforme. În acest sens, „arta clasică" este impresionistă, deoarece ea redă clar și comprehensibil **impresia** pe care modelul viu o evocă artistului și o va transmite privitorului. În ce privește arta decorativă, ea rămîne **rațională,** reținînd orice avînt fantezist în limitele unei compoziții echilibrate și sobre.

Arta celtică e tot ce poate fi mai opus față de aceasta. Naturalismul aproape că nu-și mai găsește locul. Reprezentarea omului, de obicei redusă la figura umană, este schematizată, animalele, deși redate mai realist, au un caracter caricatural, iar ornamentica vegetală e în plină exuberanță. Totul este prezentat în trăsături adesea rotunjite și cu motive din cele mai variate, care se combină între ele, datorită folosirii liniilor arcuite — mai suple ca liniile drepte — pretîndu-se la orice fel de combinație a fanteziei sau la orice transformări. **Arta celtică, în afară de sculpturile din Galia meridională și Renania, este o artă a obiectelor mici, a miniaturilor.**

Arme, ornamente ce înfrumusețau carele de luptă, bijuterii, cercei, ceramică ori monede — iată domeniul artei celtice. Ca și monedele, giuvaerurile și proeminențele scuturilor au adesea un cîmp decorativ rotunjit. Artistul e obligat să-și conducă cu abilitate liniile, să **inventeze** noi soluții, să **deformeze** surse de inspirație. El este pus tot timpul în fața aceleiași probleme : decorarea în întregime a unui obiect utilitar, a cărui suprafață este rotundă sau chiar cilindrică. Așadar, avem evident de-a face cu o artă funcțională, în care acest „obligo" stimulează posibilitățile de inventivitate ale artistului, constrîngîndu-l la tot felul de licențe, justificate de iregularitatea spațiilor ce trebuie ornamentate. Or, singurele care permit acest joc, care au supleța necesară pentru a răspunde condițiilor impuse, sînt liniile arcuite într-un sens și altul, curba și contracurba.

Interferențe în timp și spațiu

Această artă, exclusiv liniară, a împrumutat totuși multe motive decorative din lumea altor stiluri, pe care însă le-a modificat structural. Din arta primei epoci a fierului, cînd stilul geometric era atotputernic, nu se vădesc prea multe surse de inspirație; poate doar acele motive animaliere, culese mai cu seamă din lumea păsărilor, atît de abundente încă din epoca bronzului.

Sciții, care au cultivat cu precădere un stil animalier foarte contorsionat, au împru-

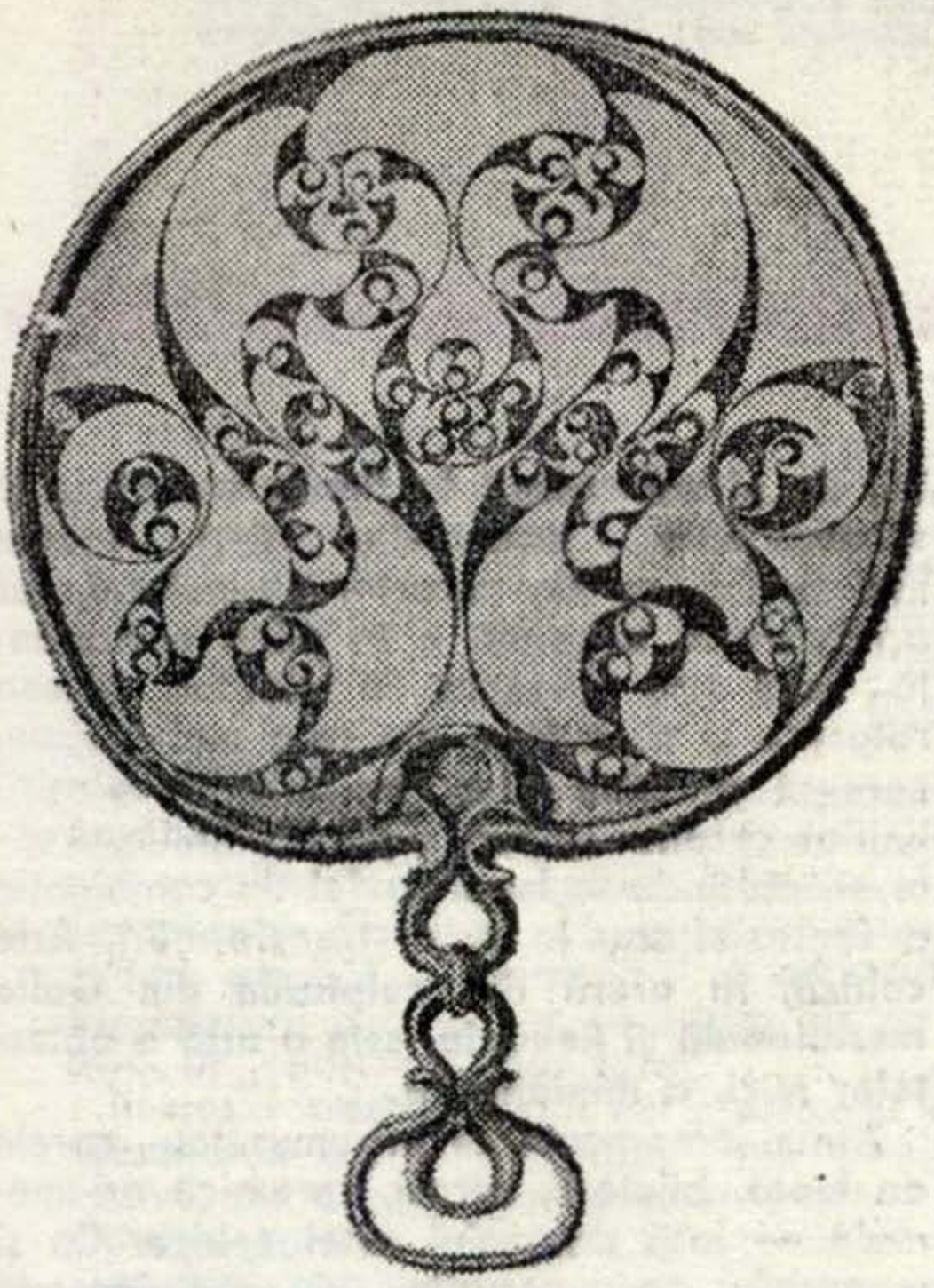

Oglindă celtică — tipică stilului sever — (30 e.n.)

mutat celților subiecte care veneau din Orient sau din Extremul Orient. Așa, de exemplu, cercul împărțit de linia sinuoasă a unui S (yng-yang) provine tocmai din China.

Elemente decorative de primă importanță au pătruns însă în spațiul celtic din Italia, care la rîndul său le absorbise, prin intermediul Greciei, din Orient. Astfel, palmetele, volutele, spiralele, floarea de lotus, vrejul, alcătuiesc, alături de reprezentarea figurii umane, repertoriul esențial al artei celtice. **Prin modul de realizare, noile creații se îndepărtează însă complet de modelul inițial. Combinații noi și originale absorb orice reprezentare reală, căci jocul nesfîrșit al liniilor involte creează noi și noi imagini.**

Arta celtică nu este însă singura care a avut o predilecție pentru exprimarea liniară, grațioasă, suplă, feminină, care unduie atît de ușor către o înmănunchiere, deformare sau metamorfozare. Folosirea spiralei, a volutelor și a altor motive arcuite este cunoscută încă din vremurile neoliticului și din epoca bronzului în Creta și Micene, în țările dunărene și chiar în China. În muzeele de la București și de la Iași, de pildă, se pot vedea admirabile vase din mileniile II — I î.e.n., a căror ornamentică, adîncită sau pictată, folosește în mod special linia curbă. Această manifestare artistică, străveche desigur, n-a putut însă influența arta celtică și de fapt e cu totul diferită de ea. Motivele decorative sînt restrînse, ocupă în întregime suprafețele vaselor, iar folosirea liniei drepte și mai ales a celor arcuite — deși dominantă — nu creează motive hibride, combinative, așa că decorul rămîne pur geometric, nenaturalist. În consecință, dintre toate artele antice, singură arta celtică a creat un stil original ce se bazează pe elemente combinative, metamorfozabile, pe o libertate creatoare.

Fără îndoială că această artă nu a ajuns dintr-o dată la plenitudinea mijloacelor sale de expresie. Modalitatea artistică ce apare către anul 450 î.e.n. poate fi denumită „stil sever", deoarece motivele ornamentale sînt dispuse în benzi simetrice, iar palmetele, floarea de lotus, spiralele etc. cu caracter grec abia încep să fie schematizate, datorită folosirii îndemînatice și exclusive a liniilor arcuite. Este un stil pur grafic și specific epocii (500—300 î.e.n.). Apoi, din sec. III, începe descătușarea : artistul renunță la simetrie, liniile arcuite exprimă liber rodul inspirației sale, linia capătă un fel de relief. O ramură ia înfățișarea unui căpșor de pasăre, o frunză se preschimbă într-o aripă, măști aproape umane, tulburătoare și hidoase, se înfiripă neașteptat, printre volute și spirale. Acesta este „stilul liber" și corespunde din punct de vedere cronologic perioadei 300—100 î.e.n. Multe obiecte aflate în cimitirele celtice din Transilvania aparțin acestui stil. Așa este, de pildă, frumosul coif de la Silivaș (Muzeul din Cluj) și admirabila cască cu o pasăre de pradă de la Ciumești (Muzeul din Baia Mare). Este epoca în care stilul grafic se preschimbă într-un stil plastic, prin reliefarea liniilor. Această nouă manifestare este ilustrată mai ales de acele brățări cu nodozități, asemănătoare unor ochi, ce aveau poate și funcția de talisman.

Un Apolo în stil Picasso !

În aceeași perioadă începe să înflorească și arta monetară celtică.

În Europa centrală și răsăriteană se imită monedele macedonene de argint, iar în partea de vest a continentului, și îndeosebi în Galia, modelele sînt reprezentate de monedele macedonene de aur. Aici, în vest,

Statuetă de bronz, descoperită la Neuvy-en-Sullias (Loiret), considerată ca expresie tipică a vitalității și umanismului artei celtice

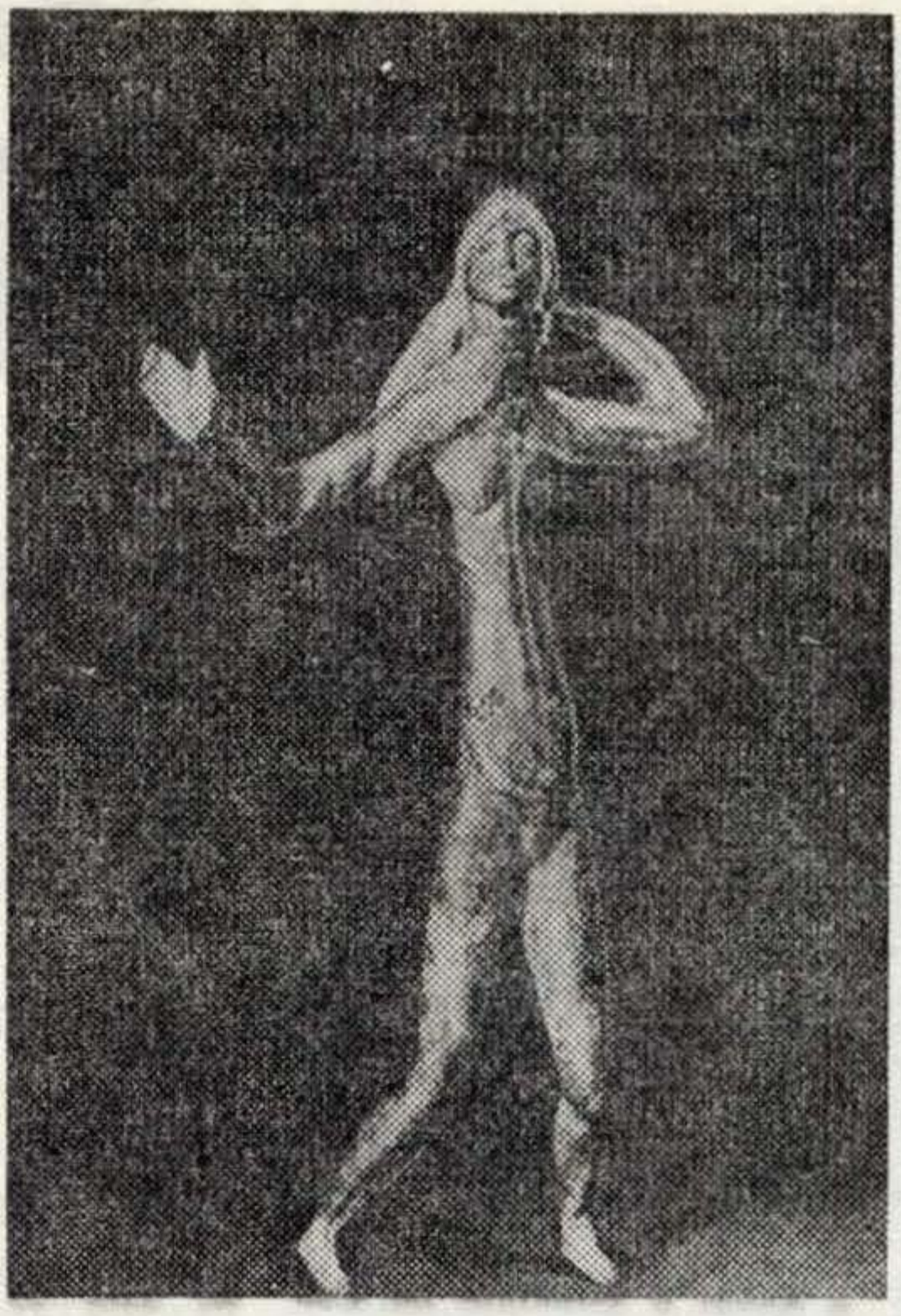

această artă devine într-adevăr foarte originală. Modelul monedei grecești, comun tuturor monedelor galilor, are pe una din fețe capul încununat cu lauri al lui Apolo, iar pe partea opusă un car de luptă, tras de doi cai și condus de un „auriga". Galii au adus de la regiune la regiune profunde modificări, mai ales capului lui Apolo. În Galia centrală, chipul său este schematizat, dar poate fi încă recunoscut. În Armoricum acesta ia aspecte diferite, fie înconjurat de șiraguri perlate, fie de mici capete de mistreți sau hipocampi.

Reversele monedelor sînt și ele metamorfozate : mai apare doar un singur cal, care este fie reprezentat din bastonașe cu umflături, fie din linii șerpuite. Calul are cîteodată un cap omenesc, înconjurat de simboluri aparent stelare. „Auriga", conducătorul carului, ia înfățișarea unui grom, în jurul căruia apar o mulțime de închipuiri năstrușnice.

Nimic nu este mai străin de estetica mediteraneană decît aceste creații fantastice. Ele se prezintă ca o ilustrare a legendelor celtice, consemnate în Irlanda și Țara Galilor în veacul al VI-lea e.n., dar care desigur circulau încă înainte de era noastră. Se deschide aici un întreg domeniu pentru noi studii, care vor putea progresa o dată cu publicarea integrală a tezaurelor monetare.

Ultima perioadă a monedelor celtice, reprezentată de altfel și în Boemia, marchează, sub noua influență romană, o întoarcere spre simetrie. Înainte, în timpul și chiar după războaiele din Galia, monedele bătute și turnate, în argint și bronz se reîntorc la imagini schematizate, la o inspirație rațională. În această perioadă, stilul celtic își pierde exuberanța de mai înainte și toată motivistica creată este claustrată într-un cadru ordonat. Este epoca **noului stil sever** — neo sever — care apare pe gravurile oglinzilor de bronz aflate în Anglia, pe ceramica pictată din Galia. Mai sînt încă realizări exuberante, acum însă supuse echilibrului și simetriei.

Taurul cu trei coarne

Datorită operelor artistice celtice tîrzii, din vremea Imperiului roman, ne sînt cunoscute cîteva reprezentări ale divinităților indigene din Galia. Desigur că celții mai adorau și zeități cu chipuri de animale, ca șarpele cu cap de berbec, taurul cu trei coarne sau alți monștri închipuiți, jumătate oameni, jumătate animale, cum era, de exemplu, zeul cu coarne de cerb, așezat într-o poziție hieratică, ca un Budha. Zeii erau reprezentați cu trei sau chiar cu patru fețe. Zeița-mamă era și ea înfățișată cu trei chipuri, ca de altfel și alte zeițe anonime. Aceste reprezentări figurative atestă fără îndoială o serie de vechi obiceiuri. De altfel, știm că celții practicau sacrificiile umane, ca și expunerea craniilor în văzul mulțimii.

Printre zeitățile cele mai originale ale celților se numărau Sucellus, purtătorul ciocanului cu două fețe, și Epona, protectoare a cailor și a călăreților. Jupiterul lor era Taranis, zeu al tunetelor, iar divinitatea războiului era Teutates.

Datorită unor basoreliefuri aflate la Paris și la Trier, ne este cunoscută o scenă mitologică în care un taur divin se ascunde într-o pădure ai cărei copaci sînt doborîți de zeul Esus. Alte mărturii pot fi deduse din nenumăratele epopei irlandeze, care ajung în timp pînă la epoca în care există un tezaur literar comun pentru multe din popoarele celtice.

În sfîrșit, tot artei îi datorăm posibilitatea de a cunoaște mentalitatea celților de odinioară și totodată psihologia popoarelor de origine celtică din zilele noastre.

MEMENTO
mai '69

magazin istoric

● 1 Mai — Ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc. Pentru întîia oară a fost sărbătorită în România — ca și în multe alte țări ale Europei — în anul 1890.

● 2 mai — Ziua Tineretului în Republica Socialistă România.

● In ziua de 2 mai 1945, Armata sovietică, desăvîrșind zdrobirea trupelor fasciste germane din Berlin, a trecut la ocuparea capitalei celui de-al III-lea Reich.

● Acum o jumătate de mileniu, la 3 mai 1469, se năștea Niccolo Machiavelli, gînditor politic, istoric și scriitor, ideolog de seamă al burgheziei italiene din perioada Renașterii.

● La 5 mai 1818 s-a născut Karl Marx.

● Patrioții cehoslovaci, conduși de comuniști, în dorința lor de a-și elibera capitala și de a bara drumul trupelor germane care se retrăgeau spre vest, au început la Praga, în ziua de 5 mai 1945, insurecția armată împotriva ocupanților hitlerişti.

● 5 mai 1941 — eliberarea Etiopiei de sub dominația fascismului italian.

● Acum o jumătate de secol — 5 mai 1919 — a fost creată Liga Societăților de Cruce Roșie.

● La 6 mai 1758 s-a născut Maximilien Robespierre, unul dintre conducătorii proeminenți ai revoluției burgheze din Franța (1789).

● 7 mai 1920 — s-a stins din viață C. Dobrogeanu-Gherea.

● A murit, la 7 mai 1924, Dimităr Blagoev, întemeietorul și conducătorul partidului revoluționar bulgar al „Tesneacilor", transformat la 27 mai 1919 în Partidul Comunist Bulgar.

● 8 MAI 1921 — CREAREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN.

● 9 mai 1877 — proclamarea independenței de stat a României. *„Am ajuns la scopul urmărit nu de azi, ci pot zice, de secole și mai cu deosebire urmărit de la 1848 încoace [...] Așadar, nu am cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața reprezentațiunii naționale — spunea Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe — că noi sîntem o națiune liberă și independentă".*

● 8-9 mai 1945 — cel de-al doilea război mondial a luat sfîrșit în mod oficial în Europa prin capitularea necondiționată a Germaniei naziste. Actele de capitulare au fost semnate la Reims (7 mai) și Berlin (în noaptea de 8 spre 9 mai) de către reprezentanții Comandamentului militar german și de reprezentanții Marilor Puteri din coaliția antihitleristă: Uniunea Sovietică, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii și Franța.

● Eliberarea de sub jugul hitlerist a Cehoslovaciei a avut loc în ziua de 9 mai 1945, devenită sărbătoarea națională a poporului cehoslovac.

● Olga Bancic, luptătoare antifascistă, a murit acum un sfert de veac, la 10 mai 1944.

● Se împlinesc două decenii de cînd, la 12 mai 1949, s-a constituit Comitetul național pentru apărarea păcii din țara noastră.

● Universitatea „Jagellonă" din Cracovia a fost înființată în anul 1364, în ziua de 12 mai.

● 14-16 mai 1921 — s-au desfășurat lucrările Congresului de constituire al Partidului Comunist din Cehoslovacia.

● Istorica adunare de pe Cîmpia Libertății de la Blaj — unde, din mii de piepturi, a răsunat un singur strigăt: „Vrem să ne unim cu țara" — s-a ținut la 15 mai 1848.

● Poetul revoluționar José Marti a căzut în lupta pentru independența Cubei la 19 mai 1895.

● 19 mai 1890 — s-a născut Ho Și Min, președintele R. D. Vietnam, președinte al C.C. al Partidului celor ce Muncesc din Vietnam.

● La 23 mai 1920 a fost creat Partidul Comunist din Indonezia.

● „Socialismul", unul dintre primele organe de presă ale mișcării muncitorești din țara noastră, a apărut începînd din 26 mai 1877.

● Conducătorul răscoalei din 1821, Tudor Vladimirescu, a fost ucis în ziua de 27 mai a acelui an.

● Marea răscoală a țăranilor francezi, „Jacquerie", a izbucnit la 30 mai 1358.

● Ioana d'Arc a fost arsă pe rug la 30 mai 1431.

● 31 mai 1941 — Manolis Glezos smulge steagul hitlerist de pe Acropole.

● La 31 mai UNESCO va aniversa 150 de ani de la nașterea marelui poet democrat american Walt Whitman.

metoda „curtoaziei" în istoriografia americană

SILVIU BRUCAN

Demonstrații de masă în coloniile britanice din America (1765)

O carte apărută la sfîrșitul anului 1968 în Statele Unite[1] a dat un nou impuls ciocnirii ideologice care se desfășoară în perioada postbelică între școala istorică neoconservatoare și școala liberală, la care participă din ce în ce mai activ reprezentanții „noii stîngi" și istoricii marxiști.

Începînd cu disputa privitoare la natura și caracterul Războiului de Independență și al Revoluției Americane, istoricii repun în discuție intențiile „părinților fondatori" și ale făuritorilor Constituției (documentînd celebra controversă : este America o democrație sau o republică ?), precum și principalele perioade în dezvoltarea S.U.A., ca Războiul Civil și Reconstrucția, așa-numita Progressive Era și expansiunea în Pacific, pentru a nu mai vorbi de epoca contemporană, unde invazia de memorii, autobiografii și biografii ale oamenilor de stat în producție de masă și în cărți „de buzunar" impun într-un stil propriu american constatarea că,

[1] Richard Hofstadter, *The Progressive Historians : Turner, Beard, Parrington*, Ed. Knopf, New York, 1968.

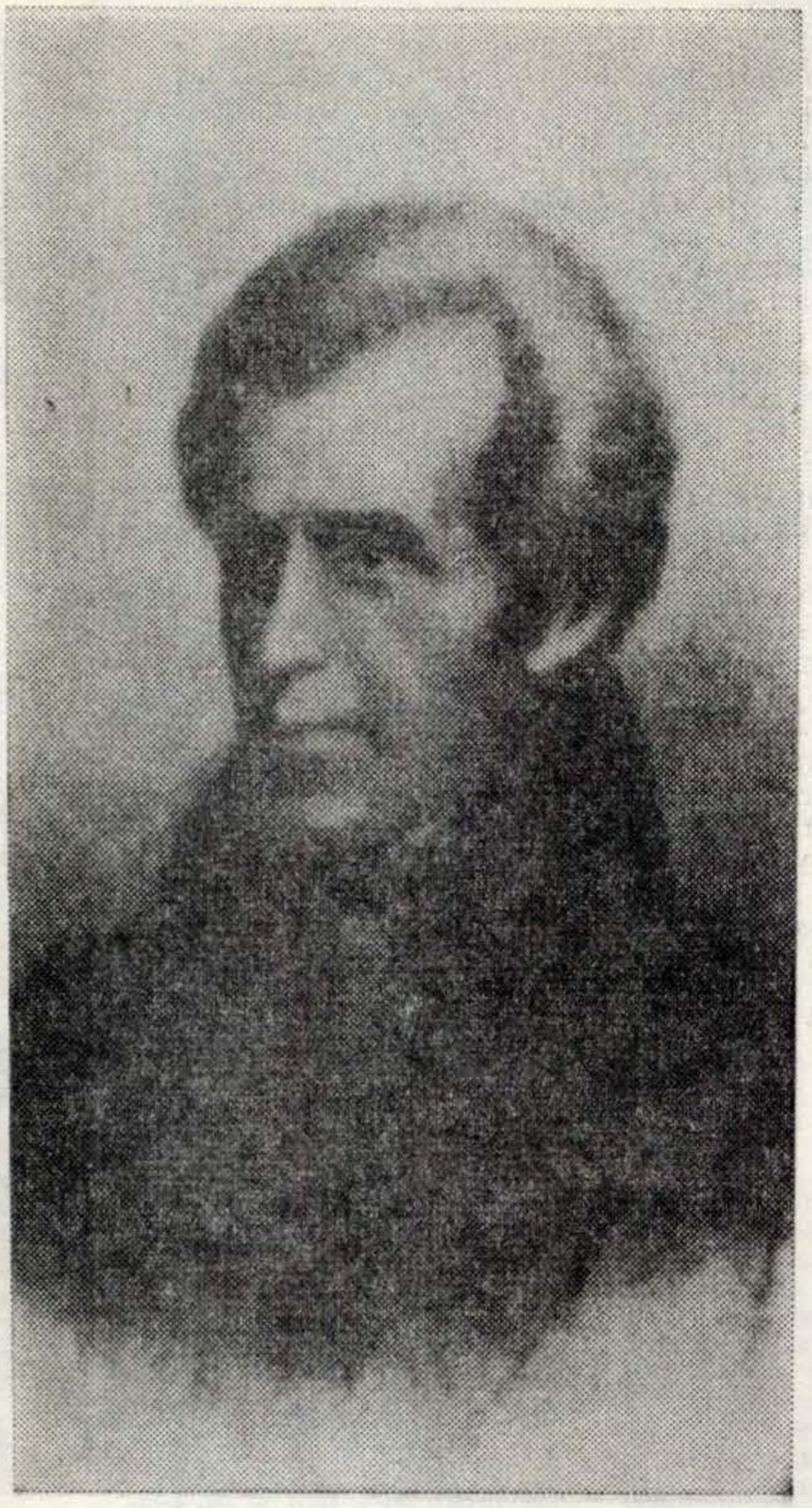

Președintele Andrew Jackson, a cărui politică este aprig controversată de istorici. Jackson era extrem de popular : născut într-o familie săracă, folosea o gramatică aproximativă, spunea anecdote piperate și mesteca tutun

o dată transformată în vehicul de ambiții politice, istoria, mai abitir chiar decît statistica, poate demonstra orice.

Un istoric englez remarca recent : „Istoricii americani iau totdeauna poziție în ce privește trecutul într-un mod dictat de angajarea lor în prezent". Ar fi, desigur, nedrept să se invoce aci excepționalismul american. Este adevărat că neavînd experiența seculară a istoriografiei europene, confrații de peste ocean rescriu uneori istoria cu o prea transparentă intenție de a o regla potrivit unor interese politice actuale. Un exemplu tipic îl constituie cazul istoricului democrat Arthur Schlesinger jr. Adept entuziast al politicii lui Roosevelt, el a scris cartea *The Age of Jackson* („Epoca lui Jackson") de o manieră care tinde să găsească în reformele președintelui Jackson de la începutul secolului al XVIII-lea temeiuri politice și sociale pentru *New Deal*. În acest scop, el polemizează cu teza clasică a istoricului Turner că „omul de la frontieră" a fost factorul de bază al democrației jacksoniene, contrapunîndu-i teza că muncitorii din orașele de pe coasta de Est, conduși de intelectualii liberali, au fost de fapt forța motrice care a împins lucrurile înainte. Tot „trăgînd de fapte", autorul a adăugat acestor forțe sociale și pe negri, ceea ce semăna în mod suspect cu coaliția socială care a asigurat succesele electorale ale partidului democrat în perioada postbelică. *Quod erat demonstrandum.*

Cealaltă școală istorică aparținînd „noului conservatorism", fenomen ideologic semnificativ pentru perioada postbelică, nu se lasă cu nimic mai prejos. Ea și-a îndreptat atacul în primul rînd împotriva Revoluției Americane. Rolurile au fost împărțite : unii istorici susțin că acest moment istoric a constituit un eveniment oarecum unic, care n-a fost o revoluție, alții că, chiar dacă a fost revoluție, apoi ea a avut un caracter conservator.

Profesorul Daniel Boorstin, în cartea sa *The Genius of American Politics* (1953) scrie : „Cea mai evidentă particularitate a Revoluției Americane este aceea că, în sensul european modern al cuvîntului, n-a fost nicidecum o revoluție". Concluzia lui este că a fost vorba de o „rebeliune colonială conservatoare" — formulă care poate fi folosită ca un model clasic de antinomie.

Louis Hartz, unul dintre corifeii teoriei potrivit căreia societatea americană este formată numai din clasa mijlocie, susține că revoluția s-a produs nu din cauza opresiunii, ci din cauza libertății pe care o aveau răsculații și că aceștia urmăreau stabilitate, nu schimbare.

Ca să potrivească ceasul secolului al XVIII-lea cu cel al teoriei contemporane a clasei mijlocii, Robert Brown afirmă că America colonială avea un caracter „middle-class democratic" și că, „cu excepția locuitorilor cîtorva orașe, oamenii de la Nova Scoția și pînă la Florida erau fermieri. Ei erau împinși de spiritul afacerilor care se manifesta fără piedici și restricții, deoarece fiecare lucra pentru sine, nu pentru alții". Istoricul marxist Herbert Aptheker dezvăluie în cartea sa *The American Revolution* numeroasele inconsistențe și manipulări de date și documente la care recurg istoricii neoconservatori.

Este adevărat că Revoluția Americană, fiind esențialmente *anticolonială*, n-a cunoscut profundele prefaceri sociale ale re-

Conferință de presă a președintelui Roosevelt (1934)

voluțiilor din Anglia și Franța secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea. Semnificația ei a fost limitată și de compromisul pe care l-a făcut atunci cînd a decis să mențină sclavia negrilor. Dar prin sfărîmarea lanțurilor coloniale pentru prima dată în istorie, prin suflul inovațiilor democratice pe plan politic și social, prin afirmarea dreptului la autodeterminare națională, prin caracterul radical al ideologiei sale, Războiul de Independență a fost un eveniment revoluționar, cum l-a numit Lenin, „unul din acele mari și adevărate războaie revoluționare".

●

Richard Hofstadter, luînd sub obiectiv pe cei trei giganți ai istoriografiei americane — Turner, Beard și Parrington —, pare, la prima impresie, a se înrola în puternica mișcare de *contestare* din lumea universitară americană, ceea ce și explică ecoul neobișnuit al cărții sale. De-a lungul anilor, profesorul de istorie de la Columbia University și-a format imaginea unui liberal nonconformist și iconoclast. El a combătut laitmotivul manualelor școlare că istoria americană a reprezentat o dezvoltare continuă a idealului democratic și și-a exprimat scepticismul chiar și față de teza angajării majorității americanilor față de acest ideal. În ce privește jacksonismul, a refuzat să-l accepte ca new dealism în stare incipientă ; diagnosticul său pentru jacksonism : o mișcare avînd drept scop admiterea unei noi clase de antreprenori în sfera privilegiilor monopolizate pînă atunci de Banca Statelor Unite. Reputația de iconoclast și-a stabilit-o însă atunci cînd s-a apucat să-l prezinte pe marele Lincoln ca pe un politician care a combinat cu viclenie votul antisclavagist al celor care doreau să mențină teritoriile libere cu voturile anti-*negre* ale celor care voiau să păstreze noile regiuni *albe*. Richard Hofstadter apare astfel ca un nonconformist care-și selectează cu grijă idolii pe care-i discreditează sau contestă. El lovește totdeauna cu dreapta. Iar ținta o constituie pilonii pe care se sprijină marea tradiție progresistă americană.

Ce l-a determinat oare pe Hofstadter să treacă în 1968 la asalt împotriva celor trei mari istorici americani Turner, Beard și Parrington, pe care-i denumește *„progressive historians"* ? Desigur, el începe, așa cum se obișnuiește în asemenea cazuri, prin

a recunoaște meritele și dimensiunea operei acestora, mai ales că este conștient de „apelul mitic al ideilor lor, care a trecut de zidurile academice și a ajuns la cititori din rîndurile publicului intelectual". După ce afișează o afecțiune specială pentru cei trei istorici, Hofstadter sugerează că sînt perimați, depășiți, anacronici. „Muntele de critici la adresa lui Turner constituie monumentul său cel mai cert" — notează el. Charles Beard „stăruie ca o ruină impozantă în peisajul istoriografiei americane", iar despre Parrington declară pur și simplu : „N-am reușit să-i interesez pe studenți în opera acestuia", ceea ce ar putea fi și adevărat dacă ținem seama de modul în care prezintă el „opera acestuia".

Tot căutînd o explicație a posturii adoptate de Hofstadter, am ajuns la o lucrare a lui John Higham din 1959, în care acesta reunește mai mulți istorici sub deviza „cultului consensului", o școală de gîndire ostilă prezentării conflictului în istoria americană. Louis Hartz, de pildă, argumenta că toți americanii împărtășeau ideologia fundamentală a filozofului John Locke, în care ideea centrală era protecția proprietății. Daniel Boorstin susținea că americanii erau foarte pragmatici și nu luau în serios nici o ideologie așa încît să fie divizați de ea. In aceeași ordine de idei, Hofstadter este înfățișat ca un membru proeminent al școlii consensului.

Intr-adevăr, Turner, Beard și Parrington aveau sub acest aspect un numitor comun : toți citeau trecutul ca pe o înșiruire de conflicte. Deși diferiți atît ca concepție cît și ca preocupare, credința lor optimistă în dezvoltarea continuă a progresului era construită pe ideea că forțele iluminismului și democrației desfășurau o luptă neîntreruptă împotriva forțelor obscurantismului și reacțiunii. Turner punea accent pe conflictul geografic, ca cel cauzat de migrația spre Vest ; Beard pe conflictul de interese pe plan economic ; Parrington pe conflictul ideologic dintre iluminism și reacțiune.

„Ideea pivot la istoricii progresiști — constată Hofstadter — a fost conflictul economic și politic". El le reproșează cu oarecare temei că nu dispuneau de criterii pentru a măsura mărimea și intensitatea conflictului (ca și cum ar exista așa ceva în istoriografia americană contemporană !). Din această cauză, continuă rechizitoriul, cei trei istorici tindeau să trateze orice divergență de opinii ca pe o bătălie majoră într-un război epocal, ceea ce sună mai mult literar decît adevărat. Atenție acum la exemplele pe care le dă Hofstadter pentru a-și ilustra acuzația : cei trei priveau Constituția ca pe o „contrarevoluție" împotriva Declarației de Independență, „revoluția" jacksoniană ca pe o coaliție a oamenilor de frontieră și a muncitorilor împotriva elitei capitaliste, mișcarea progresistă ca pe o cruciadă împotriva lui „big business". Intorcînd butonul sonor la maximum pentru a face ca lucrurile să sune strident și caraghios și avînd aerul de a spune : Ce-i atîta zgomot pentru nimic ?, Hofstadter recurge la metoda clasică a ideologiei americane de a contrapune litigiile politice din America celor din Europa pentru a demonstra cît de mică era sfera divergențelor în „lumea nouă" (cuprinsă de un fel de loialitate universală față de liberalismul lui Locke !) în raport cu profundele diviziuni și violentele ciocniri din țările care aveau de furcă cu un trecut feudal. Aici nu este greu de recunoscut tributul pe care-l plătește istoricul unei ideologii care concepe sistemul politic american ca pe un mediu de camuflare a contradicțiilor de clasă, tribut care nu rămîne niciodată nerecompensat de către cei care ordonanțează această comandă socială. Operînd cu asemenea arme împrumutate din rastelul ideologic oficial, lui Hofstadter nu-i vine de loc greu să conchidă că istoricii progresiști păreau „comic de creduli" (comically credulous) atunci cînd luau în serios conflictele din viața politică americană.

Crezînd că a dat lovitura de grație principalei poziții progresiste în istoriografia americană, autorul se străduiește să-și acopere retragerea și să se asigure împotriva unei etichetări care l-ar face vulnerabil ca universitar și inutilizabil în serviciul cauzei. Ca profesor la Columbia, el știe prea bine că studențimea americană manifestă o mai mare luciditate față de pozițiile ideologice din universități și că ea a învățat să identifice și să denunțe interesele care se află în spatele acestora. De aceea, el adoptă o poziție „echilibrată" între *conflict* și *consens* și predică „realismul" în cercetarea istorică, ecoul a ceea ce reprezintă școala Realpolitik în științele politice americane. Potrivit teoriei sale, istoricul trebuie să vadă în conflict mijlocul de a activiza idealuri care altfel ar rămîne statice, iar în consens mijlocul de a pune limite ostilităților generate de conflict. El merge chiar pînă la a admite existența reală a unor conflicte în istoria americană : Revoluția Americană, Războiul Civil și „conflictul rasial, etnic și religios". Lipsește și — cum se spune la noi — nu întîmplător conflictul social, de *clasă*. In această privință, autorul pune în gardă pe istorici că a privi trecutul ca pe „un război social constant" (exagerarea este deliberată) înseamnă a nu fi conștienți de rolul esențial pe care l-a jucat consensul și de consecințele distrugătoare pe care le poate pricinui conflictul cronic și neîngrădit. Iar o asemenea optică poate avea urmări foarte grave în *actuala* societate

Marele marş pentru drepturile civile (Washington, 1963)

americană (aici e aici), care se află „în mijlocul unei crize majore primejdioase" — avertizează Hofstadter. Aici, cum spun americanii, el a scăpat pisica afară din sac.

Chemarea la cocoloşirea contradicţiilor din societatea americană are, bineînţeles, o rezonanţă specială atunci cînd iese din pana unui savant cu reputaţie de nonconformist şi iconoclast, ceea ce arată încă o dată cît de întortocheate sînt căile domnului în viaţa ideologică a ţărilor occidentale.

Hofstadter nu se rezumă la critică şi avertisment. El indică istoricilor şi o metodă de lucru. Conflictul poate fi stăvilit, iar consensul atins — povăţuieşte el — atunci cînd „cei înrolaţi în grupurile opuse ale societăţii au o stimă minimă unul faţă de altul : un partid sau grup de interese urmăreşte înfrîngerea unui adversar în probleme de politică, dar în acelaşi timp caută să evite distrugerea opoziţiei sau negarea legitimităţii existenţei şi valorilor ei". Această atitudine a istoricului, autorul o defineşte cu termenul elegant *curtoazie* (comity), împrumutat (din nou — nu întîmplător) din recuzita diplomaţiei.

Curtoazia permite istoricului „să se întoarcă la evaluarea conflictului în viaţa americană fără a contribui la tendinţele de dezmembrare din viaţa americană". Cu alte cuvinte, ştiinţa istorică trebuie subordonată lozincii „păcii industriale" lansate de marile corporaţii şi „păcii sociale" lansate de *Power Elite*.

Deşi unele recenzii ale cărţii lui Hofstadter au rămas la suprafaţa lucrurilor şi au pus accentul — aşa cum era de aşteptat — pe „curajul" cu care el înfruntă pe cei trei giganţi ai istoriografiei americane, s-au găsit şi critici care să întrebe pe bună dreptate dacă istoricul poate aplica metoda „curtoaziei" şi barbariei fasciste declanşate de Hitler sau poziţiilor politice din societatea americană care se inspiră din doctrina rasistă. De fapt, sfera de conflict pe care o vizează Hofstadter este prin excelenţă *socială*, iar preocuparea sa pacificatoare îşi are izvorul în fermentul de nemulţumire şi în efervescenţa intelectuală care a cuprins societatea americană în ultimii ani. Anii '60 — scrie sociologul Herbert Gans de la aceeaşi Columbia University — sînt „anii în care America a descoperit că există încă sărăcie în sînul ei şi în care protestul social, desfăşurîndu-se de la demonstraţii la rebeliuni violente, a reapărut pe scena americană". Acesta este contextul social-politic în care trebuie privită şi înţeleasă cartea lui Richard Hofstadter.

Kogălniceanu la Lunéville în 1835, cînd îl preocupa gîndul de a scrie istoria țării sale. „N-aș schimba săraca Moldovă nici **pentru întîiul tron din lume"**

urmașul răzeșilor de pe Kogălnic

AL. ZUB

„Eu votez pentru principiul progresului și al eternei dreptăți". Astfel își încheia M. Kogălniceanu o pledoarie de larg răsunet, rostită în Divanul ad-hoc al Moldovei, iar această afirmare răspicată a adeziunii sale la principiile veacului îi rezumă întreaga existență de cărturar și militant politic.

Din 1834 — cînd nu împlinise încă 17 ani și formula, în drum spre Lunéville, observații de o surprinzătoare maturitate asupra stărilor de lucruri din țară — și pînă în preajma morții sale, survenită 57 de ani mai tîrziu, pe pămînt francez, activitatea lui Kogălniceanu, polivalentă și fecundă, stă sub semnul acestei mărturisiri. Contactul cu Franța burgheză și libertară din 1834—1835 ca și cunoașterea nemijlocită a realităților germane în anii următori au contribuit la orientarea progresistă și democratică a tînărului moldovean.

Împotriva ruginii trecutului

In 1838 Kogălniceanu se întorcea în țară încărcat de proiecte, de o vastitate care le condamna la o realizare doar parțială. **„...Cînd veneam de la universitate, capul îmi era plin de planuri, unele mai bune decît altele ; voiam prin literatură să prefac năravurile, să introduc în patria mea o nouă viață, noi principii. În nebuna mea prezumție, mă socoteam c-oi ajunge odată a fi un Prometeu".** Această confesiune o făcea Kogălniceanu, cu disimulată ironie, abia cîțiva ani mai tîrziu, în *Iluzii pierdute (1841),* după primele contacte cu realitățile dure ale regimului autocrat. Dar nu e decît aparentă blazarea ce se poate desluși din amintirea unui ideal a cărui temeritate numai tinerețea și-o putea îngădui, prea înalt ca să nu antreneze dezamăgirea. Kogălniceanu avea o energie cu adevărat prodigioasă, îndreptată pe terenul faptei, determinînd pe calea cuvîntului scris, o adevărată „revoluție în spirite" — cum a observat N. Iorga — și nu numai atît. Dacă opera de debut, *Moldau und Wallachei. Rumänische oder Wallachische Sprache und Literatur* (ianuarie 1837), era destinată să avizeze străinătatea cultă asupra puțin cunoscutelor provincii românești — de fapt o istorie a culturii, cuprinzînd și elemente de istoriografie —, cea de-a doua *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des cigains...* (august 1837), era un protest împotriva „sclaviei

negre", anacronism revoltător, pentru lichidarea căruia nu-și va cruța eforturile. La 3 februarie 1844, Kogălniceanu prezenta domnitorului, în numele a „toată tinerimea binegînditoare", o scrisoare de mulțumire pentru emanciparea țiganilor mănăstirești. **„Acum patria noastră, dezrobindu-și țiganii** — scria Kogălniceanu în *Propășirea* — **sfințește principiul că toți oamenii se nasc slobozi, în vreme cînd coloniile Franței și multe staturi republicane a[le] Unirii Americane de Nord gem de milioane de negri impilați, în vreme cînd robia încă, în adunările legislative a[le] acestor țări, numără atîția partizani!"** Iar ceva mai tîrziu, anunțînd în *Steaoa Dunării*, entuziast, **„desființarea sclaviei în tot principatul Moldovei"** prin actul de la 28 noiembrie 1855, Kogălniceanu aprecia gestul în perspectiva istoriei, conferindu-i semnificația unei mari reforme: **„Timpul a sosit și pentru principate de a se lepăda de rugina trecutului și de a recunoaște puterea ideilor moderne, care în toate staturile civilizate ale Europei de mult s-au și transformat în fapte".**

Intrarea țărilor române în rîndul „statelor civilizate" însemna, în acel moment istoric, adoptarea modului de producție capitalist, noțiunea de „civilizat" suprapunîndu-se, în concepția lui Kogălniceanu, peste aceea de „burghez", iar promovarea noului tip de relații sociale reclama reforme esențiale în toate domeniile. **„Reformele sînt condiția progresului"**, proclama la un moment dat, iar presa avansată **„unul din cei mai puternici agenți ai civilizației".** Înțelegînd această realitate, Kogălniceanu a utilizat din plin presa pentru propagarea ideilor noi. Caracteristic este faptul că și-a intitulat una din reviste — dar titlul n-a rezistat în fața cenzurii — *Propășirea* (1844); mai tîrziu, în 1863, făcea să apară la Iași un ziar semioficial sub numele de *Progresul*, simpla substituție de termen indicînd, după aproape douăzeci de ani, consecvența sa în promovarea ideilor avansate. Să notăm în același sens și faptul că, după aproape un sfert de veac de la apariția *Stelei Dunării*, Kogălniceanu sprijinea editarea unui ziar care perpetua numele glorios al foii unioniste, cu o modificare în titlu menită să rezume cîștigul esențial al intervalului parcurs: cristalizarea statului național român. Este vorba, se înțelege, de *Steaua României* (1877), redactată un timp — sub înrîurirea lui Kogălniceanu — de inteligentul și sceptic Dimitrie Laurian. Între *Steaoa Dunării* și *Steaua României* parcurgem cu Kogălniceanu drumul de la idee la act, deziderate formulate cu limpezime și îndrăzneală în 1855 fiind realizate treptat în anii ce au urmat pînă la dobîndirea independenței, în 1877. Ceva mai tîrziu, în 1881, hotărît să se retragă din viața politică, intenționa să se consacre publicisticii și plănuia reeditarea ziarului *Steaoa Dunării*. Proiectul a fost însă abandonat.

După cum se vede și din admirabilul *Curriculum* înfățișat plenului academic la 1 aprilie 1891, Kogălniceanu oferă pilda unei înalte principialități, a unei consecvențe ce suscită admirația. Rezumînd înțelesul întregii sale existențe și totodată treptele fundamentale ale activității sale social-politice, Kogălniceanu își intitula discursul solemn *Dezrobirea țiganilor, ștergerea privilegiilor boierești, emanciparea țăranilor*. La aceste înfăptuiri de ordin social se cer adăugate neapărat cele din domeniul politic — Kogălniceanu fiind unul dintre marii luptători pentru unitatea și independența națională —, precum și cele culturale, care fac din istoricul și prozatorul Kogălniceanu o figură marcantă a literelor românești. *Istoria* și *Letopisețele* sale și-au pus sigiliul asupra epocii întregi. Sub raport editorial, Perpessicius definea veacul al XIX-lea ca „veacul Letopisețelor lui Kogălniceanu", iar N. Iorga ținea să atragă luarea-aminte că pe deasupra marilor sale realizări din alte domenii figura redactorului *Daciei literare* se profilează „măreț cultural".

Rolul „vechiului răzeș de pe Kogălnic" (cum i-a plăcut lui însuși să se numească) în promovarea ideilor noi este fundamental și ar fi interesant de urmărit atitudinea lui, constantă pe toată întinderea vieții, față de

Turnul Mănăstirii Rîșca în care a fost închis Kogălniceanu în 1844

oamenii progresului, ca și față de reacționarismul „albăstrimei".

La întoarcerea în țară, după studiile făcute la Berlin, cu un nume ce se făcuse deja cunoscut în cercurile de cultură, Kogălniceanu era decis să înceapă lupta pentru crearea unei culturi unitare, izvorîtă din realitățile autohtone, ca o condiție prealabilă, un prim pas spre realizarea unității și independenței politice. Rememorînd activitatea lui Kogălniceanu, frapează faptul că în mai toate marile împrejurări de ordin politic, social și cultural el s-a situat în centrul evenimentelor, pe o poziție avansată, în numele unor principii ce descindeau de-a dreptul din „marele 1789". In una din incursiunile sale obișnuite în istorie, întotdeauna sintetice și instructive, Kogălniceanu își amintea, în parlament, împrejurările în care generația sa a revendicat egalitatea în fața legii și toleranța religioasă : **„Ne-am adus dar aminte de proclamarea drepturilor omului, de egalitatea fiecăruia în fața legii și de drepturile acordate fără deosebire de confesiune. Povățuiți am fost de aceste drepturi proclamate în Francia ; am găsit însă începutul lor în însăși țara noastră. Istoria noastră are multe exemple pe care mai tîrziu le-au imitat și alte țări mai înaintate decît noi".** Profetizînd în 1888 triumful inevitabil și definitiv al democrației, Kogălniceanu se întemeia în primul rînd pe sentimentul de justiție și de umanitate al poporului român : **„Căci țara noastră e democratică și nimeni nu va putea să înece în această țară democrația".**

Credincios aginte al istoriei

Triumful ideilor lui Kogălniceanu rezidă în corespondența lor intimă cu aspirațiile cele mai profunde ale poporului. **„Dacă o generație poate avea un merit** — scria în 1871 Eminescu, comentînd serbarea de la Putna —, **e acela de a fi un credincios aginte al istoriei".**

Un agent al istoriei pe care a invocat-o în permanență, se deslușește și Kogălniceanu, dintre oamenii și împrejurările vremii sale. Rostul său de ctitor și înnoitor se cuvine apreciat în multiple domenii. **„Eu în această țară, la orice act mare s-a săvîrșit, am pus pietricica mea".** La 24 noiembrie 1843 el rostea *Cuvîntul introductiv la cursul de istorie națională* pe care era chemat să-l țină la Academia Mihăileană, propunîndu-și să deștepte în ascultători **„un duh de unire mai aproape între toate ramurile neamului românesc și un interes mai viu pentru națiie și patrie".** Opiniile exprimate atunci — cu toată circumspecția impusă de împrejurări — alcătuiau un veritabil program politic, scandalizînd oficialitatea. Ceea ce tînărul dascăl afirma în legătură cu epoca fanariotă era valabil și pentru vremea sa. **„O aristocrație ignorantă, sprijinită de Poartă și cler... ține în lanțuri un popor de mai mult de două milioane de oameni [...] izvoarele de înavuțire publică se întrebuințează numai în folosul unor familii privilegiate".** Se înțelege de ce cursul lui Kogălniceanu a fost suspendat curînd, iar conflictele cu ocîrmuirea aveau să sporească pînă la întemnițarea lui la mănăstirea Rîșca în anul următor, după o încercare neizbutită de a pleca în Franța.

In convingerile sale intime, Kogălniceanu a fost un reformist, considerînd revoluția *doar o ultima ratio*, plină de riscuri. Spre deosebire de Bălcescu, de pildă, care era încredințat că deziderateie poporului român nu se pot împlini decît prin revoluție, **„acel drept legitim al popoarelor chinuite",** Kogălniceanu recomanda insistent calea reformelor, deși se situa pe o poziție profund ostilă „boierismului", ceea ce avea să-i aducă vrăjmășia neînduplecată a monstruoasei coaliții. „Toți avem sentimente de agresiune contra acestui gigant" — declara Pană Buescu după 11 februarie 1866. Invalidat în două rînduri de un parlament ostil reformelor inițiate sub regimul lui Cuza, înfierat în dezbateri, manevrate de partida moșierilor mari, ca sperjur și dictator odios, Kogălniceanu avea să răzbească anevoie și numai impus de opinia publică. Ales pentru a treia oară, în mod demonstrativ și în ciuda dublei sentințe negativiste a Camerei, el își relua locul în arena politică, afișînd cu curaj aceeași atitudine înnoitoare. **„Drapelul nostru este drapelul societății moderne",** proclama militantul distingînd sensul ideologiei care-i inspira reformele de aceea promovată de fruntașul conservator Lascăr Catargi. **„Este lumea nouă în fața lumii vechi",** insista el definind antinomic cele două poziții ce se înfruntau.

După revoluția de la 1848, mulți dintre liberali lunecaseră spre conservatorism. Kogălniceanu sesizase fenomenul încă din 1855, cînd încerca să explice slăbirea entuziasmului revoluționar pe seama **„materialismului vîrstei coapte, a visurilor ambiției neîmplinite a orgoliului pozițiilor cîștigate".** El a fost dintre cei puțini care au avut o conduită consecventă, iar referințele tîrzii la *Dorințele partidei naționale din Moldova* sau la dezbaterile din cadrul Divanului ad-hoc sînt, în această ordine de idei, tot mai frecvente. **„Trebuie să fiu consecvinte cu ceea ce a fost travaliul întregii mele vieți",** declara către sfîrșitul vieții, rezumînd pentru noii parlamentari înțelesul unei cariere.

Tinerețea perpetuă a acestui spirit deschis către spectacolul mereu reînnoit al lumii a făcut ca influența sa asupra contemporanilor să fie considerabilă. Gesturile sale au elocvența unor mandate ale timpului : prin Kogălniceanu vorbește veacul cu principiile de libertate ale revoluției de la 1848, dar și cu tendințele conciliatoare ale unei

Kogălniceanu în anul Unirii, cînd se adresa colaboratorilor săi de la STEAUA DUNĂRII : „Noi nu scriem gramatică, ci o Evanghelie"

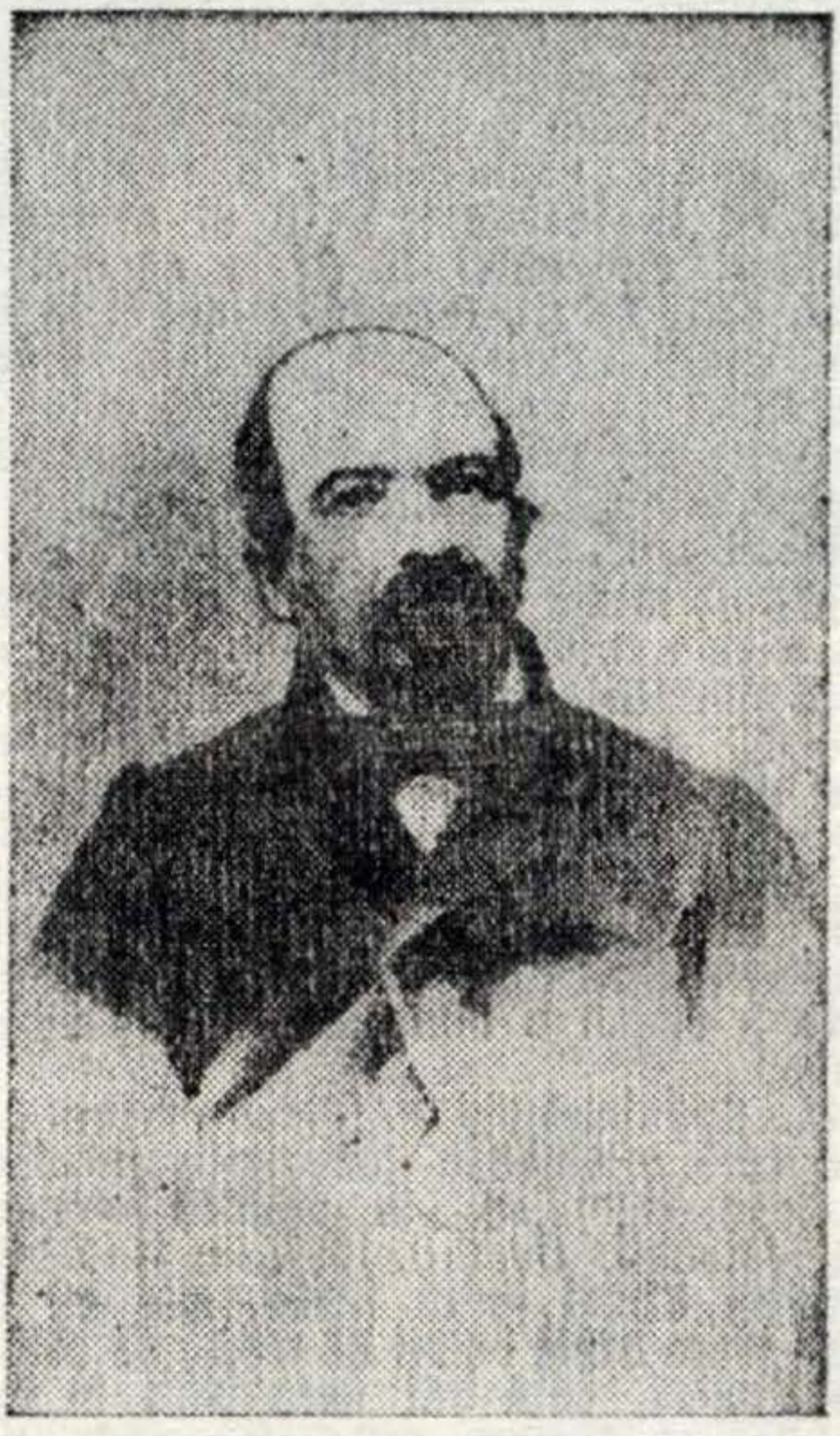

Din vremea cînd era cel mai de seamă colaborator al lui Cuza, promotorul celor mai importante reforme care au pus temelia României moderne

Din vremea ostracizării sale politice. „Am lucrat treizeci de ani pentru țara mea. Nu este o singură reformă, un singur act național în care să nu figureze numele meu. Toate legile cele mari sunt făcute și contrasemnate de mine" **(1867)**

burghezii instalată în etapa următoare la putere și hotărîtă să-și consolideze, cu sprijinul moșierimii, pozițiile cîștigate.

Capacitatea de a se entuziasma pentru ideile înalte, curiozitatea care nu-și istovește resursele, receptivitatea la nou, nutrite din contactul neîntrerupt cu realitatea socială a epocii sale, ca ofițer, ca avocat, ca agricultor, ca industriaș sau ca om politic, fac din Kogălniceanu o personalitate complexă, de un proteism uimitor. Invocarea principiilor proclamate de Revoluția Franceză era o modalitate de motivare a unor cerințe și inițiative izvorînd din realitățile autohtone, iar afirmarea ostentativă a reformismului era menită, într-o oarecare măsură, să prevină incriminările adversarilor, care nu osteneau să-l califice drept anarhist, socialist sau comunist. **„În proiecte sînt revoluționar"**, preciza Kogălniceanu după izbînda Unirii, declarîndu-și ostilitatea categorică față de „oamenii trecutului". Întoarcerea fostului domn M. Sturdza în 1858, cu intenția de a obține din nou tronul, stîrnea reacția violentă a tribunului : **„Ce cauți, ce vrei, umbră neputincioasă a nopții... ? Nu vezi că se face ziuă ? Tu ai avut odată ființă și n-ai putut fi. Acum ce mai vrei, fiica peirii ? Peri, retrage-te înapoi în Haosul uitării. Țara vrea lumină, progres, viață !"** Ținta permanentă a atacurilor sale a fost „strigoii" substituiți curînd după consolidarea monstruoasei coaliții cu „ciocoii noi".

„Să nu lăsăm ideile strîmte să ne conducă pe o cale strîmtă !", îndemna Kogălniceanu încă din 1857, declarîndu-se împotriva verbiajului parlamentar și a **„patriotismului de clopotniță"**, care-și vădise nocivitatea în atîtea rînduri, împotriva demagogiei, ca și împotriva instabilității politice. Conduita sa contrastează cu tribulațiile **„fluturașilor politici"**, care au dat vieții parlamentare a epocii o înfățișare atît de caracteristică.

M. Kogălniceanu e primul nostru publicist care orientează dezbaterile politice pe o bază științifică. **„În politică** — declara el, *(Steaoa Dunării*, 1855, nr. 1) — **se învîrtește astăzi toată ideea. Din ea izvorăsc toate acele valuri de teorii, de proiecte, de sisteme, care bat necontenit în opinia publică și împing activitatea mulțimii pe căi noi".** De aici angajamentul de a sprijini această știință în coloanele foii unioniste. **„Studiul politicei s-au făcut dară cea întîi și cea mai nobilă din toate științele** — adăuga Kogălniceanu — **și au ajuns a fi de o necesitate neapărată [...] Soarta principatelor nu atîrnă de politică ?"**

Rezumînd sarcinile guvernului din care făcea parte în 1869, Kogălniceanu declara : **„Avem misiunea să apărăm drepturile și demnitatea României".** Această sarcină și-a asumat-o ori de cîte ori a fost nevoie și mai cu seamă în vremea războiului pentru independență.

Ideile viitorului

La 18 decembrie 1887 Kogălniceanu atrăgea atenția asupra importanței crescînde a mișcării socialiste : **„Sunt dator să declar că multe din ideile socialiste sunt ideile viitorului, idei cerute de progresul omenirii".** Era, cum ținea să precizeze singur, **„Cîntul meu de lebădă".** vădindu-și astfel pînă la capăt receptivitatea față de ideile noi. N-a fost un *socialist*, cum i se spunea cu reproș în toiul polemicilor de partid, dar a sesizat cu perspicacitate și cu simpatie pătrunderea în scena istoriei a unor noi forțe sociale, cărora le prevedea triumful. **„Vine în luptă, domnilor, un partid care își are importanța lui"** — declara el în parlament, la 20 februarie 1889. Comentînd, cu rezervele inevitabile apartenenței sale sociale, programul socialiștilor, Kogălniceanu ținea să observe că acesta **„cuprinde și lucruri bune, și unul din aceste lucruri este îndestularea populației numeroase și muncitoare".** Cînd în 1889 socialiștii Morțun și Nădejde își depuneau mandatele de deputați, Kogălniceanu regreta faptul, căci ar fi preferat ca **„ideile cele noi să pătrundă în parlament"**, această instituție avînd — în concepția tribunului — și rolul de **„supapă de siguranță"**, o arenă în care ideile se confruntă și se decantează, asigurînd promovarea celor care corespund necesităților reale.

În practică, Kogălniceanu a trebuit firește să facă concesii, ceea ce l-a determinat pe N. Iorga să sesizeze dubla personalitate a marelui bărbat : un Kogălniceanu *așa cum a fost*, obligat de contingențe la compromisuri și un Kogălniceanu așa *cum ar fi vrut să fie*.

De altfel este în această dedublare o măsură inevitabilă cu care istoria a însumat atîtea personalități.

În 1869, D. Bolintineanu îi reproșa republicanismul și s-ar părea, în adevăr — dincolo de declarațiile sale de circumstanță și de exagerările polemice —, că republica era aspirația lui intimă. Pentru el monarhia era o soluție pasageră, de oportunitate, **„pînă cînd republica va face ocolul Europei".** Formula republicană i se părea prematură, deși acel *domn responsabil*, ales pe termen limitat, așa cum îl preconiza în 1848, nu era în fond decît un președinte de republică. După venirea lui Carol I (în 1866) Kogălniceanu reclama imperios subordonarea factorului dinastic față de popor. **„În veacul al XIX-lea, regii nu pot pretinde ca poporul să fie pentru dînșii, nu, ci ei sunt pentru popoare".**

Kogălniceanu a militat pentru accesul cel mai larg al poporului — tratat de factorii politici ca o **„masă electorală inertă"** — la conducerea treburilor publice.

„Dictatorul", înfierat cu violență după 11 februarie 1866, **„cet affreux démocrate autoritaire"**, cum îl califica presa reacționară

Una din ultimele mărturii iconografice. La 16/28 iunie 1891, cîteva zile înainte de a muri, consemna în testament : „Iar pe fiii mei îi binecuvîntez și le las cu limbă de moarte consiliul și chiar ordinul ca să poarte cu demnitate numele de Kogălniceanu, și aceasta o vor face iubind și servind cu credință și dragoste frumoasa noastră țară, România"

din străinătate, proclama necesitatea conducerii responsabile, căci — spune el cu aluzii evidente la Carol de Hohenzollern — **„cineva, oricît de înalt, oricît de inteligent ar fi, nu trebuie să creadă că poate singur să conducă destinele României".** Republica nu era, așadar, decît o chestiune de timp, iar dinasticismul trebuia să respecte **„maiestatea poporului român".** Kogălniceanu poate fi socotit, în fond, un republican care se deghiza, constrîns de împrejurări. Personal, s-a ținut departe de pletora curtezanilor : **„N-am fost niciodată pe la gări în întîmpinarea regelui, nu mi-am pus decorațiile ca să salut pe acela care venea [...] de la băi, de la castelul Peleș ; nu am ținut a figura între curtezanii maiestății sale".**

Fiul veacului

Încheind aceste rînduri, sîntem datori să amintim că M. Kogălniceanu a fost un apărător statornic al clasei țărănești, militînd în permanență — de pe pozițiile unui liberal democrat, care voia să evite revoluția, dar înțelegea necesitatea imperioasă a reformelor — pentru ridicarea ei din **„ignoranță, sărăcie și înșelare".** O bună parte din activitatea sa a fost îndreptată spre abolirea „sclaviei albe" — șerbia. Îmbunătățind condiția economică a țăranului, în care Kogălniceanu vedea **„stîlpul casei"**, antrenîndu-l în toate compartimentele vieții obștești, el trebuia să devină solidar cu marea operă de renaștere națională. **„O țară nu poate să meargă înainte cînd marea majoritate a națiunei n-are încă cunoștință de drepturile și datoriile sale".** Cu aceste convingeri Kogălniceanu a întreprins o vastă acțiune, care se întinde pe distanță de decenii, pentru luminarea satelor și pentru antrenarea lor în circuitul valorilor economice, politice și culturale. Ținta lui supremă era aceea de a-i aduce pe toți cei robiți de sărăcie sau ignoranță la plenitudinea umanității. Mesajul lui Kogălniceanu e acela al unui ctitor generos, aplecat cu încredere peste istoria țării sale, trecută și viitoare. Istoric, gazetar, diplomat sau „ministru meteor" chemat în momentele cele mai dificile, Kogălniceanu s-a revendicat în toate ipostazele sale ca fiu al veacului său. Cel ce mărturisea în 1855 că simte în vinele sale pulsul secolului al XIX-lea își va rosti adeziunea deplină la vremea sa și atunci cînd a ajuns la zenitul carierei : **„Vă mărturisesc dară că eu sunt omul acestui al XIX-lea veac".**

Istoria, în a cărei justiție implacabilă Kogălniceanu a crezut fără rezerve, distinge astăzi între ceea ce a fost exigență a veacului și ceea ce a constituit mesajul personal al acestui om, care și-a voit patria înflorind sub cupola libertății și a dreptății sociale.

La 20 iunie 1950, locotenentul Ionel Jora ar fi împlinit 29 de ani. N-a apucat ziua aceea deoarece, la 5 iunie, a căzut victimă răzbunării teroriste a unui criminal, dușman al regimului și statului nostru democrat

Apărînd cuceririle poporului

Unul din anonimii marelui curaj

Căpitan I. PROTOPOPESCU

La 20 iunie 1921, în casa muncitorului portuar Ion Jora din Galați, se năștea al treilea copil, Ionel. A avut o copilărie aidoma celor de seama sa : cu foame haină ; cu școală întreruptă deși ar fi vrut să învețe ; cu muncă începută de foarte timpuriu. Ucenic la Șantierul naval din Galați, muncitor la Fabrica de vopsele „Gallus", a adunat în suflet obida bătăilor, a nedreptăților și a străbătut, ca mulți alții, drumul înțelegerii nedreptei organizări a societății capitaliste. A ajuns astfel să aspire cu ardoare la înlăturarea acestei orînduiri.

O MISIUNE IMPORTANTĂ ȘI PRIMEJDIOASĂ

Atrăgînd luarea aminte a uteciștilor din fabrică, a început să-și cristalizeze cu ajutorul lor ideile, să înțeleagă de unde vine răul și ce trebuie făcut spre a fi curmat. În 1940, a devenit membru al Uniunii Tineretului Comunist. Spicuim din amintirile mamei lui : „A venit seara acasă. L-am văzut schimbat. Avea obrajii aprinși și ceva nou în privirea pe care i-o știam copilărească. Parcă mai multă gravitate, mai multă hotărîre — nu știu cum să spun. Peste cîteva zile, m-am lămurit. De acum înainte era un om întreg ; tinerii comuniști au avut încredere în el, iar el era hotărît să nu le înșele niciodată această încredere !"

Peste puțină vreme, i s-a încredințat o misiune importantă : într-o locuință, închiriată pe numele lui, trebuia să organizeze ședințe ale tineretului, să primească și să transmită instrucțiunile primite de la centru, să se ocupe deopotrivă de munca de propagandă și de organizarea celulelor de uteciști.

În 1940, muncitorimea gălățeană resimțea din greu — asemenea oamenilor muncii din întreaga țară — mizeriile materiale și morale generate de regimul fascist. Concedierile se țineau lanț. Șiruri lungi de bătrîni și tineri așteptau ore întregi în fața docurilor înghețate să capete o posibilitate de cîștig, care nu se mai ivea. Nu era pîine, nu erau lemne... Țara întreagă suporta consecințele politicii nefaste duse de regimul antonescian. Din inițiativa comuniștilor, pe străzile troienite, în magazine, în fabrici, în port, în curțile caselor, au fost

răspîndite manifeste care chemau muncitorii la luptă organizată împotriva regimului fascist.

...Ionel Jora a fost prins și arestat cu ultimul pachet de manifeste ascuns sub haina de doc.

A fost prima lui „anchetare". În ciuda torturilor la care a fost supus, Ionel Jora a tăcut, n-a dezvăluit nimic din activitatea organizației din care făcea parte. Au urmat procesul și patru ani de închisoare, în care utecistul a învățat și și-a desăvîrșit pregătirea de luptă, răspunzînd cu însuflețire la acțiunile inițiate de partid în mijlocul deținuților.

În 1944, bolnav de plămîni, este transferat la penitenciarul Tîrgu Ocna, unde îl găsește momentul, de mult visat, al eliberării României de sub jugul fascist. Primii ani de după eliberare reprezintă pentru el perioada unei intense activități politice, a unei munci depuse cu pasiune și spirit de dăruire. La județeana P.C.R. Covurlui, apoi ca strungar modelier la Șantierul naval Galați, participă cu abnegație la munca de refacere a țării.

ACȚIUNE ÎN MUNȚI

Era o perioadă de luptă înverșunată împotriva reacțiunii. Chibzuind că ar putea fi de un deosebit folos acolo unde bătălia se dădea nemijlocit cu dușmanii poporului, Ionel Jora cere să fie primit în securitate unde i se acordă gradul de locotenent.

Înalta sa conștiință de cetățean, pasiunea și seriozitatea, l-au ajutat să deprindă temeinic problemele complexe ale noii sale activități. Reușea să rezolve cu competență misiunile grele care i se încredințau. „Avea un curaj rar întîlnit — își amintesc foștii lui colegi. Unde era mai greu, acolo puteai fi sigur că-l găsești".

Ca locțiitor politic al unei unități de securitate din Rîmnicu Sărat, Ionel Jora studia minuțios fiecare acțiune și găsea metodele cele mai potrivite de rezolvare.

Într-o noapte, în fața casei locotenentului Jora opri o mașină. Un subofițer îl anunță că trebuie să se prezinte de urgență la unitate.

În biroul comandantului, un grup de ofițeri, printre care și Jora, a fost informat despre o nouă misiune : în munții Vrancei, foști legionari înarmați se constituiseră în bandă, jefuind gospodăriile și pe turiști, devastînd mai multe stîni, schingiuind pe ciobani. Jefuiseră, de asemenea, cîteva cooperative sătești și asasinaseră cîțiva muncitori forestieri. Misiunea securității era să aresteze banda.

Într-o noapte rece de toamnă tîrzie, grupul de acțiune a luat calea munților. Drumul urma un suiș lung, abrupt, extenuant, care trebuia străbătut cu nervii mereu încordați. Cu toate precauțiile de circumstanță, echipa a ajuns în zori într-un luminiș, unde se profila silueta neagră a unui bordei. Era locul în care, după informațiile primite, se ascundea banda.

A urmat o scurtă acțiune de învăluire și, în tăcerea adîncă a faptului de ziuă, somația : „Predați-vă !" Bandiții au ieșit unul cîte unul din ascunzătoare, cu mîinile ridicate, și au aruncat armele. Și totuși... unul din ei a țîșnit din bordei și, cu o rafală de automat, și-a croit drum prin șirul de militari, dispărînd în pădure. Era șeful bandei.

Trei ofițeri au pornit pe urmele fugarului. Printre ei, locotenentul Jora. Banditul alerga din răsputeri, nădăjduind că i se va pierde urma. La un moment dat, s-a oprit după un copac și, slobozind cîțiva plumbi, a luat-o din nou la fugă. Ordinul pe care-l primiseră ofițerii era limpede : „Șeful bandei trebuie prins viu".

Într-un tîrziu, cel urmărit, epuizînd cartușele, a abandonat automatul și s-a oprit din nou după un copac. Ofițerul care era în față l-a ajuns. În mîna banditului a lucit lama argintie a unei baionete. Dar mîna s-a oprit la jumătatea drumului, țintuită de un braț de fier : era brațul locotenentului Jora, venit în ajutorul tovarășului său de luptă.

...După cîteva ore, grupul de ofițeri raporta că misiunea a fost îndeplinită.

În 1950, securitatea era pe urmele unui criminal de război. Ascuns într-o comună din județul Dîmbovița, acesta nu se sfia să se laude adesea față de familie cu felul în care „anchetase" pe cei care-i căzuseră în mînă. Povestea isprăvi în care era vorba de fiole cu otravă, de aparate de emisie-recepție, de cătușe și sisteme de tortură, de arme ucigașe.

În aprilie 1950, locotenentul Jora a primit ordinul să-l aresteze. Ca de atîtea ori, și-a schițat meticulos planul de acțiune, cumpănind fiecare amănunt.

Criminalul nu a reacționat însă violent ; era probabil de mult pregătit pentru acest deznodămînt. S-ar fi zis că îl aștepta. Fiul lui însă l-a privit pe locotenent tot timpul cu o căutătură înrăită.

După plecarea lui Jora, în mintea odraslei arestatului a încolțit gîndul asasinatului. Educat în spiritul urii împotriva orînduirii democrate, el a pregătit cu sînge rece un asasinat, pe care l-a înfăptuit la 5 iunie 1950. Din dosarul procesului, aflăm amănunte care-l caracterizează ca pe un dușman periculos al cuceririlor poporului nostru.

O RĂZBUNARE ODIOASĂ

Luna mai — criminalul își face un plan terorist, pe care-l expune fratelui său : „Să facem rost de două pistoale și să atacăm Securitatea din Rîmnicu Sărat. Trebuie să

omorîm sentinelele de la poartă, iar dacă cineva ne iese înainte, să tragem".

Răspunsul negativ al fratelui îl determină să schimbe planul : se fixează asupra locotenentului Ionel Jora.

3 iunie — Se întîlnește, se autoinvită și este primit în casa unui plutonier major de miliție. Reușește să fure de la acesta un pistol „Parabelum", după care pleacă grăbit.

— Începe urmărirea lui Jora, reperîndu-i casa și drumul pe care acesta se întorcea de la serviciu.

— Se duce pe malul gîrlei și verifică pistolul.

4 iunie — Fiind duminică, deși pîndește toată ziua, nu reușește să-l întîlnească pe locotenent.

5 iunie — Pleacă din nou în oraș, urmărește trecătorii și, tîrziu, pe la ora 23,00, îl vede pe Ionel Jora trecînd prin grădina publică. Se așază pe o bancă și-l așteaptă.

— La proces declară cu cinism : „După ce s-a îndepărtat 10—15 metri, m-am sculat și am mers în urma lui. Cînd am ajuns în dreptul teatrului care se construiește acum, l-am depășit, m-am dus repede înaintea lui și m-am ascuns după un copac din fața casei ofițerului. Am scos pistolul, l-am încărcat și în momentul cînd a ajuns în dreptul meu, la un metru și jumătate, am îndreptat pistolul asupra lui..."

— Cînd victima schițează un gest de apărare, trage în plin, provocînd moartea fulgerătoare a lui Ionel Jora.

— Trage încă un foc în sus, pentru intimidarea eventualilor urmăritori și fuge...

6 iunie — Cu complicitatea unui prieten, ascunde cele două pistoale (unul era luat de la Jora), apoi fuge la o rudă, într-un sat.

8 iunie — plutonierul major de miliție, de la care luase pistolul, sosește în sat, cerîndu-i arma furată.

Se încurcă. Neagă. Recunoaște numai furtul pistolului. Propune plutonierului să fugă împreună în munții Apuseni, unde acționează o bandă criminală. Este momentul cînd se demască.

Pentru a afla adevărul, plutonierul simulează acceptarea propunerii. Criminalul îi mărturisește că l-a omorît pe Jora.

8—9 iunie — Plutonierul nu-l duce în munți, ci... la Miliție. Criminalul este arestat. Trimis în judecată pentru *crimă de comitere de acte de teroare prin asasinat* ucigașul va primi pedeapsa meritată : condamnarea la moarte.

Viața și moartea locotenentului de securitate Ionel Jora, fiu devotat al poporului nostru din rîndul căruia s-a ridicat și căruia i-a jertfit tot ce avea mai bun, au rămas mereu vii în amintirea tuturor celor ce l-au cunoscut.

La reconstituirea faptelor. Pe bancă, criminalul retrăiește momentul cînd îl pîndea pe Jora în grădina publică

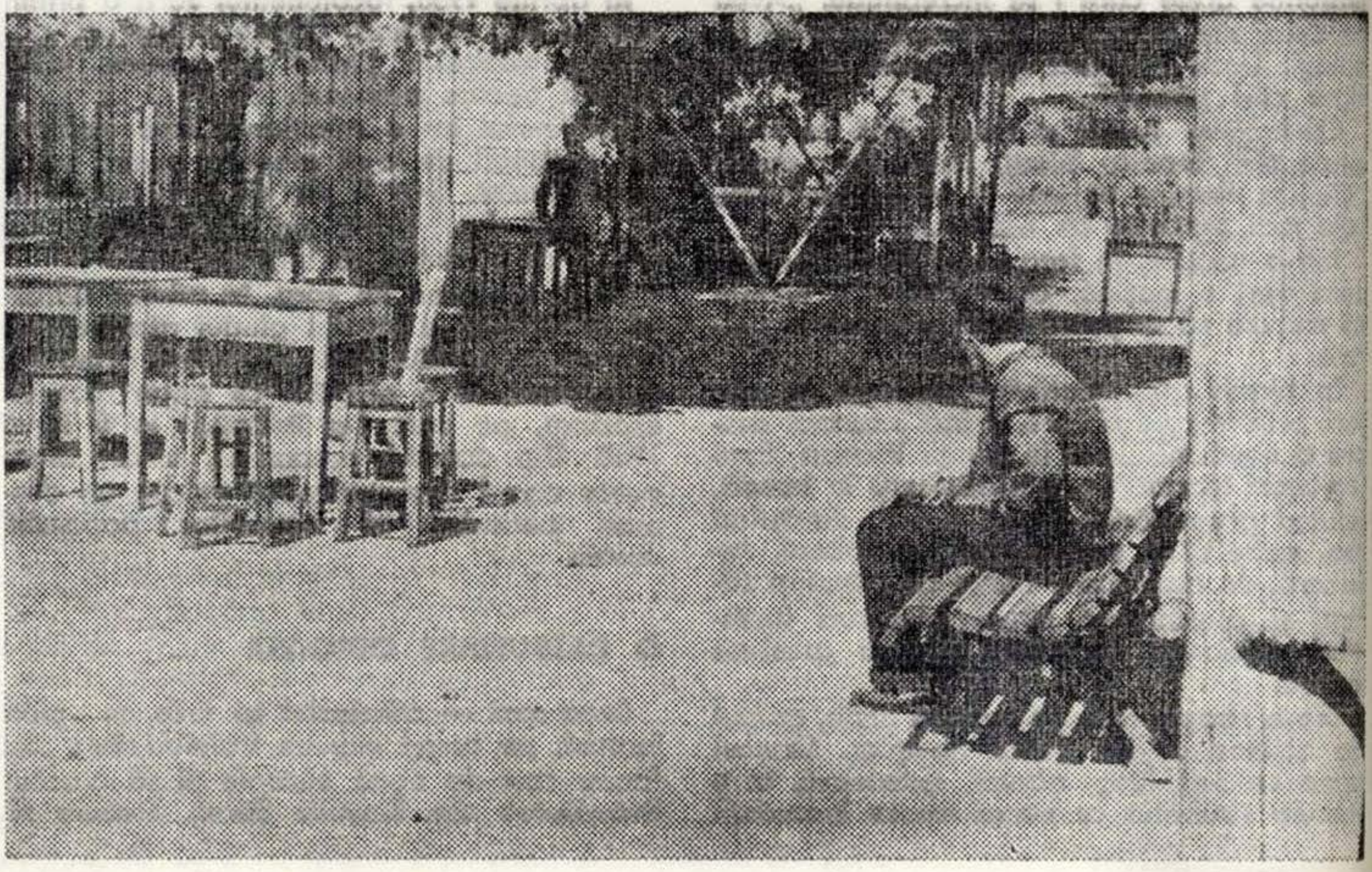

Poarta mănăstirii Antim din București, sculptată de mîna ctitorului („Cine l-a ucis pe Antim Ivireanul" — p. 43—49)

Dacii în viziune cinematografică : cea de a șaptea artă a trebuit să acorde reconstituirii istoriei o scrupuloasă atenție, începînd cu detaliile vestimentare și sfîrșind cu scenele de luptă

(„Burebista, geniu militar sau politic" p. 2—5)

Stema lui Antim Ivireanul
(„Cine l-a ucis pe Antim Ivireanul" — p. 43—49)

25 de ani de la crearea FRONTULUI UNIC MUNCITORESC

Constituirea Frontului Unic Muncitoresc a sporit forţa clasei muncitoare şi a dus în mod nemijlocit la intensificarea şi lărgirea acţiunilor ei. Clasa muncitoare îşi întărea rolul de conducător în lupta împotriva fascismului şi războiului, lărgindu-şi influenţa sa asupra celorlalte pături ale populaţiei.

GH. ŢUŢUI

Frontul Unic Muncitoresc în România a fost rezultatul unei lupte îndelungate desfăşurate de comunişti, social-democraţi, socialişti şi oameni ai muncii fără de partid, împotriva dictaturii militaro-fasciste şi a regimului burghezo-moşieresc care au împins ţara pînă în marginile dezastrului naţional.

Apărută pe scena istorică ca o forţă unită, mişcarea muncitorească din România a relevat rolul proletariatului în viaţa social-politică, stimulînd lupta maselor pentru rezolvarea democratică a marilor probleme ce stăteau în faţa ţării.

Născut în pragul celui de-al treilea deceniu al secolului nostru, în focul marilor bătălii de clasă, Partidul Comunist Român — expresie a intereselor fundamentale ale întregii clase muncitoare — a militat cu perseverenţă de-a lungul anilor pentru triumful ideii de unitate politică şi organizatorică în mişcarea muncitorească din România. El s-a adresat în repetate rînduri organizaţiilor social-democrate, membrilor acestora, sindicatelor, precum şi altor grupări muncitoreşti pentru înfăptuirea Frontului unic pe baza revendicărilor imediate ale proletariatului şi ale maselor populare. În decursul anilor, pe măsura dezvoltării înfruntărilor

SOCIALISMUL

ORGANUL PARTIDULUI COMUNIST (S. R.)

Muncitori din toate țările, uniți-vă!

Azi se deschide la Cluj Congresul sindical general.

TRAIASCA UNITATEA SINDICALA!

Problemele unității sindicale în paginile Socialismului *din septembrie 1923*

→

Desen anonim intitulat Front unic *(1923)*

DIN CRONICA LUPTEI PENTRU UNITATEA CLASEI MUNCITOARE

8—12 MAI 1921

A avut loc *Congresul de constituire a Partidului Comunist Român*. Făurirea P.C.R. a fost rezultatul luptei clasei muncitoare de pe întreg teritoriul țării, propunerea de transformare a vechiului partid în partid comunist fiind unanim aprobată de reprezentanții organizațiilor locale ale partidului socialist.

Mișcarea muncitorească din România s-a manifestat unitară în hotărîrea cu care a determinat transformarea întregului partid socialist în partid comunist, ca detașament revoluționar capabil să conducă masele pentru rezolvarea problemelor fundamentale ale poporului român.

20—22 OCTOMBRIE 1921

La Brașov, și-a desfășurat lucrările Congresul Sindicatelor din România, cu care prilej s-a creat o centrală sindicală unică.

1 MAI 1922

Un manifest al P.C.R. chema proletariatul la luptă pentru unitate, arătînd : *„Dacă astăzi clasa muncitoare nu-și strînge rîndurile, loviturile pe care le va primi se vor îndrepta împotriva organizațiilor izolate și atunci, bucățică cu bucățică, va fi distrus însuși corpul organizat al proletariatului"*.

4—7 IUNIE 1922

Congresul general al sindicatelor, ale cărui lucrări s-au desfășurat la Sibiu, a declarat mișcarea sindicală „unificată și centralizată" și a ales Consiliul general al Uniunilor sindicale din România.

de clasă, ideea Frontului unic și-a făcut tot mai mult loc în rîndul maselor și al organizațiilor muncitorești.

Politica scizionistă promovată de elementele social-democrate de dreapta, anticomunismul acestora, ca și sectarismul manifestat uneori în rîndurile comuniștilor, au adus daune intereselor proletariatului din România, au contribuit la slăbirea forțelor sale, l-au împiedicat un anumit timp în înfăptuirea sarcinilor istorice ce-i reveneau.

Marile bătălii de clasă din anii 1929—1933, acțiunile organizate de proletariatul român în tot cursul deceniului al patrulea cînd independența și suveranitatea țării erau din ce în ce mai grav amenințate de pericolul fascist, au scos în evidență necesitatea obiectivă și posibilitatea realizării unității de acțiune a proletariatului, ca o condiție obligatorie a îndeplinirii rolului său istoric de conducător al luptei poporului pentru libertate socială și națională.

Luptele eroice din 1933, în cursul cărora s-a realizat Frontul unic de jos, au exercitat o puternică influență în perioada următoare, cînd legăturile dintre comuniști, socialiști și social-democrați s-au întărit continuu în lupta împotriva fascismului.

Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1933 aprecia că *„realizarea Frontului unic de luptă al muncitorilor din întreprinderi"* reprezintă o condiție vitală pentru desfășurarea unei mișcări revoluționare de mase.

Cu toate succesele temporare obținute în deceniul 1933—1943, închegarea unității de acțiune a clasei muncitoare, pe baza unui acord realizat la nivelul conducerii celor două partide, nu a fost posibilă decît în anul 1944, în împrejurările intensificării acțiunilor antifasciste ale întregului popor, cînd se impunea cu stringență unirea tuturor forțelor muncitorești, democratice și antihitleriste, în lupta pentru apărarea intereselor fundamentale ale națiunii, pentru salvarea patriei. În aceste condiții speci-

fice cînd în fapt clasa muncitoare acționa unită, în urma dezvoltării contactelor dintre reprezentanții Partidului Comunist Român și ai Partidului Social-Democrat, care au avut ca rezultat stabilirea acordului celor două conduceri asupra problemelor vitale ce le stăteau în față, în prima jumătate a lunii aprilie s-a ajuns la încheierea Frontului Unic Muncitoresc.

Hotărîrea celor două partide de a acționa în comun a avut o deosebită importanță în desfășurarea luptei antifasciste, a grăbit procesul de unire a forțelor democratice, a accentuat criza regimului de dictatură fascistă, contribuind la crearea condițiilor răsturnării acestuia.

Vestind întregii țări că proletariatul, credincios tradițiilor sale revoluționare, se găsește în fruntea luptei pentru o Românie liberă, independentă și democratică, manifestul din 1 Mai 1944, care anunța înfăptuirea Frontului Unic Muncitoresc, preciza :

„Muncitorimea își strînge astăzi rîndurile în Frontul Unic ca pretutindeni.

În ziua de 1 Mai, ziua ei de luptă și de speranță, muncitorimea unită, de la comuniști pînă la social-democrați, cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întregul popor român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoare politică, credință religioasă și apartenență socială, la luptă hotărîtă pentru :

Pace imediată.

Răsturnarea guvernului Antonescu. Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste.

Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane".

În același timp, manifestul din 1 Mai chema clasa muncitoare la luptă unită pentru satisfacerea cerințelor ei imediate : ziua de lucru de 8 ore ; sporirea salariilor pe măsura scumpetei ; demilitarizarea între-

16—18 SEPTEMBRIE 1923

Congresul Sindicatelor din România, care și-a desfășurat lucrările la Cluj, împotriva voinței majorității salariaților organizați, a hotărît afilierea la Federația Internațională Sindicală de la Amsterdam. Articolul FRONTUL UNIC TREBUIE PĂSTRAT LA CLUJ preciza poziția P.C.R. față de acest congres : *„La Cluj să mergem să clădim, iar nu să dărîmăm. Unitatea sindicală, Front Unic Muncitoresc, lupta dîrză, iată drumul spre dezrobire".*

28—30 OCTOMBRIE 1923

Delegații care s-au opus afilierii la Internaționala Sindicală de la Amsterdam s-au întrunit într-o conferință la București și au ales Consiliul general sindical unitar, creîndu-se astfel Sindicatele unitare, factor important în lupta pentru unificarea mișcării sindicale.

APRILIE 1926

Ca urmare a activității desfășurate în cursul anului 1925, în aprilie 1926 s-a constituit Blocul muncitoresc-țărănesc, factor important în realizarea unor condiții favorabile de apropiere între comuniști și social-democrați.

7—9 MAI 1927

Congresul Federației partidelor socialiste care și-a desfășurat lucrările la București, a hotărît crearea Partidului Social-Democrat.

3 IUNIE 1928

Un grup de militanți socialiști care au dezaprobat poziția anticomunistă a conducerii Partidului Social-Democrat a ieșit din partid și a constituit Partidul Socialist al Muncitorilor din România.

MARTIE 1929

Din inițiativa Partidului Socialist al Muncitorilor din România s-a luat hotărîrea de a se crea o nouă centrală a „Sindicatelor independente".

2—5 APRILIE 1929

La Timișoara, Congresul Sindicatelor unitare, la care au participat, alături de delegații Sindicatelor unitare, reprezentanți ai unor sindicate afiliate la C.G.M., precum și delegați ai muncitorilor neorganizați încă în sindicate, a constituit, prin problemele dezbătute, prin propunerile, sugestiile și hotărîrile adoptate o vie manifestare a luptei pentru unitate.

3—24 DECEMBRIE 1931

S-au desfășurat lucrările celui de-al V-lea Congres al P.C.R., care, în urma analizei situației economice și politice din România, a orientat partidul spre intensificarea legăturilor sale cu masele muncitoare, în vederea realizării Frontului Unic Muncitoresc de jos, preconizînd totodată noi forme de luptă revoluționară.

IANUARIE 1932

În numeroase întreprinderi au fost alese delegații formate pe bază de F.U.M., împuternicite să ducă tratative cu patronatul.

23—24 APRILIE 1932

Conferința Uniunii Sindicatelor C.F.R. s-a pronunțat pentru unitate de acțiune și Front Unic Muncitoresc.

CĂTRE ÎNTREAGA CLASĂ MUNCITOARE!

CĂTRE MASSELE LARGI POPULARE!

Imperativa [illegible] **cauzînd** [illegible] **zeci de mii de victime** [illegible] **sînt datori** [illegible] **să ia** [illegible] **în propriile** [illegible]

Pace imediată,

Răsturnarea guvernului Antonescu,

Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste,

Cucerirea libertății, independenței naționale și drepturilor cetățenești,

Pentru România liberă, democratică și independentă!

MUNCITORI, ȚĂRANI, SOLDAȚI, OAMENI DE ȘTIINȚĂ ANTIFASCIȘTI!

Luptați pentru izgonirea hitleriștilor din țară!

[illegible] **veniți să ne întîmpinați și organizați să ne ajutați în acțiunea** [illegible] **pe dușmanul mortal de moarte – nemții.**

Ajutați-o prin toate mijloacele și alăturați-vă și cu toată hotărîrea,

în lupta pentru distrugerea definitivă a fascismului german,

cel mai feroce dușman al omenirii;

Organizați-vă în grupe de patrioți:

Sabotați și distrugeți oriunde vă aflați mașina de război hitleristă;

formați grupe înarmate de partizani, loviți și alungați pe cotropitorii nemți din Țară!

TRĂIASCĂ FRONTUL UNIC MUNCITORESC!

TRĂIASCĂ LUPTA DE ELIBERARE A POPORULUI ROMÂN!

MOARTE COTROPITORILOR NEMȚI ȘI TRĂDĂTORILOR DE ȚARA DIN SLUJBA LOR!

Jos cu Antonescu! FRONTUL UNIC MUNCITORESC

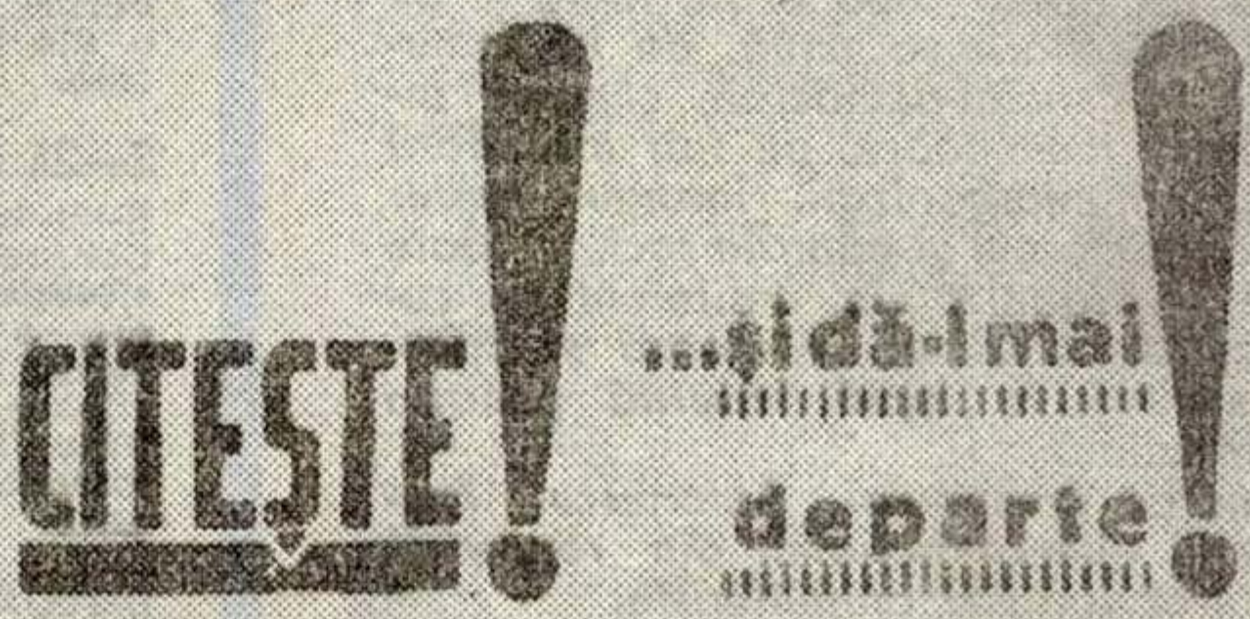

Manifestul Frontului Unic Muncitoresc difuzat la 1 mai 1944

prinderilor ; asigurarea dreptului de liberă organizare sindicală și politică ; libertatea de gîndire și exprimare a opiniilor ; eliberarea deținuților politici internați pentru convingerile lor și pentru lupta patriotică antihitleristă etc.

Constituirea Frontului Unic Muncitoresc a sporit forța clasei muncitoare și a dus în mod nemijlocit la intensificarea și lărgirea acțiunilor ei. Clasa muncitoare își întărea rolul de conducător în lupta împotriva fascismului și războiului, lărgindu-și influența sa asupra celorlalte pături ale populației.

Constituirea F.U.M. a fost primită cu vie satisfacție de toate forțele democratice din țară. „*Salutăm crearea Frontului Unic Muncitoresc. Prin închegarea F.U.M.* — arăta ziarul democratic ilegal „România liberă" — *s-a întărit lupta patriotică de eliberare a muncitorimii și a întregului popor român*". Făcîndu-se ecoul stării de spirit a maselor muncitoare „Buletinul capitalei" (organul de presă al Organizației P.C.R. Ilfov) scria : „*Cu mare bucurie luăm cunoștință de primul pas făcut pe drumul unirii forțelor antifasciste prin crearea Frontului Unic Muncitoresc, care unește întreaga muncitorime organizată, de la comuniști pînă la social-democrați*".

Foarte curînd, obiectivele cuprinse în manifestul F.U.M. s-au concretizat în crearea comitetelor patriotice și de front unic la Atelierele C.F.R. „Griviția", la uzinele „Malaxa", „Lemaître", S.T.B., S.E.T., A.S.A.M., „Vulcan", „Gagel", „Ford Româna", Uzinele electrice din București, ca și în numeroase întreprinderi din alte orașe : Ploiești, Cîmpina, Galați, Brăila, Timișoara etc. Desfășurînd o intensă activitate propagandistică, comitetele de front unic au contribuit în mare măsură la integrarea luptei revendicative locale în lupta generală a poporului.

Făurirea F.U.M. în condițiile dictaturii fasciste și a prezenței armatelor hitleriste nu a reprezentat numai o problemă de tactică, o măsură de importanță vitală pentru înfăptuirea întregului plan de răsturnare a dictaturii militare-fasciste, ci și o garanție a dezvoltării ulterioare a luptei antifasciste ca o mișcare de eliberare socială ; a fost un pas important pe drumul realizării unității depline a mișcării muncitorești.

Închegarea Frontului Unic Muncitoresc a exercitat o puternică influență nu numai asupra clasei muncitoare, dar și asupra celorlalte forțe sociale și grupări politice, îndeosebi asupra maselor țărănești și păturilor mijlocii de la orașe, grav lovite de urmările războiului. Drept urmare, după 1 mai 1944 se constată o continuă dezvoltare a frontului forțelor antifasciste, ceea ce a usurat realizarea unor înțelegeri între partidele muncitorești și partidele burgheze, constituindu-se Blocul Național-Democrat. S-a realizat astfel izolarea totală a guvernului de dictatură fascistă și s-au creat con-

MARTIE 1933

Un grup de militanți de stînga ai P.S.D. a ieșit din partid și a format Partidul Socialist Independent (Popovici).

14 MAI 1933

Congresul al XV-lea al Partidului Social-Democrat din România a înscris în documentele sale necesitatea luptei pentru unificarea întregului proletariat organizat.

SEPTEMBRIE—OCTOMBRIE 1934

Congresul organizației P.S.D. Cluj din 8—9 septembrie, criticînd izolarea conducerii partidului, propunea convocarea unei plenare care *să ia contact și să stabilească normele de conlucrare efectivă* cu celelalte partide și grupări democratice.

7 octombrie. Congresul secțiunii P.S.D. București cerea Comitetului Executiv să facă *o propunere concretă de înțelegere pentru o acțiune comună* conducerii P.C.R.

OCTOMBRIE 1934

Între delegațiile Comitetului Central al P.C.R. și Comitetului Executiv al P.S.D. s-a încheiat un protocol de front unic. Un acord asemănător s-a stabilit și între Partidul Socialist Unitar, Liga muncii și Comitetul național antifascist.

7 NOIEMBRIE 1934

Scrisoare a Comitetului Central al P.C.R. către Comitetul Executiv al P.S.D. în care se arăta dorința partidului comunist de a intra imediat în tratative cu conducerea Partidului Social-Democrat pe baza unui program ce viza apărarea în comun a intereselor imediate ale maselor muncitoare.

6 SEPTEMBRIE 1935

La Țebea s-a semnat un acord de acțiune comună între Blocul democratic, Frontul plugarilor, Partidul Socialist Independent (Popovici) și Mađosz.

26 NOIEMBRIE 1935

La București s-a încheiat un acord de colaborare între Blocul democratic și Partidul Socialist Independent (Popovici).

18 IANUARIE 1936

Alegerile parlamentare parțiale din județele Hunedoara și Mehedinți s-au încheiat cu victoria frontului comun al forțelor democrate.

MARTIE 1936

La Ploiești s-a încheiat un acord de front unic între organizațiile P.C.R., P.S.D. și cele ale Partidului Socialist Independent (Popovici).

2 IUNIE 1936

La Cluj s-a încheiat un acord între organizațiile locale ale Blocului democratic, Madosz și P.S.D.

11 OCTOMBRIE 1938

S-au înființat breslele de lucrători, funcționari și meseriași, destinate să ia locul sindicatelor — dizolvate de dictatura regală.

1 MAI 1939

Marea demonstrație antifascistă din București, desfășurată sub lozincile : „Vrem România Liberă și Independentă", „Jos fascismul", „Jos agresorul hitle-

rist", a fost rezultatul acțiunii unite a tuturor muncitorilor. Întruniri și demonstrații similare au avut loc și în alte centre ale țării : Iași, Timișoara, Arad, Cluj, Reșița, Ploiești, Constanța, Galați, Oradea, Satu Mare, Bacău etc.

6 SEPTEMBRIE 1941

Platforma elaborată de P.C.R., intitulată LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ, cerea comuniștilor să lupte pentru realizarea Frontului unic de jos și la nivelul conducerii centrale a P.S.D.

IANUARIE 1942

Rezoluția Comitetului Central al P.C.R. chema la realizarea Frontului Unic Muncitoresc ca bază a Frontului Unic Național : *„FĂRĂ REALIZAREA UNITĂȚII DE ACȚIUNE A FRONTULUI UNIC AL CLASEI MUNCITOARE NU SE POATE CREA NICI FRONTUL UNIC PATRIOTIC AL POPORULUI ROMÂN"*.

1 MAI 1942

Manifestul C.C. al P.C.R. cerea muncitorilor să aleagă comitete de Front unic pentru cucerirea revendicărilor economice imediate, pentru încetarea războiului, pentru a-și manifesta solidaritatea cu lupta poporului sovietic și a proletariatului internațional, să se opună prin toate mijloacele războiului hitlerist.

IUNIE 1943

S-a creat Frontul patriotic antihitlerist, în care intrau Partidul Comunist Român, Uniunea patrioților, Frontul plugarilor, Partidul Socialist-Țărănesc, Madosz și organizații ale P.S.D.

AUGUST — SEPTEMBRIE 1943

Conducerea P.C.R. a discutat problemele și principiile colaborării cu P.S.D., în vederea satisfacerii cerințelor imediate ale maselor muncitoare.

SEPTEMBRIE 1943

Ca urmare a tratativelor duse între delegațiile celor două partide, conducerea P.S.D. și-a dat acordul de principiu pentru participarea la constituirea Comitetului Național al Frontului patriotic antihitlerist.

APRILIE 1944

Ca urmare a tratativelor dintre conducerile P.C.R. și P.S.D., în condițiile creșterii stării de spirit antihitleriste a întregului popor și a acțiunilor unite ale clasei muncitoare, s-a realizat Frontul Unic Muncitoresc.

1 MAI 1944

A fost difuzat *Manifestul Frontului Unic Muncitoresc*, în care se arată că la temelia acestui organism au fost puse lupta pentru satisfacerea intereselor fundamentale ale țării, independența și suveranitatea acesteia, ca și cerințele economice și social-politice imediate ale maselor de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate.

diții favorabile răsturnării lui prin insurecția armată.

În vederea îndeplinirii acestor obiective, P.C.R. a trecut la constituirea, pe baza unității proletare, a detașamentelor de luptă înarmate. Au fost organizate puternice formațiuni patriotice, formate în cea mai mare parte din comuniști, uteciști, social-democrați, socialiști și muncitori fără de partid, care au alcătuit o forță importantă în lupta armată împotriva fascismului. *„Este meritul nepieritor al partidului nostru* — se arată în hotărîrea cu privire la aniversarea a 25 de ani de la eliberarea patriei — *de a fi militat cu succes pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, a Frontului Unic Muncitoresc, de a fi organizat și unit în jurul său toate forțele democratice și patriotice, de a fi răsturnat, împreună cu aceste forțe, dictatura militară fascistă"*.

Lupta unită desfășurată de clasa muncitoare pentru asigurarea victoriei și înfăptuirea sarcinilor complexe ale revoluției populare a creat condiții favorabile unificării celor două partide muncitorești. Ca urmare a colaborării multilaterale, de sus și pînă jos, în comitetele de front unic, în mișcarea sindicală și de tineret, în guvern și parlament, în condițiile luptei consecvente împotriva oportunismului și reformismului, s-a realizat, pe baza învățăturii marxist-leniniste, unitatea deplină a mișcării muncitorești din România în cadrul unui singur partid revoluționar.

Afiș al Frontului Unic Muncitoresc, difuzat după 23 August 1944

Un portret mai puțin cunoscut al lui Antim Ivireanul, păstrat în ctitoria sa din București

CINE L-A UCIS PE ANTIM IVIREANUL?

MATEI CAZACU

Figura plină de energie a celui mai bogat înzestrat ierarh medieval român este acoperită, pînă astăzi, de un văl de umbră care ascunde unele din momentele importante ale vieții sale frămîntate. Antim Ivireanul a fost omorît în condiții misterioase în septembrie 1716 și aruncat, se spune, în golful Enos din Marea Egee. Căzuse victima unor tulburări politice care au doborît multe capete dîrze și au adus țărilor românești domni străini, suferințe și lacrimi. După mai bine de 250 de ani de la moartea sa, nu se cunoaște precis ziua în care s-a săvîrșit din viață și nici măcar dacă și unde a fost îngropat, sau dacă „valul întunecos" al apelor l-a acoperit pentru totdeauna.

Vin cătanele

Pe fundalul războaielor dintre turci și austrieci, domnia muntеană a lui Nicolae Mavrocordat (1715—1716), cu care începe epoca fanariotă în Țara Românească, are caracterul unei înfruntări între tendința marii boierimi de a controla puterea domnească, pe de o parte, și eforturile domnului de a guverna într-un mod cît mai autoritar, pe de altă parte. Nicolae Mavrocordat își atrage de la început dușmănia unei bune părți a boierilor, care găsesc un sprijin în austrieci, ale căror planuri de ocupare a țărilor române erau încă puțin cunoscute pe atunci. Executarea la Constantinopol a fostului domn Ștefan Can-

tacuzino, a tatălui său, învățatul stolnic Constantin, cărturar umanist, a spătarului Mihai Cantacuzino, ctitor al Colței, Sinaiei și Fundenilor Doamnei, precum și înlocuirea unor dregători mai vechi cu oameni de încredere din suita noului domn, ascut la maximum opoziția Cantacuzinilor și a altor boieri apropiați față de Nicolae Mavrocordat și gruparea favorabilă lui.

În acea perioadă, austriecii, conduși de Eugeniu de Savoia, repurtează o strălucită victorie asupra turcilor la Petrovaradin, în ziua de 5 august 1716; armata turcă, dezorganizată, bate în retragere, fapt care permite unor mici trupe austriece să lanseze frecvente incursiuni de pradă în Țara Românească. Un astfel de detașament coboară în țară pe la Cîineni, pe valea Oltului, în ziua de 15/26 august a anului 1716 și intră în Pitești. Căpitanul și vameșii de la Cîineni trimit imediat „cărți" domnului, anunțîndu-l „de acele cătane că au venit pînă acolo și cum că le iaste gîndul să tragă spre București", după cum ne informează cronicarul Radu Popescu, contemporan cu evenimentele.

Vestea ajunge la București peste trei zile, deci în seara de vineri 17/28 august, cînd, „o oră înainte de apus de soare, lumea alerga, pe ulițele Bucureștiului, strigînd: «nemții! nemții!»". Alte două detașamente au coborît pe la Cerneți și pasul Vîlcan și, sprijinite de boierii locali, ostili lui Nicolae Mavrocordat, fac joncțiunea la mănăstirea Tismana. Nici unul dintre aceste detașamente nu avea însă ordin să înainteze pînă la București, astfel încît scrisoarea căpitanului și vameșilor de la Cîineni trebuie considerată și ea ca rezultatul unui complot, care ni se pare a fi fost mai vast.

Un alt martor al evenimentelor, călugărul grec Mitrofan Grigoraș, ne spune chiar că atîta timp cît „era pace între nemți și turci, ura o aveau ascunsă în ei [boierii] împotriva lui Nicolae vodă. Dar după ce s-a rupt legătura de pace dintre ei, și Nicolae vodă a nesocotit pacea față de căpeteniile Ungariei... și a preferat lupta nefolositoare... atunci dușmanii lui ticluiră o năvălire simulată a nemților și cătanelor, răspîndind zvonul că vine împreună cu ei, ca domn al Țării Românești fiul răposatului Șerban vodă [Cantacuzino, 1678—1688]; iar năvălirea plăsmuită i-o anunțară seara, ca uneltirii să-i vie în ajutor timpul nopții".

Făcut-a parte Antim Ivireanul din această conjurație? Credem că da, deoarece întreaga desfășurare ulterioară a evenimentelor confirmă atitudinea sa net potrivnică față de noul domn.

Socoteală cu vicleșug

La aflarea veștilor îngrijorătoare de la granița transilvană, Nicolae Mavrocordat ține sfat cu mitropolitul și cîțiva boieri, care sînt de părere ca domnul să plece la Giurgiu, unde se afla o garnizoană turcească. Împreună cu domnul, merge și mitropolitul, luat aproape cu forța. Să lăsăm însă pana unui alt contemporan, florentinul Anton Maria del Chiaro, fost secretar al lui Constantin Brâncoveanu și autor al acelei interesante cărți despre Țara Românească, să ne descrie desfășurarea evenimentelor: „Către miezul nopții, spre a mai odihni caii, [Nicolae Mavrocordat] se opri într-un sat, Odaia, și poposi în bordeiul unui țăran, unde ceru de băut. Se încinse aici o discuție între el și Antim, mitropolitul Valahiei, care nu mai voia să-l urmeze, susținînd că sub nici un preț nu-și poate părăsi turma, mai cu seamă în împrejurări nenorocite ca acestea, cînd se putea ivi vreo răscoală din lipsa domnitorului și a mitropolitului.

În timpul discuției, mitropolitul fu chemat afară din bordei și i se înmînă o scrisoare sosită cu un curier din București. După ce o citi, intră în casă și se adresă voievodului cu următoarele cuvinte: «Alteță, nu mai este vreme de pierdut aici, vine principele Gheorghe, fiul fostului domnitor Șerban Cantacuzino, din Transilvania, cu 12 000 de nemți să ocupe Valahia». Mavrocordat, cuprins de spaimă, porunci repede pregătirea cailor".

Se pare însă că știrea din scrisoare era un fals al expeditorului, „pentru ca să se întoarcă înapoi el [Antim] și domnului să-i dea spericiune să fugă" — ne asigură Radu Popescu, a cărui descriere a călătoriei în continuare este foarte expresivă: „Vlădica Antim mai mergînd cîtva loc cu domnul, s-au rugat să-l lase să se întoarcă la București. Domnul l-au poftit ca pre un arhiereu, ca să nu să dezlipească de măria sa, pînă să vor adevăra aceste lucruri și la ce sfîrșit vor să iasă. Dară el [mitropolitul] nu vrea nicicum, găsind multe pricini: una că au venit cu carăta numai cu doi cai și fără așternut, fără premeneale și fără (bani de) cheltuială, alta și ca un păstoriu ce iaste, nu i se cade să lase turma și să se ducă într-altă parte... Dară nicicum nu i-au putut întoarce socoteala lui acea

Biserica mănăstirii Toți Sfinții din București, ale cărei planuri au fost făcute de ctitorul ei, Antim Ivireanul

plină de vicleșug, ce o avea în inima lui, ci s-au întors la București". Mitrofan Grigoraș, mai concis, precizează : „Iar mitropolitul Ungrovlahiei Antim n-a vrut să-l urmeze pînă la Dunăre, ci i-a spus să-și continue drumul mai departe, deoarece de acum înainte nu e nimic comun între el, domnul și Țara Românească."

Vrăjitorie și răzvrătire diavolească

Argumentele mitropolitului sînt întemeiate, în primul rînd pentru că lui îi revenea cîrmuirea țării în cazul lipsei domnului. În al doilea rînd, podagra de care suferă îl împiedică să facă eforturi îndelungate și necesită un tratament continuu. În sfîrșit, Antim, care e în strînse legături cu boierii țării, preferă ca domn pe Gheorghe Cantacuzino, în locul Mavrocordatului. De aceea cuvintele lui hotărîte și pline de curaj, în care îi arată acestuia că nu are nimic comun cu țara, sînt o profesiune de credință și patriotism.

Întors în București în dimineața zilei de sîmbătă 18/29 august 1716, mitropolitul Antim preia conducerea țării, împreună cu un sfat format din boieri. Aici află că scrisoarea era un fals și că datoria sa era de a alege un domn pămîntean, lucru pe care îl și face, alegînd ca domn pe vornicul Pătrașcu Brezoianu.

Între timp, Nicolae Mavrocordat ajunge la Giurgiu în zorii aceleiași zile. Turcii de aici, văzînd o ceată de călăreți înaintînd în goană, intră în panică și, sărind în bărci, încearcă să treacă Dunărea, spre a nu fi capturați de presupușii asediatori. În cele din urmă, totul se lămurește, iar domnul renunță la planul său

de a fugi pînă la Constantinopol și rămîne la Giurgiu timp de cîteva zile. Adunînd o trupă de turci pentru escortă, el se întoarce în București joi 3/14 septembrie, fiind întîmpinat de o delegație de boieri înfricoșați în marginea orașului. Aici „el ca o heară sălbatică îndată au tăet pe Pătrașcu vel dvornic Brezueanul, acolea în drum și iar au început a pune boeri în opreală", se înfioară anonimul autor al cronicii muntene dintre anii 1688 și 1717.

Moartea lui Brezoianu, ctitor al bisericii bucureștene cu același nume, este explicată de către contemporani ca rezultatul unei intrigi boierești, deoarece Nicolae Mavrocordat nu avea nici o probă convingătoare despre vinovăția victimei. Aceste intrigi au dus și la moartea mitropolitului Antim.

Ajuns în București, domnitorul poruncește mitropolitului Antim să vină la curtea domnească. Mitrofan Grigoraș descrie foarte amănunțit acest moment: „Cînd intră [mitropolitul] la curte în rădvan, ca de obicei, ca să se întîlnească cu domnul, soldații turci l-au oprit, l-au dat jos din rădvan și, smulgîndu-i barba și părul capului și tîrîndu-l jos, l-au închis într-o căsuță a curții..." Del Chiaro ne dă o versiune asemănătoare: „Întors la curte [Nicolae Mavrocordat] poruncește să fie chemat mitropolitul Antim, care de frica turcilor se hotărîse să asculte de ordin și era gata să fie ucis de aceștia în momentul scoborîrii din rădvan pentru a sui scările palatului"

Nicolae Mavrocordat se sprijină pe 1 200 de turci care au venit în București și așteaptă și 12 000 de tătari. În ceea ce îl privește pe mitropolit, domnitorul ține sfat cu boierii asupra soartei sale, trimițînd curieri la Constantinopol

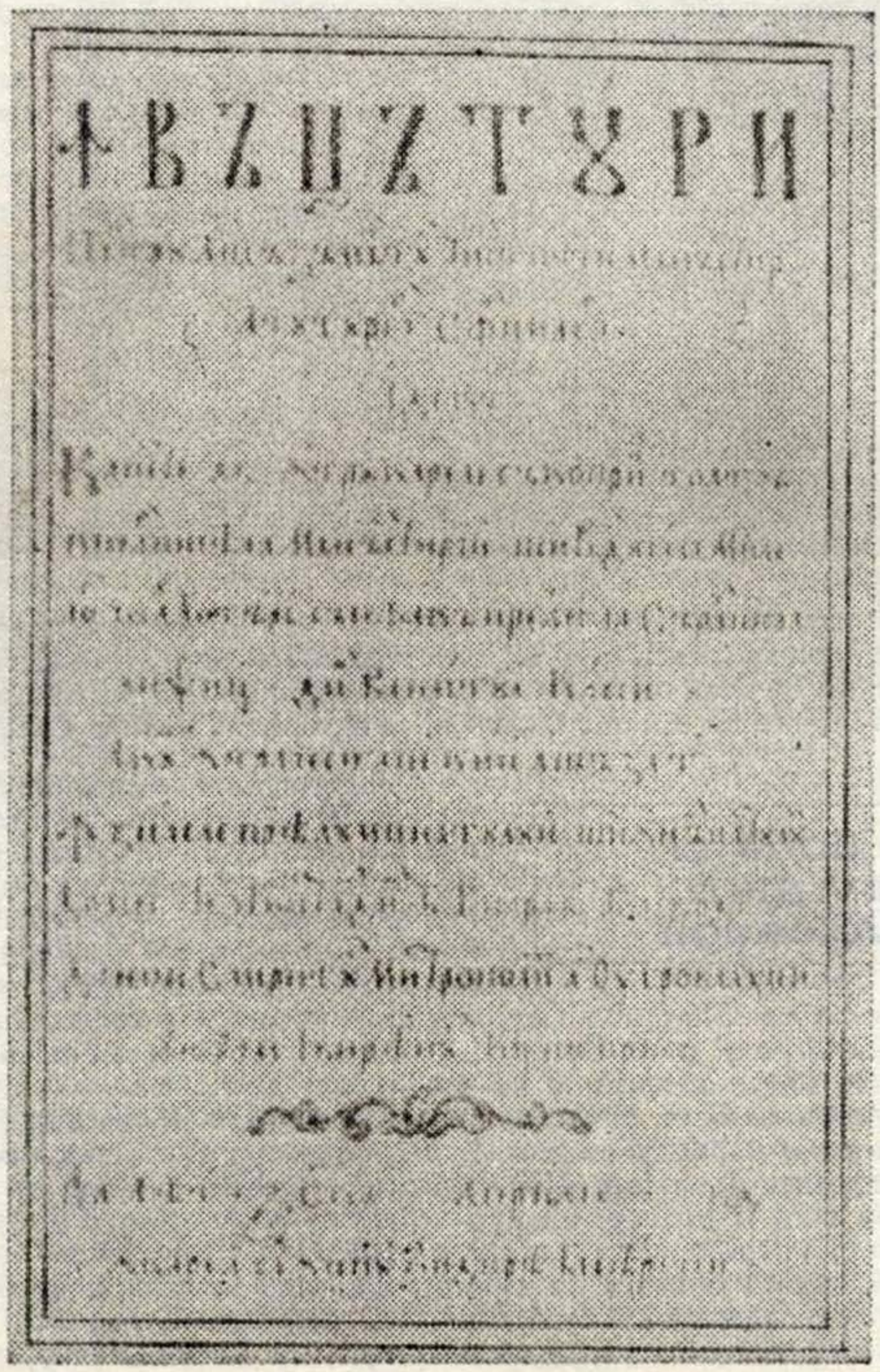

Pagină din „Învățături"

pentru a obține, de la neputinciosul patriarh ecumenic, actul de caterisire. Totodată, face și o pîră noului vizir, Khalil pașa, sprijinită, desigur, de multe pungi de bani, în urma căreia Antim este acuzat ca „apostat și uneltitor" și condamnat la surghiun în peninsula Sinai, la mănăstirea Sf. Ecaterina, cu care românii au vechi legături.

În prealabil, Antim este silit, prin amenințări și torturi, să renunțe în scris la rangul de mitropolit, fiind chiar în primejdie în trei rînduri de a-și pierde viața. Domnul cheamă la București pe egumenii tuturor mănăstirilor importante din țară, pentru a asista la depunerea oficială a lui Antim din scaunul mitropolitan. Între timp, în ziua de 15/26—16/27 septembrie, a sosit la București și gramata de caterisire semnată de patriarhul Constantinopolului și de unsprezece arhierei : Antim este acuzat de vrăjitorie și de răzvrătire diavolească.

Înarmat cu aceste documente, Nicolae Mavrocordat putea trece la judecarea publică a fostului mitropolit, în prezența egumenilor mănăstirilor, a episcopilor de Rîmnic și Buzău și a unor patriarhi și mitropoliți greci. Nu cunoaștem data exactă a procesului, credem însă că el a avut loc în zilele imediat următoare lui 18/23 septembrie. Cunoaștem pe scurt descrierea degradantului proces, din mărturia lui Del Chiaro :

„Mitropolitul Antim, închis la curte, a fost constrîns, prin amenințări, să renunțe, în scris, la arhiepiscopat și în locul său a fost ales de către domn și dregători arhiepiscopul Mitrofan, fostul duhovnic al lui Constantin Brâncoveanu. Fu apoi despopit, acuzat de vrăjitorie și înșelăciune, și i se puse potcap roșu în locul celui de mitropolit. I se ridică și dreptul de a purta numele de Antim, dîndu-i-se numele său laic, Andrei. I se citi apoi sentința de închisoare pe viață în mănăstirea muntelui Sinai..."

De mult nu se umpluse un domnitor de atîta rușine în fața țării întregi, care va fi scrîșnit amarnic din dinți la aflarea acestor josnicii. Elementul surpriză îl constituie însă acuzația de vrăjitorie, care se datora, poate, îndemînării cu care Antim își însușise meșteșugul tipografiei, sculpturii în piatră, miniaturii, picturii.

„Am cheltuit ca la o casă a mea..."

Din aceste zile de umilință și martiriu ale lui Antim cunoaștem **un document de o importanță excepțională, pe care îl prezentăm pentru prima dată cititorilor noștri. Este vorba de o socoteală a datoriilor bănești pe care învățatul mitropolit le avea de plătit în ajunul morții sale.** * Din ea reiese că el datora sume mari mai multor persoane, printre care unui Preda zugravul (care pictase, desigur, biserica sa, cu hramul Toți Sfinții din București) 50 de taleri, apoi ștucatorilor (2) 240 de taleri, pietrarilor 80 de taleri, zidarilor 55 de taleri. De asemenea, mai datora negustorului Manu 160 de taleri pentru cumpărarea unui policandru în biserica ale cărei planuri le făcuse cu mîna lui

Peste tot numai datorii. Dar averea sa, se vor întreba unii ? Documentul ne lămurește foarte clar : „Cărțile ce sînt într-o odaie la Hanul lui Șărban-vodă, care să i se vînză pe seama lui Avxintie", un bătrîn paznic. Asta era toată agoniseala lui Antim Ivireanul în cei peste 20 de ani de trudă istovitoare în tipografii. Ce adevărate sună acum vorbele lui dintr-o scrisoare de dezvinovățire, adresată în 1712 lui Constantin Brâncoveanu, într-o vreme cînd intrigile dușmanilor îl amenințau cu limbile lor de viperă : „Eu aici în țară n-am venit de voia mea, nici de vreo sărăcie sau lipsă, nici mănăstirea Snagovului o am luat-o cu de-a sila ; iar ce am lucrat în 7 ani ce am fost acolo, nu atît din venitul casei cît din sudorile feței mele, lucrurile acelea mărturisesc la toți... iar încailea am ieșit cu cinste și nimenea nu mi-au luat seama, căci se vedea că am făcut și am adaos, iar n-am stricat, iar nici datorie am lăsat...

Mitropolia n-am luat-o cu sila, nici cu mite, nici cu rugăciuni [...] și [...] am pus osteneli peste osteneli întru toate, și am trudit din zi și din noapte să înmulțesc talantul Domnului, pentru ca să nu mă număr în rîndul leneșei slugi, și am silit după putința mea, și după proastă ajungerea minții mele, de am lucrat în via Domnului...

Iar de vei zice Măria Ta, pentru ce am îndatorat casa, de am făcut cele ce am făcut, am multe de mi s-ar ține în seamă, carele nu sînt fără de cale, numai

---

* Actul respectiv se află lipit pe scoarța manuscrisului românesc al așezămîntului, scris de Antim Ivireanul pentru organizarea bisericii clădite de el în București. Asupra acestui document mi-a atras atenția colegul meu de facultate Dinu A. Dumitrescu.

le las și zic, că am cheltuit ca la o casă a mea, cum cheltuiește fiștecine la casa sa, și ca un păstor adevărat, iar nu ca un năimit carele junghe și strică".

Datoriile lui Antim se ridicau la suma de 4 496 de taleri, cifră foarte mare pentru acea vreme, cînd o moșie se cumpăra cu cîteva sute de taleri.

Crima și variantele făptuirii ei

În ceea ce privește moartea propriu-zisă a lui Antim, ea a fost învăluită, chiar și pentru contemporani, de un mister de nepătruns. Anton Maria del Chiaro scrie că, „pornit în miez de noapte cu carul, sub paza cîtorva turci, ajunse în Galipoli, lîngă rîul Dulcia, care trece prin Adrianopole, unde fu ucis și aruncat în rîu". Mitrofan Grigoraș, un mai bun cunoscător al geografiei Peninsulei Balcanice, afirmă următoarele : „...luîndu-l în primire, oamenii care erau rînduiți să-l ducă în surghiun au și pornit. Pînă la Enos mai era în viață nenorocitul Antim, dar după aceea, cum se spune, a fost aruncat în mare și a fost acoperit de valul întunecos".

Se știa că autorul moral al crimei este Nicolae Mavrocordat, care obținuse, prin reprezentantul său la Constantinopol, Dimitrie Iuliano, un fost elev al tatălui său, Alexandru Mavrocordat Exaporitul, ordinul de ucidere al mitropolitului de la marele vizir Khalil pașa. Astfel se explică și plecarea tîrzie a exilatului, care în ziua de 22 septembrie/3 octombrie, data scrierii listei datoriilor mitropolitului, mai era în viață — în București, desigur.

Mai cunoaștem și numele boierului delegat de domn pentru a-l duce pe Antim la Sinai, și care poartă vina morții sale : este vorba de Iordache Colfescu, om de încredere al lui Nicolae Mavrocordat, care a devenit mai tîrziu, în 1727, stolnic, iar apoi mare comis. O legendă, care mai circula în secolul al XIX-lea, explica stingerea în linie bărbătească a familiei Colfescu prin blestemul mitropolitului Antim.

Însă împrejurările morții lui Antim, așa cum ne sînt cunoscute pînă acum, se schimbă complet dacă le comparăm cu știrile ce ne furnizează un izvor foarte puțin cunoscut, purtînd titlul **„Istorisirea morții mitropolitului Antim Ivireanul, tradusă după cea scrisă în grecește în 1737 de strămoșul meu Nicolae, parte din fapte văzute de el însuși cu ochii, iar o mare parte spuse lui de un boier care a fost în divan împreună cu ceilalți și cu mitropolitul. Ghiță Cușaclăul, 1852".**

Este vorba deci de o povestire scrisă pentru prima oară în grecește la 1737, 20 de ani după moartea mitropolitului Antim, de un oarecare Nicolae Orleanu sau Cușaclăul, și tradusă în 1852 de către un urmaș al său, boiernaș din Buzău. Publicată la sfîrșitul secolului trecut (în revista „Literatură și artă română", IV, 1899), ea a trecut aproape neobservată pînă azi, deși informațiile pe care le conține ignoră complet versiunea cunoscută din alte izvoare.

Povestirea începe cu o prezentare a vieții și talentelor lui Antim : „Acest Antim mitropolitul era de neam din Iviria, deși se găsesc unii care zic că ar fi macedonean. După împrejurările timpului de atunci, el... a venit în țara noastră, unde fiind om cu multe calități și foarte prețioase s-a călugărit, slujind tuturor drept pildă nu numai ca creștin, dar și ca călugăr ; toți socotindu-l un sfînt și un fel de minune, ceea ce a făcut ca în curînd să ajungă mitropolit. El era tipograf, caligraf și sculptor foarte bun și iscusit. El ocîrmuia bine biserica, și tipografia mitropoliei o adusese la un mare renume".

Urmează istorisirea conflictului cu domnitorul, care ar fi avut drept cauză cererea turcilor de a se plăti anual 500 de copii (?), desigur o confuzie cu Vlad Țepeș, în urma căruia Antim va fi ucis : „Antim, fiindcă era și bun săpător de piatră, după cum mai sus s-a spus, într-una din zile, pe cînd **săpa la un stîlp de piatră la biserica Antim,** se pomenește cu doi boieri, care îi fac vizită și-l roagă să se plimbe cu dînșii pe afară de București, de bună voe, căci altfel nu se poate.

Cum ziseră aceste cuvinte, Antim înțelese îndată că ei sînt trimiși de vodă și că vor să-l omoare. Apoi le zise : «Pentru ce voi stați muți și nu-mi spuneți tot adevărul ?» Ei, văzînd că nu pot scăpa, începură a plînge și a spune că sînt trimiși de vodă și că capetele lor și ale copiilor lor sînt în pericol de sabie dacă nu vor îndeplini porunca domnească.

Atunci mitropolitul începu a plînge și a le zice : «Fraților, dați-mi drumul, cum veți ști voi, și să mă duc din țara voastră și nu am să mai stau nici o zi de azi înainte cu voi. Mă voi duce unde mă va povățui Dumnezeu, numai să-mi

Ultima iscălitură a lui Antim pe lista de datorii întocmită de călăii săi

dați drumul, ca să nu fiți și voi prinși cu păcatul lui Nicolae și eu mă voi mîntui de mîinile lui».

Boierii din nou lăcrămară și ziseră : «Nu putem nimic să facem din cele ce Preasfinția Ta ne zici, căci capetele noastre sînt în mîna lui vodă». Antim mitropolitul le răspunse : «Frații mei, v-am rugat că dacă se poate să treacă de la mine paharul acesta, dar se vede că așa e voința lui Dumnezeu» și a început a plînge, apoi a intrat în biserică și s-a îmbrăcat întru toate odăjdiile și s-a împărtășit cu sfintele taine, după aceea a chemat pe economul său și i-a zis : «la bine seama de toate lucrurile, ce sînt subt a ta stăpînire, că eu mă duc și nu știu de mă mai voi întoarce». Apoi l-a sărutat și a plecat cu lacrimi în ochi cu acei boieri și oameni ce erau cu dînșii.

De la Antim puindu-se în butcă, au plecat la Snagov, unde, după ce au ajuns, mitropolitul iarăși s-a îmbrăcat cu odăjdiile sale și s-a rugat mult lui Dumnezeu cu lacrimi, iertînd și pe cei doi boieri ; apoi au mers pe o punte, unde cei doi boieri i-au dat brînci și a căzut în lacul Snagov, unde s-a înecat.

Boierii au vestit apoi lui vodă că mitropolitul este omorît și, Mavrocordat, vrînd să vază cu ochii, a venit cu cîțiva oameni credincioși ai săi la Snagov a doua zi și a pus de a scos trupul lui Antim din apă, puind și el mîna, apoi noaptea l-a îngropat aci în ascuns, plîngînd și el și făcîndu-i-se că-i pare rău de ce a făcut, că a greșit omorînd un om nevinovat.

În sfatul boierilor, credincioși domnului, deși se hotărîse altfel moartea lui Antim, dar în urmă Mavrocordat, știind pe Antim om iscusit și cu avere, temîndu-se că va găsi vreun mijloc să scape cu zile din mîna turcilor și apoi să-i facă și greutăți, a schimbat planul și-a pus de l-a omorît în țară, fiind mai sigur și văzîndu-l mort chiar el cu ochii. Boierii și toți breslașii Bucureștilor, auzind că bunul lor părinte, mitropolitul Antim, a fost omorît de turci, plîngeau cu toții pierderea lui și urîră și mai mult pe Nicolae vodă, căci el îl dedese în mîinile turcilor și toți blestemau pe turci care îl omorîseră ; căci așa mergea vorba, răspîndită în toate părțile de oamenii lui vodă, că turcii l-au omorît".

Iată elemente de natură să schimbe radical cele știute pînă astăzi despre moartea lui Antim Ivireanul, deoarece, în ciuda unor inadvertențe, versiunea aceasta este mult mai plauzibilă. Printre zecile de morminte de la Snagov nu ar fi imposibil să se găsească și chinuitele rămășițe ale mitropolitului Țării Românești din 1708—1716. Că Nicolae Mavrocordat a putut să-l ucidă pe Antim în țară ne-o sugerează și o știre din 8/19 septembrie, în care se arată că pînă la această dată, în răstimp de cinci zile, Nicolae Mavrocordat a vrut să-l omoare pe Antim de trei ori.

În aceste condiții, devine verosimilă asasinarea la Snagov, unde mai fuseseră lichidați și alți adversari domnești, ca postelnicul Constantin Cantacuzino la 1660 și Hrizea Popescu, tatăl cronicarului Radu Popescu.

Dacă lucrurile stau așa avem măcar mîngîierea că pămîntul țării noastre adăpostește trupul unui fiu scump al său.

PSEUDOISTORIE

Demența de-a lungul

Maladiile psihice par să existe — în sensul cel mai concret al cuvîntului — de cînd lumea. Craniile australopitecilor și ale oamenilor de Neanderthal descoperite de antropologi poartă adesea urmele unor trepanații. Firește, nu poate fi vorba de o intervenție cu caracter „medical", ci, așa cum se presupune, de o portiță deschisă „duhului rău" din mintea bolnavului, pentru a-l lăsa să iasă de acolo și a permite însănătoșirea celui chinuit. Din rondelele de os astfel obținute, se confecționau amulete folosite pentru a conjura „piaza rea".

MÎNIA ZEILOR

Specialista în psihologie Michèle Ristich de Groote a lucrat în diverse spitale și clinici de maladii mintale, luînd un contact direct cu întunecata lume a demenței. Pasionată de acest subiect, ea l-a studiat sub *aspectul său istoric*, consacrîndu-i volumul intitulat *Nebunia în decursul secolelor*, apărut în editura franceză Robert Laffont. În cele ce urmează vom spicui cîteva din interesantele date consemnate de această lucrare.

O dată cu apariția primelor civilizații și a religiilor respective, boala — indiferent dacă este fizică sau mintală — apare ca „o consecință a mîniei zeilor". Ideea se întîlnește la asirieni, ca și la egiptenii dinastiei memfice, în Africa centrală și în arhipelagul malaez, în Anzi și în Grecia antică. Pentru a îmbuna divinitățile susceptibile și răzbunătoare, oamenii le adresau rugi și le ofereau sacrificii de natură să le cîștige bunăvoința. Formula prin care se alungau spiritele rele din copiii afectați de tulburări fizice sau psihice în Egipt, pe vremea faraonilor, a străbătut mileniile, pentru a ajunge intactă pînă astăzi, ca o incantație care vibrează de un intens fior poetic:

Pentru a evacua duhurile tadului din trupurile nebunilor, Europa medievală recurgea la intervenția miraculoasă a sfinților

Du-te tu, cel care vii din beznă,
Tu cel cu nasul cîrmit înapoi
Și chipul răsucit de-andaratelea,
Tu, care nu știi la ce bun ai venit.
Venit-ai să-mi săruți copilul?
Nu ți-l voi da la sărutat.
Venit-ai să-l adormi?
Te voi opri să-i faci vreun rău.
Venit-ai ca să-l iei cu tine?

sau unealtă diabolică...

veacurilor

In tratamentul epilepsiei un rol de frunte îl jucau loviturile violente, aplicate în coşul pieptului

Nu ţi-l voi da, nici în ruptul capului.
Împotrivă-ţi el are un talisman
Făcut din rădăcină de alfa,
Din ceapă şi din miere.

Treptat, bolile fizice, care se traauceau prin simptome concrete (febră, durere, erupţii etc.), au ieşit de sub „jurisdicţia" dumnezeirii şi au trecut în cea a medicinei laice. Dar maladiile mintale au continuat să fie un monopol al vracilor şi preoţilor care le foloseau ca mijloace pentru înspăimîntarea credincioşilor sau, şi mai prozaic, ca surse de profituri.

În Elada, epilepsia era socotită o pedeapsă divină, iar delirul un dar venit din Olimp. În India, nebunul era considerat ca reîncarnarea unui om plin de păcate, pe care le ispăşea în cea de-a doua existenţă a sa. Nabucodonosor, regele Babilonului, a fost pedepsit de Dumnezeu pentru crimele sale şi a căzut pradă demen-

ței, mîncînd... fîn în convingerea că se hrănește cu carne și lăsîndu-și părul să crească „precum penele unui vultur".

UMILUL MEDIC AMBULANT

În secolul lui Pericle, confederația ateniană atinsese apogeul civilizației. Filozofia lui Socrate și a sofiștilor, creațiile dramatice ale lui Sofocle și Euripide, capodoperele sculpturale ale lui Fidias, lucrările istorice ale lui Tucidide și Herodot făceau din Atena centrul luminos al lumii antice.

Aflată într-un stadiu abia incipient, medicina își avea totuși un zeu propriu : pe Asclepios (Esculap), fiul lui Apolo, meșter priceput în tămăduirea rănilor. Templele închinate lui erau în același timp un fel de spitale (unde bolnavii își puteau petrece nopțile, ziua fiind însă obligați să „meargă unde văd cu ochii") și de școli medicale (unde învățăceii veneau să asimileze miraculoasele principii terapeutice ale medicului din Olimp). În rîndul nebunilor, care își aveau locul în imediata apropiere a sanctuarului, vindecările erau uneori spectaculoase, ca urmare probabil a șocului psihic provocat de ceremoniile și practicile misterioase ale preoților.

În insula Kos era un templu (Asclepieion), care se bucura de o excelentă reputație printre școlile medicale. Acolo a învățat, cu aproape cinci secole înaintea erei noastre, tînărul Hipocrat, vlăstarul unei familii care pretindea că este urmașa directă a lui Asclepios. După ce a absolvit „cursurile" predate la templu, el a devenit un *periodent* — medic ambulant — cutreierînd Libia, Tesalia și Sciția, acumulînd cunoștințe clinice și încercînd să extragă din observațiile pe care le făcea concluzii generalizatoare.

Ridicîndu-se împotriva străvechilor prejudecăți, Hipocrat a fost cel dintîi care a combătut părerea că epilepsia ar fi o „boală sfîntă", afirmînd : „Această boală nu este nici sfîntă, nici divină, ea are o cauză naturală, ca și celelalte afecțiuni". Mai mult decît atît, el a combătut pe preoți și pe vraci, arătînd că „a da vina pe zei pentru o boală înseamnă a ascunde neputința noastră de a o vindeca".

Clasificarea creată de Hipocrat pentru maladiile mintale a rămas aproape în întregime valabilă pînă în ziua de astăzi. Citind felul cum zugrăvește el pe „cei ce pătimesc de melancolie" avem impresia că asistăm la prezentarea cazului unui contemporan al nostru care suferă de o depresiune nervoasă. Medicul din Kos a remarcat de asemenea că, la un nebun, o maladie ca dizenteria, hidropizia sau guturaiul poate vindeca demența.

Într-o epocă în care filozofii purtau dispute pentru a decide dacă sediul gîndirii este în inimă sau în plămîni, Hipocrat a fost cel dintîi care a atribuit acest rol creierului. „Visăm, gîndim și simțim în creier..., scria el. Tot datorită lui, înnebunim, delirăm, sîntem asaltați de spaime, fie atunci cînd se lasă noaptea, fie după răsăritul soarelui".

În cele trei veacuri care aveau să urmeze lui Hipocrat, în toată perioada de trecere dintre civilizația Eladei și cea a Romei, în orașul egiptean Alexandria, devenit temporar principala metropolă comercială și intelectuală a lumii, doar două nume s-au remarcat în domeniul medicinei, inclusiv în cel al maladiilor psihice : Herofil și Erostrat. Descoperirile lor (rolul traseelor nervoase în transmiterea influxurilor pornite din creier, legătura dintre circumvoluțiunile cerebrale și procesul gîndirii etc.) nu au avut, din nefericire, nici o consecință practică, dat fiind stadiul extrem de înapoiat al științei în general.

SE VA LUA UN PAHAR CU SÎNGE DE GLADIATOR...

Romanii au acordat o mare atenție nebuniei și nebunilor. Problema era abordată frecvent de istorici, retori sau literați ca Plutarh, Cicero, Lucrețiu etc., care începeră să mai considere maladiile mintale drept făcînd parte din mitologie. Ceea ce nu însemna însă că, atît în explicarea cauzelor demenței, cît și în tratamentul ei, nu abundau ideile cele mai fanteziste.

În secolul I al erei noastre, Celsius, care nu era medic, dar poseda cunoștințe de o amploare enciclopedică, distingea trei categorii de afecțiuni psihice : *insania* (maniile și nebunia furioasă), *frenezia* (un delir însoțit totdeauna de febră) și *halucinațiile* (vesele sau triste, permanente sau temporare). În tratamentul recomandat de Celsius intrau multe sugestii raționale, valabile și astăzi : igiena morală și materială a vieții, un regim dietetic cît mai puțin încărcat, exercițiile fizice și masajele... Acestor înțelepte indicații cu caracter terapeutic li se adăugau altele, mai puțin inspirate : punerea în lanțuri a nebunilor furioși, înfruntarea și biciuirea lor, aplicarea unui unguent de șofran pe craniul ras ca în palmă etc.

Epoca romană a marcat un pas înapoi față de apogeul atins de Hipocrat în ceea ce privește maladiile psihice și nervoase. Epilepsia a redevenit o boală „sfîntă", care stîrnea spaima și era tratată cu o medicație scornită parcă ea însăși de o minte bolnavă : cu apă luată noaptea dintr-o fîntînă și băută din craniul unui om mort prin asasinare, picături de sînge din degetele picioarelor unei fecioare, măduva din femurul unui copil, un pahar cu sîngele unui gladiator recent ucis în arenă...

Localizarea maladiilor mintale era la fel de fantezistă. Ele erau socotite a-și avea originea în... stomac („promotorul

veseliei și tristeții, al curajului și demoralizării"), mai precis în regiunea situată imediat dedesubtul coastelor, în hipocondri (de unde și termenul „ipohondrie"). Agitația violentă și zgomotoasă a femeilor era pusă pe seama uterului (în limba latină *hister*, de unde și denumirea de „isterie").

Dar antichitatea romană a avut și ea un mare medic — pe Galenus. Născut în cetatea Pergam, din Asia, el a dobîndit un imens prestigiu în Cetatea Eternă, fiind considerat drept moștenitorul spiritual direct al lui Hipocrat și atribuindu-i-se scrierea a cinci sute de tratate. Galenus era de părere că fluxul vital care alimentează întregul organism constă dintr-un spirit invizibil și subtil, *pneuma*, absorbit prin nări, trecut prin plămîni, ajuns în inimă și repartizat de acolo în tot corpul. Formula nu e chiar atît de absurdă cum pare la prima vedere : e suficient ca pneuma să fie înlocuită cu oxigenul, pentru a căpăta imaginea reală, științifică, a metabolismului de bază.

Galenus a preluat teza lui Hipocrat cu privire la creier ca sediu al gîndirii și deci al celor mai multe dintre tulburările mintale. Dar el a mers mai departe decît predecesorul său, introducînd, pentru prima oară în istoria medicinei, experimentul pe animale : deschizînd craniul unui porc viu, Galenus a constatat că apăsarea exercitată asupra creierului duce la pierderea sensibilității și a funcțiilor motorii.

Poate că cea mai importantă contribuție a lui Galenus în domeniul psihiatriei este afirmația că orice maladie mintală e determinată de afectarea directă sau indirectă a creierului. La șapte sute de ani după Hipocrat, medicul roman ajungea la aceeași concluzie ca și el : în ceea ce privea demența, zeii nu aveau nici o vină și nici un merit.

DE LA PUȚURILE DELIRULUI LA FÎNTÎNILE AERULUI CONDIȚIONAT

În Europa, evul mediu a adus lunga sa noapte și pe tărîmul cercetării medicale.

Sub influența bisericii și a superstițiilor cultivate de ea, nebunii au fost asimilați vrăjitorilor și tratați în consecință : înlănțuirea de pereții umezi ai celulelor subterane, tortura și arderea de viu erau procedeele cele mai curente pentru „evacuarea" diavolilor din trupurile alienaților mintali. „Vindecările" înregistrate de cronici erau puse pe seama sfinților și a „intermediarilor" lor, fiind vorba, după toate probabilitățile, de nevroze care apăreau și dispăreau ca urmare a unor șocuri emotive puternice.

Burgurile medievale se temeau de demenți, pe care, dacă nu se îndurau să-i omoare, se străduiau cel puțin să-i izoleze

Psihozele colective — adevărate epidemii de convulsii, deliruri și halucinații — au bîntuit marile centre urbane în secolele XII—XVIII

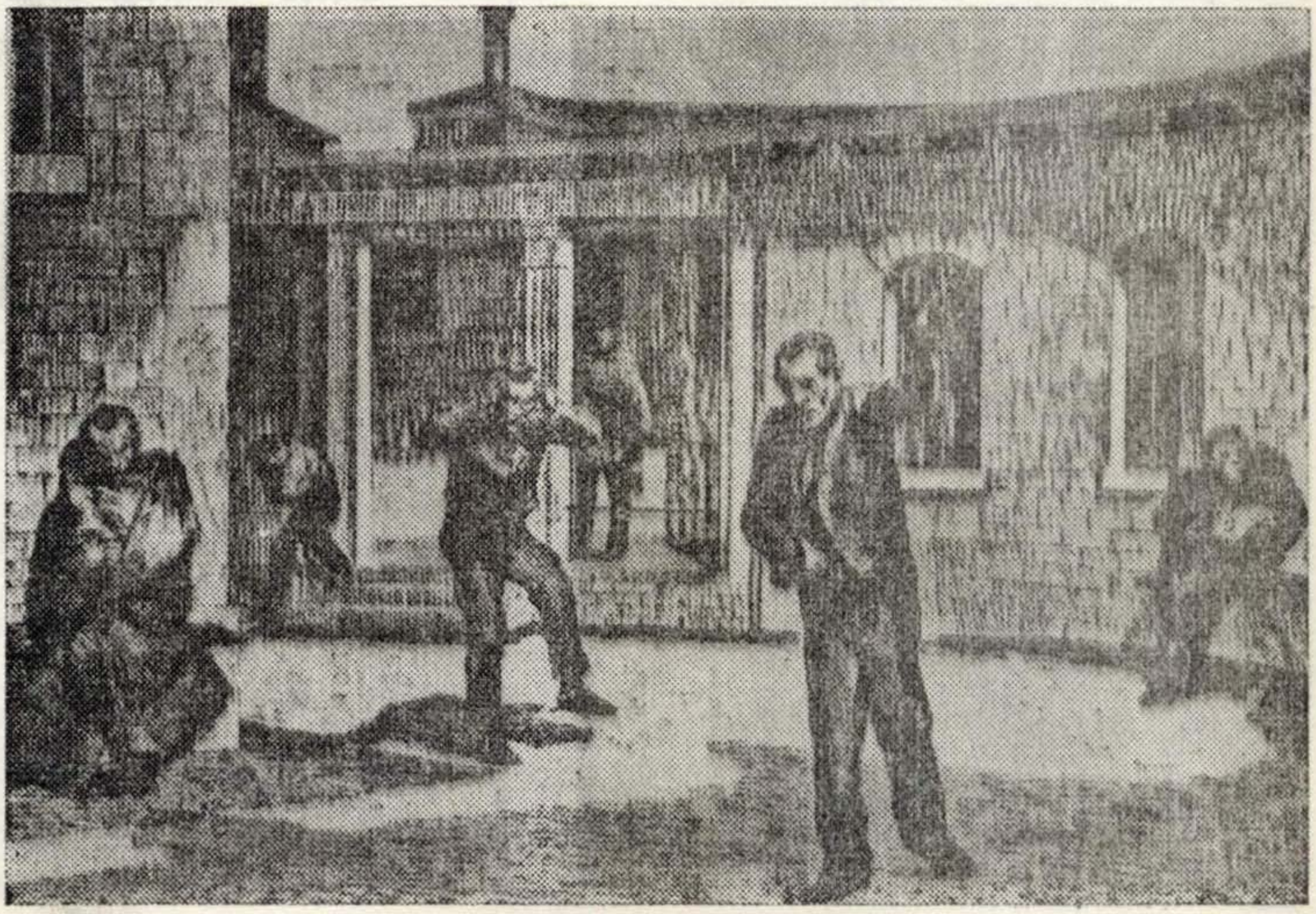

de restul populației. În Germania au fost create pretutindeni celebrele „turnuri ale nebunilor" *(Narrentürmer)*. La Nürnberg a luat ființă, în 1460, o „căsuță" destinată lor *(Narrenhäuslein)*, care semăna însă mai mult cu o temniță decît cu un ospiciu. Scoțienii erau mai expeditivi, aruncînd pe alienații mintali în „puțurile delirului" *(frenzy wells)*, în vreme ce englezii îi ucideau, lovindu-i în cap cu *malleus maleficarum* („ciocanul răufăcătorilor", destinat îndeobște vrăjitoarelor). În Franța, bolnavii cu tulburări psihice erau puși în lanțuri și lăsați astfel pînă ce sfinții se milostiveau să facă un miracol în favoarea lor. În rîndurile sfinților exista o veritabilă specializare, fiecare dintre ei ocupîndu-se de o anume afecțiune : Sfîntul Leonard vindeca epilepsia, Sfîntul Avertin — delirul, Sfîntul Cado — pierderile de cunoștință, Sfîntul Gorgon — melancolia ș.a.m.d.

Practica cea mai curentă și cea mai la îndemînă era însă expulzarea nebunilor din localitatea respectivă. Bolnavii erau îmbarcați pe faimoasele „vase ale nebunilor" pictate de Branett și Hieronymus Bosch *(Narrenschiffe* în limba germană, *nefs des fous* în franceză, *fool ships* în engleză) ; pe mare, vasele erau lăsate în voia soartei, ceea ce însemna condamnarea la moarte printr-un naufragiu inevitabil ; pe Rin sau pe alte mari fluvii, șlepurile în care erau închiși demenții lunecau încet, oprindu-se în unele porturi, izgonite din altele și debarcîndu-și în cele din urmă încărcătura umană pe un mal pustiu sau în cîte o pădure ce ajungea pînă la marginea apei.

Pe măsură ce evul mediu se apropia de sfîrșit și cruciadele se pierdeau treptat în negura vremurilor, dispărea și una din consecințele lor nefaste : lepra. Cele 19 000 de leprozerii, înființate în Europa atunci cînd expedițiile armate în Orient atinseseră punctul culminant, se depopulau încetul cu încetul și locul celor ce sufereau de o maladie care-i mutila fizic era luat de bolnavi cu trupul intact, dar mintea încețoșată. Nu rareori ei contractau lepra, ceea ce servea drept probă suplimentară pentru susținătorii „naturii diabolice" a demenței.

În vădit contrast cu procedeele barbare ale „civilizației" Europei occidentale, în răsăritul continentului nostru și în Orientul Apropiat și Mijlociu maladiile psihice erau tratate cu incomparabil mai multă înțelegere omenească și competență medicală. În Bizanț, *xenodocul*, o fericită îmbinare de spital și azil pentru săraci, primea cu destulă ușurință alienați mintali, îndrumați acolo de oameni special însărcinați cu depistarea lor *(ducteres)*.

În secolul al VII-lea e.n., cînd au cucerit Persia, Siria și Egiptul, intrînd în contact cu aceste străvechi leagăne ale civilizației, arabii au preluat și dezvoltat multe din

Barbaria unui tratament absurd s-a perpetuat pînă în secolul al XIX-lea : sub pretext că imobilitatea, oscilațiile sau mișcarea centrifugă ameliorează starea

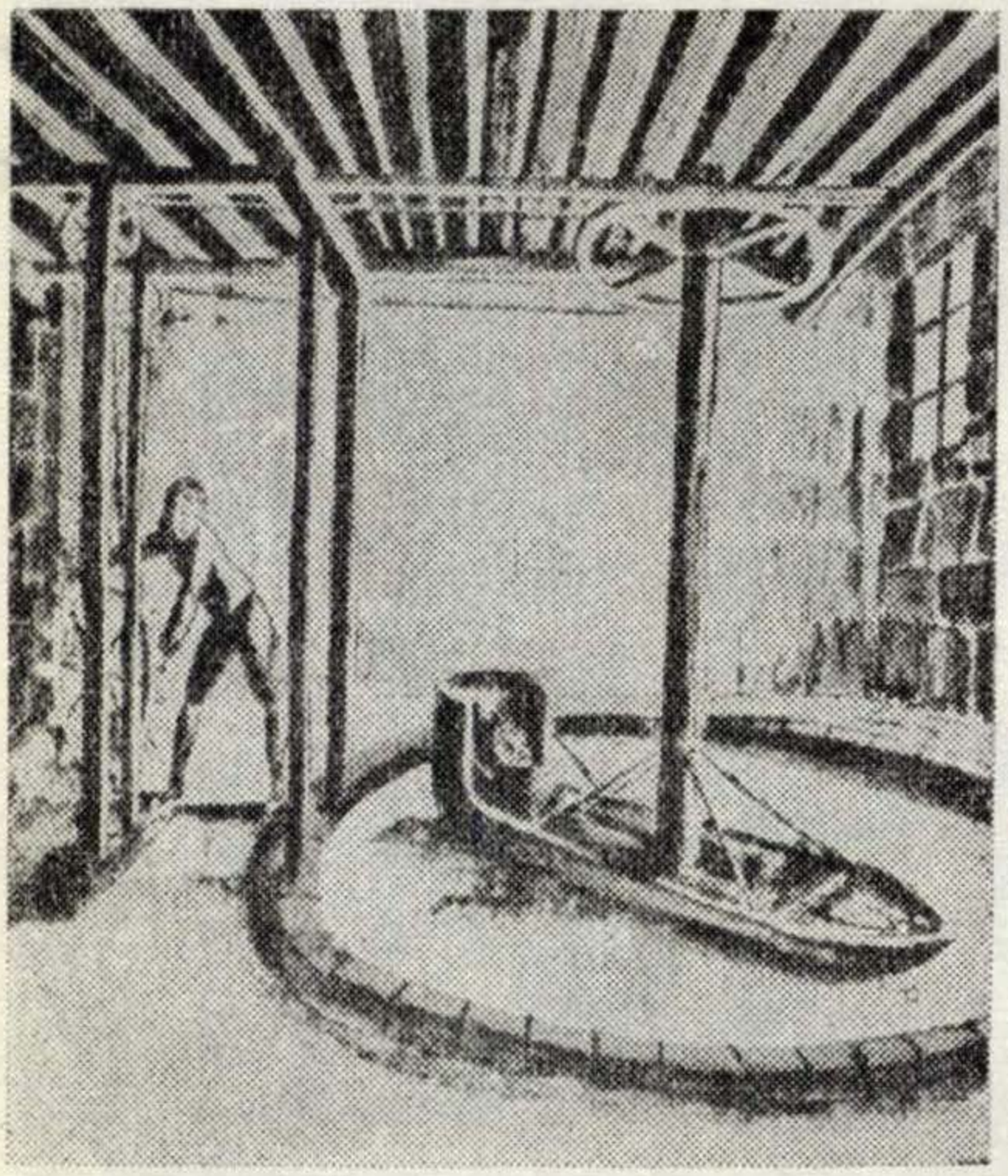

tradițiile și cunoștințele relativ înaintate pe tărîmul medicinei care se păstraseră acolo. Grație lor, au fost traduse (și transmise Europei) învățăturile lui Hipocrat și tratatele lui Galenus. La Ispahan, Alep, Damasc și apoi în toată Africa de Nord și în Spania, spitalele s-au înmulțit, fiecare din ele avînd secții rezervate special nebunilor. Unul dintre cele mai mari așezăminte de acest fel a fost întemeiat în 875 la Fostat, nu departe de actualul Cairo, unde un spital similar a fost creat în 1280. Secția alienaților mintali avea aici și un fel de instalație de aer condiționat, realizată cu ajutorul fîntînilor arteziene.

La Bagdad, începînd cu secolul al VIII-lea, familia Baktișu a păstrat, vreme de 250 de ani (unii istorici spun că a fost vorba chiar de 500 de ani), funcția — plină de onoruri, dar și de primejdii — de a veghea la sănătatea califilor. Transmițîndu-și din tată în fiu secretele profesionale, medicii „dinastiei" Baktișu au acordat multă atenție psihiatriei. Unul din marile lor succese a fost vindecarea favoritei lui Harun al-Rașid de o paralizie de natură isterică. Intimitatea lor cu califii era atît de mare, încît își puteau permite, fără risc, ieșirile cele mai îndrăznețe față de temuții stăpînitori ai lumii arabe.

Se povestește, astfel, că într-o zi strănepotul lui Gabriel Baktișu, întemeietorul „dinastiei", stătea de vorbă cu califul pe care-l slujea. Om foarte nervos, monarhul îl trăgea mereu de caftan, pînă ce mîneca veșmîntului se rupse. Tocmai atunci, urmașul profetului Mahomed punea întrebarea :

— După ce semn se cunoaște că un nebun a devenit primejdios și că trebuie internat ?

— După faptul că rupe mîneca slugii sale, răspunse calm medicul.

Iar califul, în loc să-l pedepsească, îi dărui o pungă cu țechini de aur.

Un alt medic arab, stabilit în Tunisia, Isaz Ibn-Imran, a scris un tratat despre melancolie încă în secolul al VIII-lea, iar unul dintre cei mai celebri terapeuți ai epocii, Rhazes, care a trăit multă vreme la Cairo și a ajuns pînă la Madrid, s-a ocupat în mod deosebit de alienații mintali. Elevul său, Ibn-Sina, cunoscut în Europa sub numele de Avicenna, a lăsat un „Canon al medicinei", în care prelua multe din principiile lui Galenus. Practicînd în secolul al XII-lea medicina în provincia spaniolă Andaluzia, Avenzoor, adept al lui Avicenna, a apărat teza localizării cerebrale a nebuniei, spre deosebire de opiniile curente pe atunci, care o atribuiau unor deranjamente ale splinei sau intestinelor.

Nimicirea Bagdadului de către mongoli în secolul al XIII-lea și recucerirea Spaniei de către regii catolici în secolele ur-

dementilor, aceștia erau supuși unor rafinate torturi în aparate special construite

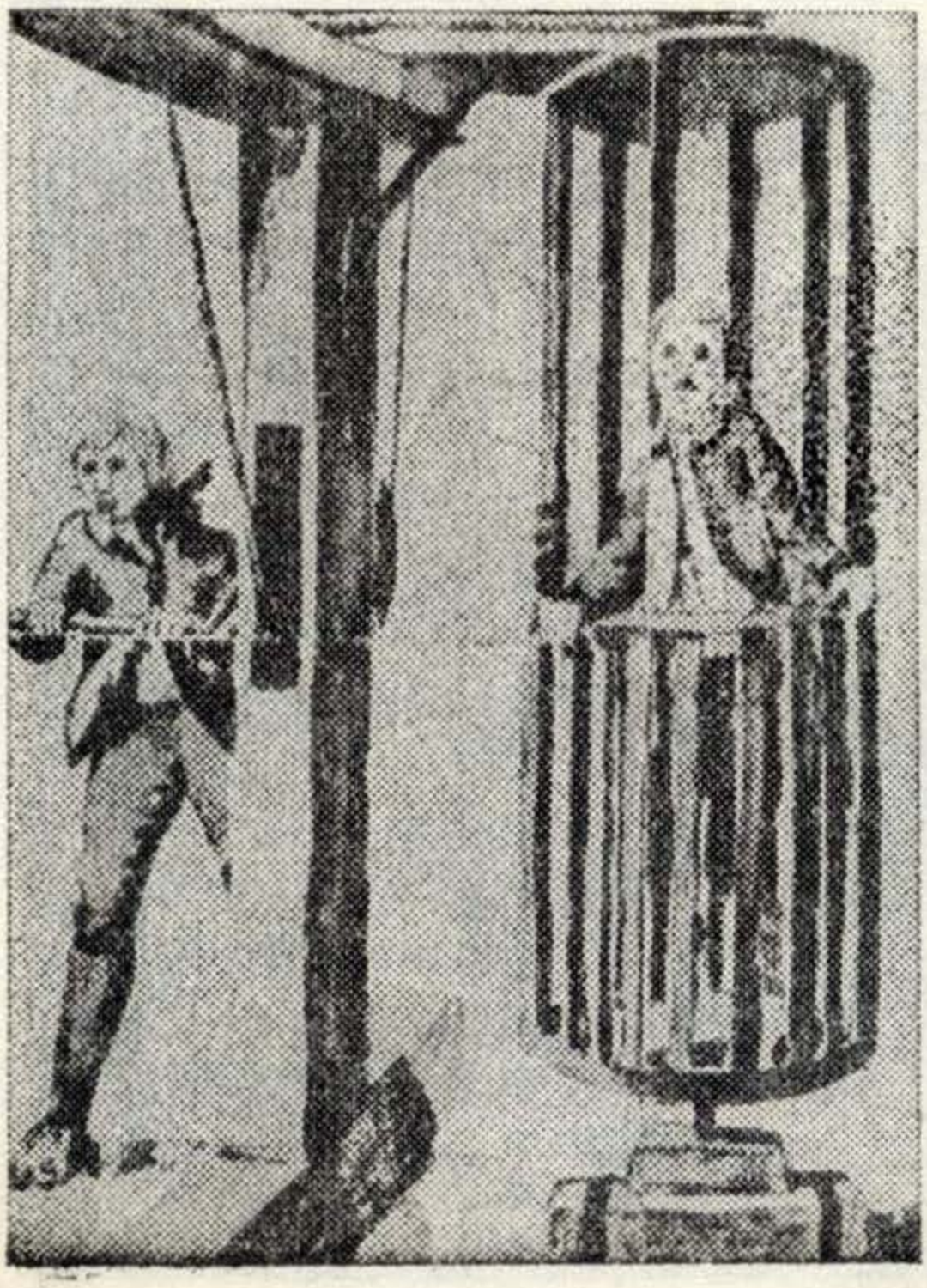

Pînă și o variantă (dacă nu mortală, în orice caz chinuitoare) a spînzurării era folosită în tratamentul alienației mintale

mătoare au dus, printre altele, la decăderea medicinei arabe, deosebit de înaintată pentru acel timp.

AZILURI ȘI OSPICII

Renașterea nu a adus practic nici un progres din punct de vedere al psihiatriei. Abia în secolul al XVII-lea, omenirea avea să facă un pas înainte în această privință, datorită lui Bacon, care a impus metoda experimentală, lui Harvey, care a descoperit circulația sanguină, și lui Descartes, care a relevat asemănările organismului uman cu o mașină.

„Lunaticii" au început să fie considerați drept bolnavi la rînd cu toți ceilalți și Sydenham scria cu curaj că „posedații diavolului" nu sînt, de fapt, decît niște sărmani epileptici sau nebuni, „care nu poartă vina maladiilor lor". Aceasta nu reprezenta încă o concepție riguros științifică : nevrozele și depresiunile (numite „vapori") erau puse pe seama unei digestii defectuoase, iar printre numeroasele tratamente recomandate se numărau siropul de mere, decoctul de coarne de cerb și... practicarea călăriei.

Demenților li s-au rezervat spitale sau pavilioane speciale (denumite aziluri sau ospicii), unde regimul era adesea mai inuman decît în temnițe : bolnavii erau legați în lanțuri, lăsați să flămînzească, bătuți cu biciul și arși cu fierul roșu pe pielea capului. La Paris, Salpêtrière era cel mai mare ospiciu din Europa secolului al XVII-lea : 7 000—8 000 de femei și copii se stingeau acolo de foame și boli, obligați să muncească 14 ore pe zi și să se roage alte șase. Aceleași condiții domneau la azilul Bedlam, din Anglia, unde nebunii erau legați noaptea de pat, iar ziua de bancul de lucru din atelier. Ospiciul din Brunswick (Germania) nu se mulțumea numai cu veniturile pe care i le aducea în cursul săptămînii munca demenților : duminica ei erau expuși în bîlciuri, unde publicul putea să-i vadă, contra plată, în barăci amenajate în acest scop.

...Abia în 1793, la patru ani după Revoluția franceză, în plină Comună insurecțională, la spitalul parizian Bicêtre, doctorul Philippe Pinel a luat măsura de a scoate lanțurile în care erau încătușați demenții. Mulți dintre ei își pierduseră definitiv forța musculară și zăceau, incapabili să facă o mișcare.

Dar gestul eliberator al lui Pinel nu a avut numai o valoare simbolică. În ciuda stîngăciilor, a șovăielilor, a greșelilor prin care avea să mai treacă, psihiatria a intrat, odată cu secolul al XIX-lea, în faza ei cu adevărat științifică. Nebunii încetau să mai fie niște păcătoși asupra cărora se abătuse mînia cerului sau dragostea iadului și redeveneau ceea ce fuseseră din totdeauna — oameni bolnavi care trebuiau îngrijiți și, în măsura posibilului, vindecați.

Revoluția franceză a adus cu sine o transformare radicală în atitudinea medicilor și a profanilor față de demență. Philippe Pinel a eliberat pe nebuni de lanțurile care-i încătușau

OAMENI ȘI FIARE

Tatiana Călugăru : *Nazistul*

TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE

Articolul pe care-l publicăm este cel din urmă pe care l-a scris Tudor Teodorescu-Branişte, strălucit ziarist democrat, om de litere eminent, stins din viaţă la 23 martie 1969. Cărturar multilateral şi publicist de o mare originalitate, el a constituit, timp de peste cinci decenii, un exemplu de scriitor angajat în slujba ideilor înaintate şi generoase ale vremii sale, un neînfricat gazetar antifascist şi un om de adevărată omenie. Aşa ni-l arată şi evocarea pe care a trimis-o revistei noastre cu puţine zile înainte de a dispare dintre noi.

Regimul de dictatură militară al „mareşalului" Antonescu reprezintă una dintre cele mai întunecate perioade din istoria poporului român. Urmărind lichidarea tuturor drepturilor şi libertăţilor democratice, Antonescu a introdus metode teroriste de guvernare, specifice regimurilor fasciste, împotriva comuniştilor, a tuturor antifasciştilor şi democraţilor.

In articolul care urmează, Tudor Teodorescu-Branişte înfăţişează tocmai un episod din această perioadă. La Caransebeş, Tg. Ocna, Lugoj, Văcăreşti, Mislea, Rîbniţa, Tg. Jiu, Vapniarka, Grosulovo etc., în spatele gratiilor şi reţelelor de sîrmă ghimpată, sute şi mii de fii credincioşi ai poporului nostru au cunoscut torturile barbare ale unui personal special pregătit de regimul antonescian.

La începutul anului 1944, hitleriştii au luat noi măsuri de reprimare. In martie, Gestapoul a preluat conducerea închisorii de la Rîbniţa şi în ziua de 17 a acelei luni a început exterminarea celor peste 400 de deţinuţi, organizînd unul dintre cele mai sîngeroase masacre. Au căzut victime, printre

alți luptători antifasciști, comuniștii Lazăr Grünberg și Andrei Bernat.

Dar în ciuda tuturor măsurilor luate de hitleriști și de slugile lor antonesciene, rezistența antifascistă se va intensifica continuu, culminînd cu răsturnarea dictaturii militare-fasciste și întoarcerea armelor împotriva trupelor hitleriste.

...Era în timpul dictaturii antonesciene. Într-o zi, probabil în urma unui denunț, organele polițienești descoperiră că „un oarecare Vlahuță" ascunsese în modesta lui locuință pe un bun prieten al său, evreu, sperînd că în felul acesta îl va scăpa de deportare. În atmosfera de atunci, faptul părea foarte grav. Vlahuță și amicul său au fost, bineînțeles, arestați. Un raport amănunțit a fost înaintat cu mare grabă „mareșalului" dictator, care și hotărî deportarea.

Pe Vlahuță l-am cunoscut după război, cînd, întorcîndu-se din surghiun, a venit la redacție să-mi istorisească pățania. Frate mai mic al scriitorului Alexandru Vlahuță, avea o izbitoare asemănare cu acesta, numai că era mai înalt de stat. Cu toate suferințele prin care trecuse, mi-a povestit, cu un amestec de umor și duioșie, toată întîmplarea : „Ce puteam să fac, domnule ? Omul acela mi-era prieten și nu avea nici o vină ; nu furase, nu omorîse, nu se ridicase împotriva țării. Acum ce să mai zic ? Bine că am scăpat numai cu atît !".

Împotriva propagandei deșănțate a presei antonesciene, împotriva tuturor incitărilor la ură și la vrăjmășie, poporul român, în covîrșitoarea lui majoritate, a rămas credincios principiilor de profundă omenie care l-au călăuzit de-a lungul veacurilor. Măsurile sălbatice luate de guvernul Antonescu au fost dezaprobate de opinia publică românească. Mai mult decît atît : s-au găsit totdeauna, chiar în aparatul de stat, oameni de inimă, care, asumîndu-și toate riscurile, au reușit să atenueze, în măsura posibilului, asprimea dispozițiilor venite de sus.

Așa s-a întîmplat, de pildă, în sumbra perioadă a deportărilor. Executînd poruncile Berlinului hitlerist, aparatul antonescian a pornit această operație în mare grabă. Ministrul lui Hitler la București, Killinger, nu îngăduia nici cea mai mică zăbavă. Desigur, cei vizați erau în primul rînd comuniștii, militanții patrioți și democrații. Dar nu numai ei. Bărbați și femei, bătrîni și copii erau ridicați și expediați în miez de noapte. Cei mai mulți dintre ei nu aveau nici o apartenență politică și erau selecționați pe criterii „rasiale" (evrei, țigani etc.).

Cît despre comuniști, prigoana împotriva lor, începută cu douăzeci de ani mai înainte, fusese împinsă la extrema limită. Mulți dintre conducători se aflau în lagărul de la Tîrgu-Jiu, unde fuseseră transportați după ce cutremurul de la 10 noiembrie 1940 avariase grav cumplita temniță de la Doftana. Cînd au început deportările, poliția antonesciană a folosit și acest moment ca să includă în loturile de deportați rasiali o mare parte din comuniștii care se mai aflau în libertate.

Din lagărele nou înființate la Moghilău, Vapniarka, Grosulovo, Balta etc. veneau știri îngrozitoare. La București și în alte centre din țară s-au adunat în grabă alimente, îmbrăcăminte de iarnă și medicamente. Dar cum să ajungă toate acestea în lagăre? Toate transporturile erau destinate frontului, și în special aprovizionării trupelor hitleriste. Chiar și nevoile armatei noastre erau lăsate de către comandamentul nazist pe ultimul plan, ceea ce crease o stare de gravă nemulțumire în rîndurile soldaților și ofițerilor noștri. În această situație, cum să se obțină vagoane pentru a se trimite ajutoarele destinate deportaților ? Se știe că la Ministerul de Interne, care conducea cu strășnicie deportările, orice intervenție ar fi fost zadarnică. Nu rămînea decît o singură speranță : Direcția generală a Căilor Ferate Române.

Conducătorul efectiv al acestei instituții era inginerul Constantin Păunescu, care deținea postul de subdirector general. Dar va accepta acest înalt funcționar să-și asume imensele riscuri ale unei asemenea acțiuni, în plin război și regim antonescian-hitlerist ? Actul de omenie poate fi foarte ușor calificat drept „sabotare a frontului", cu toate consecințele cunoscute : trimiterea în lagăr, în pușcărie sau chiar în fața plutonului de execuție. Au fost atunci foarte mulți oameni de inimă care își manifestau deschis indignarea față de prigoana dezlănțuită de guvernul Antonescu, dar de-aci și pînă la ajutorarea efectivă a celor prigoniți, cu toate primejdiile ce decurgeau dintr-o asemenea acțiune, era cale lungă...

Trebuia deci să fie întrebat în acest sens inginerul Constantin Păunescu. Un tînăr, Emanuel Kinsbruner, care se bucura de buna prietenie a înaltului funcționar, a luat asupra sa acest demers. Kinsbruner aduse răspunsul că inginerul Păunescu va aproba acordarea vagoanelor necesare, ba chiar mai mult : aceste vagoane vor fi atașate la trenurile de persoane, ca să ajungă mai repede la destinație.

Tot atunci a venit la București un inginer de la căile ferate din Timișoara, aducînd

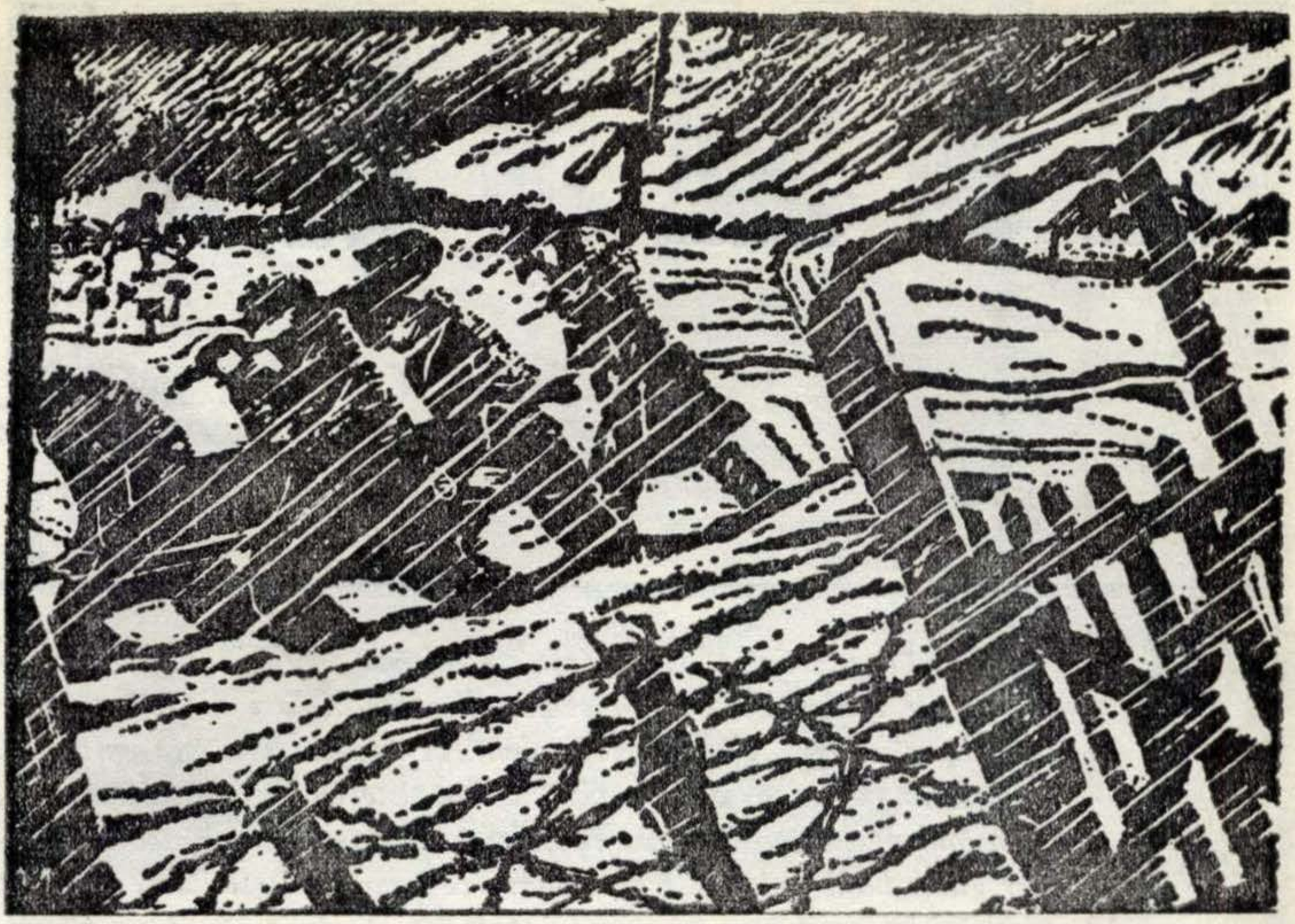

Aurel Măreulescu :
Inmormîntare în lagărul de la Vapniarka

vestea că s-au adunat şi acolo ajutoare pentru deportaţi. Informat prin Kinsbruner, inginerul Constantin Păunescu a repartizat un număr de vagoane la Timişoara pentru transportarea pachetelor în lagăre.

Astfel a început acţiunea de ajutorare a celor deportaţi. Inginerul a fost secondat şi de alţi lucrători din aparatul căilor ferate.

Primul transport a fost destinat Moghilăului. Al doilea a mers la Balta. Între timp, „politicii" de la Vapniarka fuseseră mutaţi la Grosulovo. Vagoanele destinate lor au rămas „în locaţie" la Vapniarka. Inginerul a dispus anularea taxei de locaţie, dînd ordin să fie îndrumate către Grosulovo.

Scrisorile care au venit apoi de la deportaţi erau emoţionante. Mi-au căzut în mînă cîteva dintre ele. O femeie scria : „Am trăit şase luni din pachetul trimis".

S-a mai petrecut un fapt care se cuvine a fi amintit. Spre a accelera efectuarea deportărilor, hitleriştii au convocat pe reprezentanţii transporturilor feroviare la o conferinţă, care a avut loc la Berlin între 26 şi 28 septembrie 1942. Ca să tergiverseze lucrurile, românii au răspuns că, fiind copleşiţi de numeroasele şi complicatele probleme ale transporturilor de război, nu vor putea veni la data fixată şi au cerut amînarea conferinţei. Naziştii au ţinut totuşi conferinţa fără reprezentanţii noştri şi au luat noi măsuri, mai severe încă, pentru înmulţirea deportărilor. La fiecare două zile trebuia să plece un tren de cincizeci de vagoane de marfă încărcate cu deportaţi. Vagoanele erau puse la dispoziţie chiar de nemţi.

Cu toate aceste „înlesniri" pe care ni le făceau hitleriştii şi cu toate stăruinţele lor, inginerul Păunescu nu a dat nici o urmare acestor dispoziţii.

După război, inginerul Constantin Păunescu, avansat şi promovat, a fost director general al căilor ferate. El s-a stins din viaţă în anul 1965.

Iată cum, în acea vreme de urgie hitleristă, s-au găsit oameni de adîncă omenie şi de mare curaj, graţie cărora s-au putut duce pînă la capăt acţiuni de ajutorare a celor prigoniţi, nedezmiţind nici în împrejurările cele mai grele *străvechea omenie românească.*

MEMORII

WINSTON CHURCHILL

II

La 31 martie 1939, primul ministru britanic Chamberlain anunța în Parlament că „în eventualitatea oricărei acțiuni care ar amenința în mod vădit independența Poloniei și căreia guvernul polonez ar considera că este vital să-i reziste cu forțele sale armate, Guvernul Maiestății Sale va considera de datoria sa să acorde imediat guvernului polonez tot sprijinul ce-i va sta în putere. Am dat asigurări în acest sens guvernului polonez. Trebuie să adaug că guvernul francez m-a autorizat să declar în mod răspicat că se situează pe aceeași poziție ca și noi".

Acestea erau „garanțiile" anglo-franceze acordate Poloniei.

„MAI BINE SĂ PIERI, DECÎT SĂ TRĂIEȘTI ÎN SCLAVIE"

Ar fi avut sens să luptăm pentru Cehoslovacia în 1938, cînd armata germană abia ar fi putut să-și apere frontul de Vest cu cinci-șase divizii bine puse la punct și cînd francezii, cu cele aproape șaizeci sau șaptezeci de divizii ale lor ar fi fost cu siguranță în stare să forțeze Rinul și să pătrundă în bazinul Ruhrului. Dar o astfel de atitudine a fost considerată nerezonabilă, pripită, sub nivelul gîndirii și eticii intelectuale de atunci. Acum, în cele din urmă, cele două democrații occidentale se declarau gata să-și riște existența pentru integritatea teritorială a Poloniei. Istoria, despre care unii susțin că ar fi mai ales cronica crimelor, suferințelor și nebuniilor omenirii, ar trebui răscolită de la un capăt la celălalt pentru a găsi ceva similar acestei răsturnări complete a unei politici de conciliere binevoitoare, dusă vreme de cinci-șase ani și a transformării ei, de pe o zi pe alta, în hotărîrea de a accepta un război iminent de proporții uriașe și în condiții mult mai grele.

În plus, cum puteam noi să protejăm Polonia fără a ne onora garanția? Doar declarînd război Germaniei și atacînd niște fortificații mai puternice pe frontul de Vest și o armată germană superioară celei în fața căreia dădusem înapoi în septembrie 1938. Ce drum larg deschis spre dezastru! Ce catalog de capitulări, în fața forței mereu crescînde a Germaniei! Acum, în sfîrșit, se punea capăt docilității britanice și franceze. În sfîrșit, se lua o hotărîre, în momentul cel mai prost ales și în condițiile cele mai puțin satisfăcătoare, o hotărîre care avea să ducă, inevitabil, la măcelărirea a zeci de milioane de oameni. Iată cauza cea dreaptă angajată, în mod deliberat și cu un rafinament de o măiestrie perversă, într-o bătălie pe

Se reface „Antanta Cordială" ? Regele Angliei și președintele Republicii franceze

viață și pe moarte, după ce toate atuurile și avantajele ei fuseseră risipite cu atîta nepăsare.

Și totuși, dacă nu intri în luptă pentru dreptate atunci cînd poți învinge ușor și fără vărsare de sînge, dacă nu lupți atunci cînd victoria este sigură și nu prea costisitoare, poate veni un moment cînd trebuie să lupți, deși sorții sînt potrivnici și șansa de supraviețuire precară. Se poate ivi și o eventualitate mai rea. Se poate să fii nevoit să lupți cînd nu există nici o speranță de victorie, deoarece e mai bine să pieri decît să trăiești în sclavie.

Tancuri italiene sînt debarcate în Albania invadată

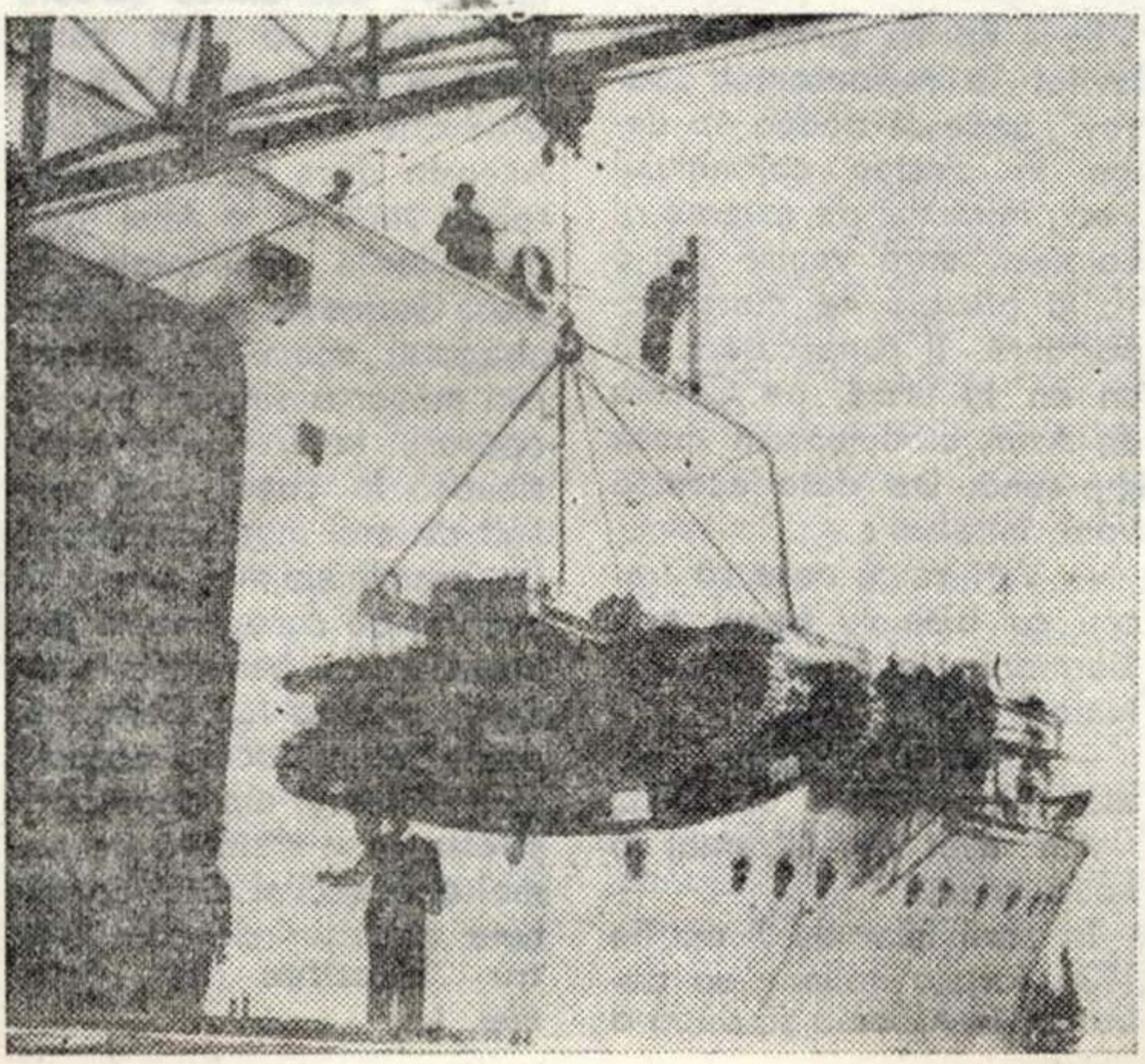

La 21 martie, cînd Ribbentrop l-a primit pe d-l Lipski, ambasadorul Poloniei la Berlin, primul a adoptat un ton mai aspru decît în convorbirile precedente. Ocuparea Boemiei și crearea statului satelit slovac aducea armata germană la frontierele de sud ale Poloniei. Lipski i-a declarat lui Ribbentrop că opinia publică poloneză nu înțelege de ce Reichul a luat asupra sa protecția Slovaciei dat fiind că această protecție era îndreptată împotriva Poloniei. [...]

Ministrul de externe al Poloniei, colonelul Beck, sosește la Londra, unde e întîmpinat de omologul său, lordul Halifax

Mijloacele de a organiza acum o rezistență împotriva agresiunii germane în Europa de răsărit erau aproape complet epuizate. [...] Cheia spre o mare alianță era înțelegerea cu Rusia. La 19 martie, guvernul sovietic, care era profund afectat de cele ce se întîmplau și deși nu fusese consultat în timpul crizei cehoslovace, a propus o conferință a celor șase puteri. Dar și pe această temă, d-l Chamberlain avea părerile lui precise. Într-o scrisoare particulară, datată 26 martie, el nota: „Trebuie să mărturisesc că nu am nici o încredere în Rusia, în capacitatea ei de a susține o ofensivă efectivă, chiar dacă ar dori s-o facă..."

Propunerea sovietică în vederea unei conferințe a celor șase puteri a fost primită cu răceală și lăsată fără răspuns.

Posibilitățile de a smulge Italia din Axă — pe care se bizuiau atît de mult cancelariile oficiale britanice — dispăreau și ele treptat. La 26 martie, Mussolini a ținut un discurs violent, în care formula pretențiile italiene față de Franța în zona Mediteranei. El proiecta în secret extinderea influenței în Balcani și Adriatica, pentru a compensa pătrunderea Germaniei în Europa Centrală. Planurile Ducelui de cotropire a Albaniei erau gata.

La 29 martie, d-l Chamberlain a anunțat în Parlament intenția sa de a dubla efectivele Armatei teritoriale, prevăzînd o creștere pe hîrtie de 280 000 de oameni (fără armament). La 3 aprilie, generalul Keitel, șeful de stat major al lui Hitler, a emis confidențial „Directiva pentru forțele armate, 1939—1940", referitoare la Polonia — așa-zisul *Plan Alb*, după numele de cod pe care-l purta. Führerul a adăugat următoarea indicație: „Pregătirile trebuie în așa fel făcute, încît operațiile militare să se poată desfășura oricînd, cu începere de la 1 septembrie".

AXA ÎȘI CONSOLIDEAZĂ POZIȚIILE

La 4 aprilie guvernul m-a invitat la restaurantul „Savoy", unde se dădea un dejun în cinstea colonelului Beck, ministrul de externe al Poloniei, care venise într-o vizită oficială de mare importanță. Îl cunoscusem, cu un an în urmă, pe Coasta de Azur, cînd luasem masa împreună. De data aceasta l-am întrebat:

— Veți reuși oare să treceți cu bine cu trenul prin Germania, în drum spre Polonia?

— Cred că ne-a mai rămas timp pentru asta. [...]

Am avut de înfruntat o nouă criză.

În zorii zilei de 7 aprilie 1939, forțele italiene au debarcat în Albania și, după o scurtă ciocnire armată, au ocupat toată țara. Așa cum Cehoslovacia urma să fie baza de unde avea să pornească agresiunea împotriva Poloniei, tot astfel Albania trebuia să fie trambulina de pe care Italia voia să lanseze atacul împotriva Greciei, neutralizînd Iugoslavia. Guvernul britanic își luase deja un angajament, în interesul păcii în nord-estul Europei. Dar amenințarea care se contura în sud-est? Corabia păcii lua apă la toate încheieturile.

La 15 aprilie 1939, după ce Germania se proclamase „protectoare" a Boemiei și Moraviei, Goering s-a întîlnit cu Mussolini și Ciano, pentru a-i pune la curent cu pregătirile de război ale Reichului. Procesul verbal al discuțiilor purtate a fost găsit. Iată un pasaj în care vorbește Goering.

— Armamentul greu al Cehoslovaciei dovedește, în orice caz, cît de mare ar fi fost primejdia, chiar după München, în eventualitatea unui conflict serios. Grație acțiunii întreprinse de Germania, situația ambelor țări ale Axei s-a ameliorat, datorită între altele și posibilităților economice create prin preluarea de către Reich a marii capacități de producție a Cehoslovaciei. Aceasta duce la o considerabilă întărire a Axei față de puterile occidentale. În plus, Germania nu mai este obligată acum să disloce nici măcar o singură divizie apărării la frontiera cehoslovacă în cazul unui conflict de mai mare amploare. De asemenea mai există un avantaj de care ambele țări ale Axei vor beneficia în ultimă analiză [...] Germania poate ataca acum această țară (Polonia) din două părți și este la o distanță de numai douăzeci și cinci de minute de zbor de noul centru industrial al Poloniei. [...]

Anglia ia unele măsuri: un centru de înrolare în armată deschis la Londra

„Rezolvarea fără vărsare de sînge a conflictului cu Cehoslovacia în toamna anului 1938 și în primăvara anului 1939, precum și anexarea Slovaciei au completat teritoriul Marelui Reich, în așa fel încît acum devenea cu putință să se considere problema poloneză dintr-un punct de vedere strategic mai mult sau mai puțin favorabil", sublinia cîțiva ani mai tîrziu generalul Jodl, în cadrul unei conferințe.

In ziua cînd Goering se afla la Roma, președintele Roosevelt a trimis un mesaj personal lui Hitler și Mussolini, solicitîndu-le o garanție că nu vor mai întreprinde nici o agresiune în următorii zece „sau chiar douăzeci și cinci de ani, dacă e vorba să facem planuri pentru atîta timp înainte". La început, Ducele a refuzat să citească documentul, apoi a remarcat :

— E o urmare a paraliziei infantile ! (aluzie la afecțiunea de care suferise Roosevelt în tinerețe — *n.r.).*

Lui Mussolini nici nu-i trecea prin minte că avea să pătimească de pe urma unor boli mult mai grave.

O PĂRERE NORMALĂ, DAR GREȘITĂ...

Deși d-l Chamberlain spera încă să evite războiul, era limpede că el nu se va da înapoi de la un asemenea pas dacă situația o va cere (avem de-a face aci cu un nou compliment formal al lui Churchill la adresa premierului britanic; în realitate, autorul memoriilor de față a fost convins că Chamberlain s-a temut, pînă în ultima clipă, de eventualitatea unui conflict și a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a promova în continuare politica de conciliere cu Hitler. Churchill a făcut în repetate rînduri aluzie, în cadrul unor conversații cu caracter particular, la această atitudine capitulardă a premierului britanic, subliniind că dacă ea nu s-a putut traduce în acte concrete, meritul revine opiniei publice din Anglia — *n.r.).*

Biograful d-lui Chamberlain, Keith Feiling, arată că primul ministru scria în jurnalul său intim : „Șansele lui Churchill de a intra în guvern cresc, pe măsură ce războiul devine mai probabil — și viceversa". Era o apreciere cam disprețuitoare.

Prin minte îmi treceau cu totul alte gînduri decît cel de a ajunge din nou ministru. Și totuși înțelegeam punctul de vedere al primului ministru. El știa că, dacă va izbucni războiul, va trebui să mă solicite și își imagina, pe drept cuvînt, că voi răspunde apelului său. Pe de altă parte, se temea că Hitler va socoti intrarea mea în guvern ca o manifestare ostilă, care va anihila orice șansă de a se mai păstra pacea. Era o părere normală, dar greșită. [...]

Pe măsură ce treceau săptămînile, aproape toate

Și mai pretutindeni în Europa : exerciții de apărare antiaeriană cu măști de gaze

ziarele, în frunte cu *Daily Telegraph* din 3 iulie, sprijinite de *Manchester Guardian*, au început să reflecte această cerere a opiniei publice (de a încredința un portofoliu lui Churchill — *n.r.)* Eram surprins de modul în care revendicarea era formulată zi de zi, cu tot mai multă insistență. Săptămîni de-a rîndul, mii de afișe enorme se răsfățau pe gardurile capitalei : „Churchill trebuie să revină". Zeci de tineri voluntari, bărbați și femei, purtau afișe cu lozinci similare prin fața Camerei Comunelor. Nu aveam nici un amestec în aceste metode de agitație, dar fără îndoială că aș fi intrat în guvern dacă mi s-ar fi cerut. Și în privința aceasta, steaua mea bună s-a dovedit constantă, iar toate celelalte evenimente s-au desfășurat în succesiunea lor logică, naturală și îngrozitoare. [...]

Să ne amintim acum de lamentabilul petic de hîrtie pe care d-l Chamberlain obținuse la München semnătura lui Hitler și pe care-l fluturase triumfător la înapoiere, coborînd din avion. În textul ce figura acolo erau invocate cele două trăsături de unire pe care premierul le presupunea ca existînd între el și Hitler, ca și între Anglia și Germania, anume acordul de la München și pactul naval anglo-german. Subjugarea Cehoslovaciei îl desființase pe cel dintîi. Acum, Hitler îl aruncase la coș și pe cel de-al doilea (printr-o declarație făcută în Reichstag la 28 aprilie 1939 — *n.r.).*

În aceeași cuvîntare, Führerul a denunțat pactul de neagresiune germano-polonez... După ce am studiat discursul lui, am scris într-unul din articolele pe care le-am publicat pe atunci :

„...Denunțarea pactului de neagresiune germano-polonez, semnat în 1934, este un pas extrem de grav și de amenințător. Valabilitatea pactului a fost reconfirmată nu mai departe decît în luna ianuarie a acestui an, cu prilejul vizitei lui Ribbentrop la Varșovia. Ca și tratatul naval anglo-german, el a fost negociat ca urmare a dorinței d-lui Hitler. Ca și tratatul naval, el aducea substanțiale avantaje Reichului. Ambele acorduri favorizau poziția unei Germanii încă slabe. Tratatul naval echivala de fapt cu încuviințarea de către Marea Britanie a unei încălcări a Tratatului de la Versailles [...]. Pactul germano-polonez a permis naziștilor să-și concentreze mai întîi atenția asupra Austriei, apoi asupra Cehoslovaciei, cu rezultate dezastruoase pentru aceste nefericite țări. El a slăbit vremelnic legăturile dintre Franța și Polonia, împiedicînd formarea oricărui front comun între statele din Europa răsăriteană. Acum, cînd din punctul de vedere al Germaniei el și-a jucat rolul, pactul este anulat în mod unilateral. Implicit se aduce la cunoștința Poloniei că a intrat în zona unei agresiuni potențiale".

(Va urma)

Avanpremieră editorială

Editura politică are sub tipar primul volum al noii sale colecții „Diplomați iluștri", care include portretele lui Machiavelli, Franklin, Metternich, Cicerin, Kogălniceanu, Disraeli, Titulescu, semnate de V. Cândea, A. Vianu, D. Almaș, V. Urum, D. Berindei, C. Mureșan, Savel Rădulescu. Colecția este prefațată de un studiu introductiv aparținînd lui Mircea Malița, intitulat „Diplomatul în istorie : Introducere la o galerie de portrete". „Magazin istoric" publică, în avanpremieră editorială, cîteva pagini din evocarea dedicată diplomatului Gheorghi Cicerin, primul comisar al poporului pentru afacerile externe în guvernul sovietic.

CICERIN

diplomatul roșu

VALENTIN URUM

G. V. Cicerin întrunea multe dintre criteriile de valoare stabilite de autori prestigioși pentru calitatea de diplomat, asociate însă cu o serie de trăsături ce evidențiau complexitatea individualității sale.

Un personaj faustian

Personaj faustian, în el se concentra destinul unui erudit de o vastă cultură, avînd cunoștințe enciclopedice, frămîntat mereu de îndoielile și experiențele unui sfîrșit și început de veac. Pasiunea cunoașterii l-a introdus neîntrerupt în noi și noi discipline și ramuri ale culturii umaniste, explorate cu voluptate *.

Cunoștințele sale lingvistice izbutiseră să impresioneze chiar pe cei mai erudiți filologi. Un ziarist francez scria în 1924 despre Cicerin : „El citește, traduce, redactează în

* Este interesant de menționat că, începînd din 1898, în perioada de șase ani cît a lucrat în Arhiva centrală a Ministerului Afacerilor Externe, a devorat literalmente tone întregi de documente secrete ale diplomației imperiale, susținut de o memorie uimitoare. Această îndeletnicire, cu consecințe serioase asupra viitorului său, i-a oferit ca istoric mari satisfacții. În anul 1902, a elaborat, în colaborare cu N.P. Pavlov-Silvanski, superiorul său direct, o impunătoare monografie consacrată Ministerului Afacerilor Externe, prilejuită de centenarul acestei instituții.

Înainte de a emigra în Germania (1903), Cicerin a depus, spre păstrare, la o bancă din Petersburg, manuscrisul, recent descoperit, al unei lucrări privitoare la activitatea lui A. M. Gorceakov, ministru de externe al Rusiei între anii 1856 și 1883. Manuscrisul, alcătuit din trei caiete cu un total de 550 de pagini, legate în carton galben, poartă autograful autorului.

toate limbile, pentru că le știe [...]". Cu francezii se întreținea în franceză, cu englezii în engleză, cu germanii în germană, cu italienii, cehii, polonezii, spaniolii, de asemenea în limba lor natală. La Riga a ținut discursuri și a purtat tratative în letonă cu liderii politici locali. În 1922, la vîrsta de 50 de ani, învățase suficient de bine araba pentru a se dispensa de serviciile dicționarului și translatorului.

Anii de emigrație (revoluționară) l-au introdus în marile focare ale culturii europene, l-au purtat prin bibliotecile celor mai prestigioase universități ale continentului nostru, dar nici unul din aceste focare nu-l putea revendica în exclusivitate. Cicerin era o individualitate greu de catalogat și de atribuit vreunei formații spirituale influente, deoarece el aparținea, înainte de toate, acelei pleiade de intelectuali ruși, dezamăgiți de rînduielile din țara lor, doritori să le schimbe cu prețul căutării insistente și al descoperirii noilor adevăruri [...].

Acest intelectual rus, neliniștit și răzvrătit împotriva ordinii sociale și morale existente, alimentat de năzuințe atotcuprinzătoare, ajunsese însă și la convingerea că valoarea vieții stă în fapte, în transformarea culturii în acțiune pusă în slujba oamenilor [...]. În drumul pe care l-a parcurs spre a ajunge la activitatea revoluționară a trecut peste multe punți, pe care însă nu le-a ars în urma sa, pentru că tocmai ele l-au îndrumat către sensurile majore ale existenței, ajutîndu-i să depășească experiențele intelectuale precedente.

S-a impus mai degrabă ca partizan al sintezelor decît ca adept al punctelor de vedere iconoclaste. Poate de aceea Cicerin apărea unora ca o personalitate derutantă : atins de suflul romantismului și totodată cu preocupări foarte pămîntene, erudit ajungînd la sferele cele mai variate și mai surprinzătoare ale rațiunii umane și, în același timp, revoluționar-practician, dedicîndu-se cu o rară însuflețire unei munci de salahor, aristocrat prin întreaga sa genealogie și slujitor curajos al Rusiei muncitoare, om la prima vedere abil, dublat însă de o consecventă intransigență în exprimarea hotărîrii sale de a merge pînă la capăt.

„Omul de lîngă Lenin"

Lăsa impresia că este un nehotărît, mai curînd un executant decît un inițiator și creator, „omul de lîngă Lenin", menit să-i apere ideile în fața lumii din exterior. De fapt originalitatea gîndirii sale, constînd în analiza lucidă a realităților, în pătrunderea esenței fenomenelor, în organizarea activității Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe, potrivit unor proiecte întocmite personal, era atît de inspirată, atît de detașată de tirania cotidianului încît uneori Lenin era nevoit să-i aducă modificări pentru a o tempera și a o temporiza, deși era fascinat de fantezia „diplomatului roșu" numărul 1 al Rusiei sovietice.

Din anii de emigrație, Cicerin a adus, pe lîngă experiențele sale de revoluționar, care se distingeau printr-o fidelitate rațională față de viitorul socialist al Rusiei, și pe acela de diplomat sui generis. A îndeplinit misiuni de partid dificile, prin natura și obiectivele discuțiilor inițiate de el sau de P.M.S.D.R. cu reprezentanții diferitelor curente politice, fie ale emigrației ruse, fie ale social-democrației europene. A cultivat astfel un nou gen de negocieri, acela între exponenții convingerilor sau organizațiilor similare ori înrudite, din care lipseau reticențele și convenințele susținute de un angrenaj procedural, așa cum se întîmplă în tratativele dintre reprezentanții statelor.

Cicerin descindea din emigrație. De mare utilitate îi fusese experiența contactelor avute cu personalități politice de orientare antirăzboinică, avînd un coeficient variabil de radicalism, constrînse să rămînă în anii de beligeranță mondială în opoziție, dar care, ulterior, după instaurarea păcii, se situaseră în fruntea unor partide de guvernămînt și îndreptaseră relațiile externe ale țărilor lor — desigur, nu fără șovăieli, — spre normalizarea relațiilor cu statul sovietic ; Cicerin a devenit principalul lor interlocutor.

Mai trebuie să adăugăm că, la începuturile activității sale de „diplomat roșu", i-au fost de un deosebit folos contactele anterioare — din vremea cînd mai era încă funcționar al Ministerului Afacerilor Externe țarist — cu mediul diplomatic european, copios reprezentat la Petersburg, avînd o componență exclusiv aristocratică, oameni între care se stabileau relații personale pe bază de afinități. I-au servit, de asemenea, și contactele cu unii diplomați ruși, atașați pe lîngă diferitele ambasade din apusul Europei, cărora „experiența cicerinană" de revoluționar — soluția extremă a salvării Rusiei de despotism — le stîrnise admirația. Din patriotism, aceștia au trecut de partea revoluției, au recunoscut-o și l-au însoțit pe Cicerin în Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe.

Înzestrat, chiar înainte de a trece la îndeplinirea funcției de comisar al poporului pentru afacerile externe, cu calitățile unui

diplomat de mare valoare, Cicerin răspundea de o diplomație nouă, inexistentă anterior, intrată în istorie printr-o revoluție cu consecințe profunde pentru destinul omenirii.

„Pentru noi toți — mărturisea Cicerin referindu-se la complexitatea fără precedent a împrejurărilor și sarcinilor —, cotitura de la vechile concepții ale unui partid revoluționar ilegal la realismul politic al unui guvern aflat la putere era extrem de dificilă...".

Dialectica unor raționamente

A existat un stil diplomatic cicerinian? Incontestabil, da. Devenind comisar al poporului pentru afacerile externe, G. V. Cicerin și-a cîștigat în scurt timp reputația de eminent diplomat sovietic. „Nici un ministru al afacerilor externe nu a primit vreodată un post atît de dificil și, în ultimă instanță, nici un ministru nu a ocupat acest post cu atît de mare demnitate și cinste" — scria despre el ziarista Louise Bryan, soția lui John Reed. Fostul colaborator al ambasadei germane din Moscova, G. Hilger, și istoricul A. Meyer, autorii cărții *Aliați incompatibili*, apărută în S.U.A. în anul 1953, recunoșteau că Cicerin izbutea să reprezinte interesele țării sale „cu o atît de redutabilă demnitate, cu o erudiție așa de remarcabilă, cu o elocvență sclipitoare și cu atîta convingere interioară încît chiar și adversarii săi nu puteau avea față de el decît o atitudine respectuoasă". Aceiași autori menționau încă o trăsătură, de o deosebită însemnătate, a acestui diplomat: „dialectica nimicitoare" a raționamentelor ciceriniene.

Autoritatea sa era susținută nu atît prin funcția pe care o deținea, cît prin principialitatea sa, cultura sa vastă, sensibilitate, simplitatea atitudinilor sale, inteligență. „În Cicerin, luptătorul politic se asocia cu artistul rafinat" — nota E. Rubinin.

În primii ani după revoluție, formarea și creșterea aparatului diplomatic al unicului stat socialist din lume a fost rezultanta dezbaterilor însuflețite și îndelungate duse de Cicerin cu colaboratorii Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe: unii, intelectuali revoluționari de profesie, deveniți peste noapte diplomați, alții, diplomați din vocație, moșteniți de la vechiul aparat, deveniți, tot peste noapte, diplomați ai revoluției. Unul din meritele esențiale ale lui Cicerin este și acela de a fi fost arhitectul operei de armonizare a credo-ului revoluționar cu întruchiparea acestuia într-un stat de tip nou, pus în situația de a cultiva relații multilaterale cu celelalte state.

Desigur, era și firesc ca angajarea lui Cicerin pe un asemenea drum, acceptat de Lenin, să fi trezit suficiente motive de îngrijorare la unii colaboratori ai săi, de altminteri valoroși, ca A. Ioffe, fost plenipotențiar sovietic la Berlin, și alții. Aceștia, suspectîndu-l pe Cicerin de insuficient spirit revoluționar, s-au adresat în cîteva rînduri în scris lui Lenin.

Lenin, care nutrea față de Cicerin sentimente de profundă afecțiune, apreciindu-i calitățile, a fost nevoit să-i răspundă în mai multe rînduri lui Ioffe. „Cred că nemulțumirea dv. față de Cicerin este exagerată... Să perfecționezi diplomația (și să creezi una nouă) e un lucru greu". Sau: „... Sînt tare supărat pe dv. Oameni avem puțini și toți sînt extenuați de atîta muncă, iar dv. uite ce faceți: îmi comunicați amănunte în chestiuni de *serviciu* într-o scrisoare adresată mie *personal*... și mai strecurați unele împunsături, fitiluri, intrigi de ordin personal împotriva lui Cicerin (un «simulacru» de ministru etc.), iar lui îi scrieți: «perspectivele le-am înfățișat într-o scrisoare trimisă lui Lenin». Cicerin este un lucrător minunat, conștiincios, inteligent, cult. Asemenea oameni trebuie prețuiți. Cît despre slăbiciunea lui că nu știe «să comande», ea nu constituie o lipsă așa de gravă. Sînt destui oameni pe lumea asta care au slăbiciuni contrare! Cu Cicerin se poate lucra și încă destul de bine, dar se poate compromite munca chiar și cu el".

Cunoscînd înclinațiile voluntariste ale lui Ioffe, care puneau Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe în fața faptului împlinit, Lenin îi dădea, în aceeași scrisoare, indicația că „... fără știrea și consimțămîntul comisarului poporului pentru afacerile externe, un ambasador nu are dreptul să întreprindă pași decisivi".

Un milion de procedee

Cu toate că pe la mijlocul lunii decembrie 1917 constituirea Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe se încheiase, activitatea sa continua să se desfășoare pe baze mai mult empirice, ale unor responsabilități mai degrabă intuite decît precizate.

Circumscrierea activității lucrătorilor acestui comisariat în normele și tehnica diplomatică curentă și tradițională, în instrucțiunile și regulamentele de ordine interioară a reprezentat una din preocupările de seamă ale lui Cicerin.

Prima perfecționare importantă adusă de Cicerin structurii comisariatului s-a făcut în mai 1918, cînd s-a publicat un decret semnat de Lenin și Cicerin „Cu privire la abrogarea rangurilor reprezentanțelor diplomatice și la numele plenipotențiarilor R.S.F.S.R.", decret ce începe cu cuvintele că statul sovietic „pornește în relațiile sale internaționale de la recunoașterea deplinei egalități a națiunilor mari și mici". În iunie 1918 se reglementează, prin instrucțiuni speciale, raporturile dintre comisariat și reprezentanții diplomatici de peste hotare ai Rusiei sovietice. S-au constituit direcțiile de specialitate, iar în noiembrie 1923 se adoptă de către Comitetul Executiv Central „Statutul Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe", act legislativ alcătuit din șase capitole, de inspirație ciceriniană, prin care se statua pentru mulți ani structura și funcțiile organismului de concepție și execuție al diplomației sovietice.

În anii 1921—1922, efectivul intern al Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe cuprindea peste 600 de persoane, iar peisajul uman al aparatului diplomatic sovietic era extrem de pestriț. Foști marinari și muncitori petrogradeni din Uzina „Siemens-Schuckert", foști pușcași letoni, o serie de lucrători „veterani" ai comisariatului care, sub conducerea lui Markin și Zalkind, dăduseră publicității tratatele imperialiste din arhiva secretă a diplomației țariste, foști ilegaliști și emigranți politici, îndrumați către acest comisariat pentru că trăiseră în străinătate, în Europa sau America, știau cîteva limbi străine și aveau o vastă cultură umanistă și marxistă, participanți la războiul civil, îndeosebi tineri — toți aceștia reprezentau cea mai numeroasă categorie. În sfîrșit, specialiști în drept internațional din „generația vîrstnică" (în jurul a 40 de ani), economiști, cîțiva diplomați ai vechiului aparat, specialiști talentați și energici ca A. Sabanin, B. Rosenblum, B. Stein, A. Kantorovici, M. Platkin și alții, concentrați îndeosebi în secțiile economice și juridice, completau tînăra instituție a diplomației sovietice.

Este lesne de înțeles cîtă energie și răbdare, cîte eforturi greu de imaginat a depus Cicerin pentru omogenizarea acestui „mixtum compositum" uman. Formarea deprinderilor caracteristice unui funcționar de stat, utilizarea unei terminologii de cancelarie, studierea istoriei relațiilor internaționale, a diplomației ruse, a istoriei diferitelor probleme internaționale, asimilarea și folosirea normelor de drept internațional, acomodarea cu o anume ținută diplomatică, sesizarea intereselor proprii statului sovietic, detașate atît din principiile sale cît și din specificitatea geoistorică a Rusiei și, ulterior, a republicilor intrate în componența Uniunii Sovietice, cultivarea realismului politic, vitalizat însă de optimismul revoluționar, reprezentau doar cîteva dintre cele mai frecvente preocupări ale lui Cicerin. El urmărea ca spiritul inovator, pe care-l cultiva, să nu rămînă doar un scop în sine, ci să contribuie la dezvoltarea însușirilor specifice unui diplomat exponent al unei orînduiri noi.

Nu toți știau să găsească pe atunci acel unghi de vedere adecvat sectorului ce li se încredințase din „frontul general". „Amestecarea fronturilor, reducerea politicii externe la o frazeologie de stînga, încercările de a simplifica rezolvarea problemelor internaționale complexe, transmiterea vulgară a adevărurilor sociologice generale ale marxismului în domeniul relațiilor internaționale", acestea erau fenomene cu care — după cum observă autorii volumului *G. V. Cicerin — diplomat al școlii leniniste* — „diplomatul roșu numărul 1" al Rusiei sovietice nu se putea împăca.

Cicerin îi învăța cu generozitate pe colaboratorii comisariatului arta diplomatică.

Într-o scrisoare adresată unuia dintre plenipotențiarii sovietici, el făcea următoarele remarci : „Diplomația ar trebui să constea nu în arta de a răspunde amabil la avansuri amabile [...] și de a sta nemișcat pe scaun dacă cealaltă parte stă nemișcată. Diplomația ar trebui să pună în funcțiune un milion de procedee diferite, dar să meargă înainte și nu să bată pasul pe loc, să acționeze activ și nu să se mulțumească doar să reacționeze față de ceea ce întreprinde cealaltă parte. Diplomația nu ar trebui să pornească de la premisa că toți se vor arunca în brațele noastre. Diplomația ar trebui să pregătească activ tendințele altora de a se apropia de noi. În acest scop, ea trebuie să folosească orice posibilitate și să nu piardă nici una din vedere..."

Volumul impresionant de corespondență diplomatică a lui Cicerin cu guvernele statelor capitaliste, însemnările personale pe marginea convorbirilor cu oamenii de stat și politici străini, ca și cu reprezentanții cercurilor de afaceri, nenumăratele interviuri și cuvîntări dau o imagine mai cuprinzătoare asupra acestei personalități. Soția lui Reed făcea observația că „atunci cînd

citești corespondența lui cu guvernele europene vechi și de mult consacrate te impresionează cît de superior era el adversarilor săi".

După 450 de ani...

Cicerin nu avea viață personală, în accepțiunea curentă a acestor cuvinte. Fără familie, el trăia într-un apartament modest din clădirea comisariatului, de fapt o prelungire a cabinetului său de lucru, fiind ajutat de o familie elvețiană, de care era legat printr-o veche prietenie. Repudia confortul și convențiile vestimentare. Muncitor neobosit, dormind prea puțin, el lucra frecvent în timpul nopții. Audiențele stabilite de el ambasadorilor începeau de regulă de la 11 noaptea sau chiar de la miezul nopții. După-amiezele erau rezervate îndeosebi întîlnirilor cu ziariști și cu revoluționari veniți din alte țări.

Spiritul într-adevăr democratic al relațiilor lui Cicerin cu colaboratorii comisariatului se traduceau prin contactul direct, firesc și spontan între el și interlocutori, prin obiceiuri de o extremă simplitate, organic legate de individualitatea sa și nu cultivate deliberat. În amintirile sale publicate în revista *Novîi Mir*, E. Gnedin, unul dintre veteranii diplomației sovietice, scrie următoarele : „Trebuie să spunem că înfățișarea lui G. V. Cicerin, maniera sa de a vorbi și de a medita cu voce tare, asociațiile literare și filozofice foarte bogate care-i erau caracteristice, toate acestea păreau la prima impresie a nu fi în concordanță cu reprezentarea pe care ne-o facem în mod obișnuit despre un «om politic realist»". Dar conlucrarea cu Cicerin nu-ți dădea numai satisfacția de a fi fost contemporan cu un om de o rară cultură — continuă Gnedin —, ci și cu „o personalitate politică experimentată și lucidă, avînd întotdeauna pregătite și putînd să justifice idei îndrăznețe și profund practice... Cicerin izbutea să ia cunoștință în timpul nopții de o multitudine de treburi, să mediteze asupra unei multitudini de probleme, iar spre dimineață să pună pe colaboratorii săi în fața unor chestiuni noi și concrete. Cicerin nu era nici un «profesor distrat» și nici un filozof binevoitor, ci un spirit foarte clar și caustic".

După o apreciere generală, este foarte probabil că Cicerin a fost cel mai mare diplomat din perioada anilor 1918—1930. Pe atunci, presa străină scria mult despre „diplomatul roșu".

George Kennan, fost ambasador al S.U.A. la Moscova și autor al mai multor volume despre Uniunea Sovietică, aprecia, referindu-se la Cicerin și la diplomația sa, că atît la conferința de la Genova cît și în perioada următoare, diplomația sovietică se caracteriza prin „inventivitate, franchețe, finalitate", pe cînd diplomația puterilor apusene, prin „automulțumire, diletantism și dezbinare". Și mai departe : „Delegația sovietică era condusă de ministrul afacerilor externe Gheorghi Cicerin... care și-a legat soarta sa de cauza Sovietelor încă din vremea revoluției, avînd o încredere pasionată în ea, un om care a stat întemnițat în Anglia în anii războiului pentru convingerile sale politice și nu și-a cruțat niciodată forțele... Muncea 20 de ore din 24, scriind personal notele diplomatice, într-un cabinet în care trona dezordinea clasică a savantului, cu grămezi de cărți și de tot felul de hîrtii... Era un om cu un spirit ales, trăind prin munca sa și avînd o mare încredere în tot ce făcea, îndeplinindu-și activitatea cu toată seriozitatea, devotamentul, jertfirea de sine, stăpîn pe o elocvență care lăsa în umbră pe orice om de stat burghez al acelor timpuri".

La 6 aprilie 1922, Cicerin și delegația condusă de el a sosit la Genova. Cu exact 450 de ani în urmă, strămoșul său îndepărtat, Atanas Ciceri, părăsea pentru totdeauna acest oraș italian și, însoțind-o pe Zoe Paleologu, se împămîntenea în Rusia *. Acum, după mai multe secole, ciclul se încheiase. Strămoșul adusese cîte ceva din sufletul Renașterii în Rusia, iar descendentul acestuia, ajuns la rîndul lui în fruntea unei delegații reprezentative, devenise purtătorul unor idei și concepții inovatoare, neobișnuite interlocutorilor săi europeni.

---

* Numele inițial a suferit o schimbare, prin rusificare, devenind Cicerin. Cronica de familie a Cicerinilor o consacră ca pe una dintre cele mai vechi case aristocratice ale Rusiei din care s-au recrutat demnitari cu un rol important mai ales în diplomație, prezenți în cele mai de seamă momente din istoria acestei țări. Printre voievozi, stolnici, clerici sau diplomați, Cicerinii sînt prezenți în cartea albastră rusă fie cu un comandant al Poltavei, fie cu un diac a cărui semnătură figura pe scrisoarea adresată Romanovilor ca să preia tronul Rusiei, fie cu o întreagă pletoră de intelectuali aristocrați care vedeau în străvechea lor noblețe nu atît o sursă a puterii sau a infiltrării în grupurile influente ale societății rusești cît un prilej de afirmare a distincției spirituale, a erudiției și rafinamentului.

Oracolul

IVAR LISSNER

„Orice civilizație a trecutului — chiar și aceea care este îngropată sub tone și tone de nisip și piatră — trăiește în noi".

■

Ivar Lissner, autorul cărții „Rätselhafte Kulturen" (Walter Verlag, Olten und Freiburg im Breisgau) din care prezentăm, într-o formă prescurtată, două capitole („Oracolul din Delfi" și „Răspunsurile Pitiei"), este un cercetător remarcabil al civilizațiilor antice. A străbătut nenumărate țări ale lumii, situate în toate continentele, și a evocat, în scrierile sale — traduse în unsprezece limbi — orașe astăzi de mult dispărute, cu oamenii, cu monumentele și cu zeii lor.

În partea cea mai sacră a templului lui Apolo, în „adyton" sau „cella", lîngă statuia de aur a zeului, se găsea o interesantă piatră. Grație unui fericit concurs de împrejurări, această piatră s-a păstrat pînă în zilele noastre. Reprezenta „buricul" pămîntului („omphalos").

Este o movilită — asemănătoare mormintelor eroilor — de 28,7 cm înălțime și cu un diametru de 38,5 cm. A fost descoperită abia în 1913, de către **F. Courby,** pe peretele sudic al „cella"-ei și identificată ca fiind „omphalos"-ul templului lui Apolo. Pe „omphalos" au fost descifrate trei litere ale unui alfabet arhaic: G. A. — reprezentînd numele pămîntului-mamă, care l-a zămislit pe Piton — și litera mistică E, a cărei semnificație nu-i era cunoscută nici lui **Plutarh.** Dedesubtul ei se găsea probabil văgăuna din care țîșneau aburi. Potrivit legendei, acești aburi — care erau degajați de șarpe sau de alți zei hipogeici — aveau puterea s-o transpună pe Pitia în „extaz". Ritualul era simplu: Pitia se ducea la fîntîna Castalia, se spăla, apoi, curată, ardea frunze de lauri, făină de orz și mergea în sala templului numită „adyton". Se așeza pe un trepied, în fața „omphalos"-ului, bea apă din izvorul Kassotis și intra în „transă".

Există multe texte vechi care vorbesc despre văgăuna din stîncă și despre aburii care ieșeau din ea. Care este partea de adevăr și care partea de legendă în toate acestea? Ce putem stabili — azi —, pe baza izvoarelor istorice, despre oracolul din Delfi?

UN PARFUM RECE VENEA DIN ADÎNCURI...

După **Diodor din Sicilia,** care a scris între anii 60—30 î.e.n., oracolul din Delfi a fost descoperit de niște... capre. Întîmplător, păstorul care a dat peste vechea ca-

din Delfi

Printre lăcaşurile de cult greceşti, oracolul din Delfi era cel mai prestigios. N-a existat vreun eveniment mai important, vreun proiect de mare amploare, nici un război şi nici o pace care să nu fi fost influenţate, într-un fel sau altul, de Delfi. La Delfi se instituiau nenumărate reguli pentru rugăciuni, pentru sacrificii, pentru ispăşire, pentru slujbe, se dădeau sfaturi de conduită şi se prezicea viitorul.

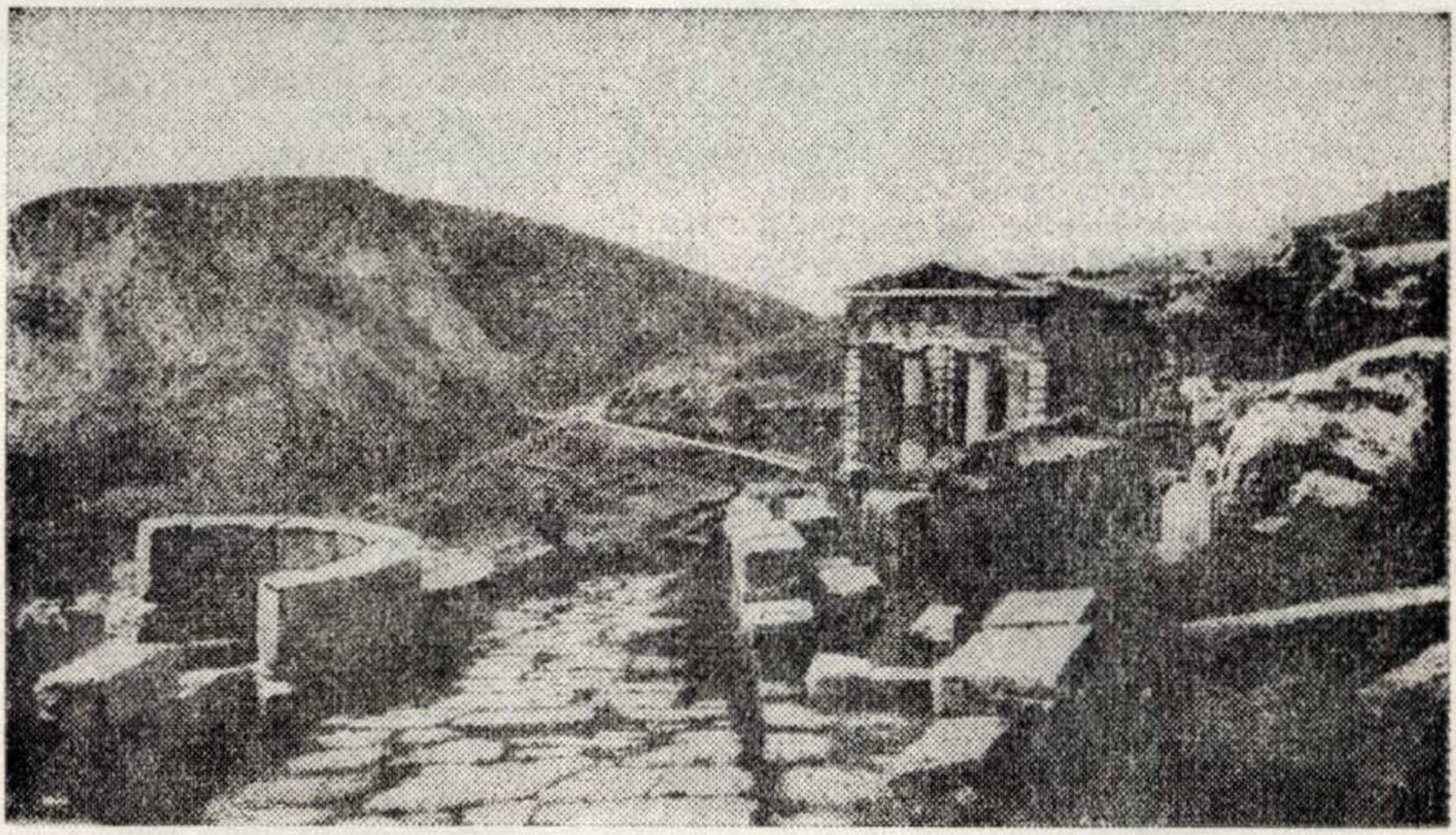

Aşa arată azi „drumul sfînt" de la Delfi. In dreapta camera tezaurului atenian

pitală a Macedoniei, **Aegae,** numită mai tirziu **Edessa** (Vodena) a fost călăuzit tot de capre. Chiar în locul unde se găsea sanctuarul oracolului — spunea Diodor — era odinioară o crăpătură în stîncă. Cînd se apropia de ea, capra începea să facă sărituri ciudate şi să scoată sunete bizare. Păstorul, care a observat toate acestea, s-a apropiat şi el de fisură, păţind acelaşi lucru. Ca şi caprele, a căzut în transă şi, în această stare, a avut o „viziune a viitorului". Vestea despre acest fenomen neobişnuit s-a răspîndit în tot ţinutul. Mulţi oameni au vizitat locul. Toţi erau cuprinşi de acelaşi „extaz" straniu. Pe de altă parte, pămîntul înghiţea pe cei care se apropiau prea mult de crăpătura din stîncă. Locuitorii din regiune au hotărît de aceea ca, prin acest loc, să nu mai treacă nimeni altcineva decît o fată tînără, menită să prezică viitorul. Numai ea era chemată să transmită „oracolele". Trepiedul amintit a fost creat anume pentru profetă, ca să poată respira aburii fără să fie în pericol de a cădea în abis.

Justin povesteşte, în secolul III e.n. — în cartea a 24-a din **Istoria lui Filip** — că pe

versantul Parnasului se afla o cîmpie, unde exista o adîncitură mare în pămînt. De acolo venea, împins ca de un vînt puternic, un parfum rece. Gazele degajate astfel din abis transpuneau în „transă" femeile care — pătrunse de „inspirație divină" — se simțeau în stare să răspundă celor care le puneau tot felul de întrebări.

Renumitul geograf grec **Strabo** (63 î.e.n. — 19 e.n.) este sursa noastră cea mai veche în ceea ce privește fisura amintită. Din păcate, **Strabo** nu a fost niciodată la Delfi și a trebuit să se mulțumească cu relatări indirecte, de mîna a doua. **„Se spune că sanctuarul este un «antron», o cavitate adîncă, cu o deschizătură îngustă. De acolo se ridică aburii sacri. Deasupra fisurii se găsește un trepied, pe care se urcă Pitia, pentru a inhala mirosurile și a pronunța oracolul, în versuri sau proză".**

Unul din martorii cei mai buni este **Plutarh,** care cunoștea foarte bine oracolul, deoarece slujise acolo cîtva timp ca prect. El ne povestește următoarele : **„Oikos-ul, adică locul unde se așezau acelea care trebuiau să întrebe zeul, se umplea cu un fum mirositor. Fenomenul nu se produce nici în mod frecvent și nici la intervale regulate, ci numai din timp în timp. Ca un izvor «adytonul» exală acești aburi, comparabili cu un amestec de parfumuri prețioase".** Aici **Plutarh** vorbește despre un „parfum", dar nu menționează nici un fel de crăpătură în stîncă.

Marcus Aurelius Lucan, poet roman (39—65 e.n.), ne furnizează o relatare dramatică despre starea frenetică — ce atingea paroxismul — a Pitiei.

Toate aceste relatări nu sînt lipsite de interes, însă ele provin dintr-o epocă relativ tîrzie. Cele mai multe datează dintre anii 100 î.e.n. și 100 e.n. **Justin** a scris **Istoria lui Filip** abia în secolul al III-lea, în timp ce Pitia transmitea oracole încă din secolul al VII-lea î.e.n., iar Delfi atinsese apogeul gloriei sale spirituale în secolul al VI-lea î.e.n. ; este epoca în care au fost construite acolo camerele de tezaur din Corint, Sikyon și Siphnos.

Herodot (cca. 468 î.e.n.), **Euripide** (cca. 450 î.e.n.), **Platon** (cca. 400 î.e.n.) ne vorbesc despre oracol, despre Pitia, despre preoți, despre întrebări și răspunsuri, dar nu pomenesc niciodată de crăpătura din stîncă. A existat oare vreodată o asemenea crăpătură, în pămînt sau în stîncă ? Au existat într-adevăr aburi care „favorizau" profețiile ?

CONTROVERSELE CONTEMPORANILOR

Ce spun însă cercetătorii moderni care au participat la săpăturile întreprinse la Delfi ? **Emile Bourguet** relatează că nădăjduia ca ruinele să îi dezvăluie funcționarea internă a oracolului. Nădăjduia ! Dar, el conchide resemnat : **„Și pentru noi, ceea ce se petrecea în centrul sanctuarului profetic, a rămas un mister".** Totuși, pe măsură ce o idee se preciza, lucrurile avansau. **„Aveam impresia că aci se produsese o operă de distrugere sistematică"**

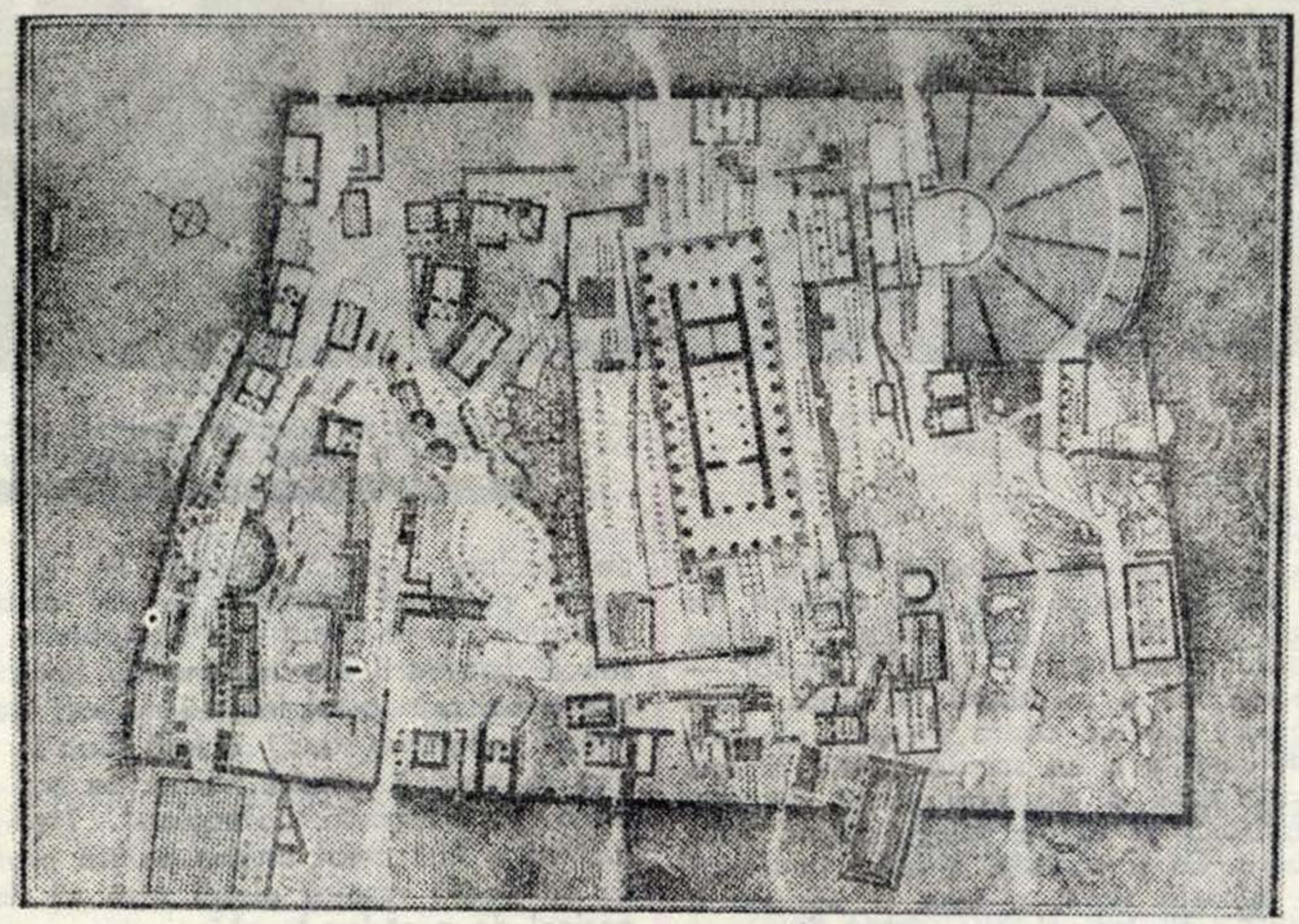

Planul zonei sacre de la Delfi. In centru templul lui Apolo, în colțul din stînga sus — teatrul, jos — drumul sfînt

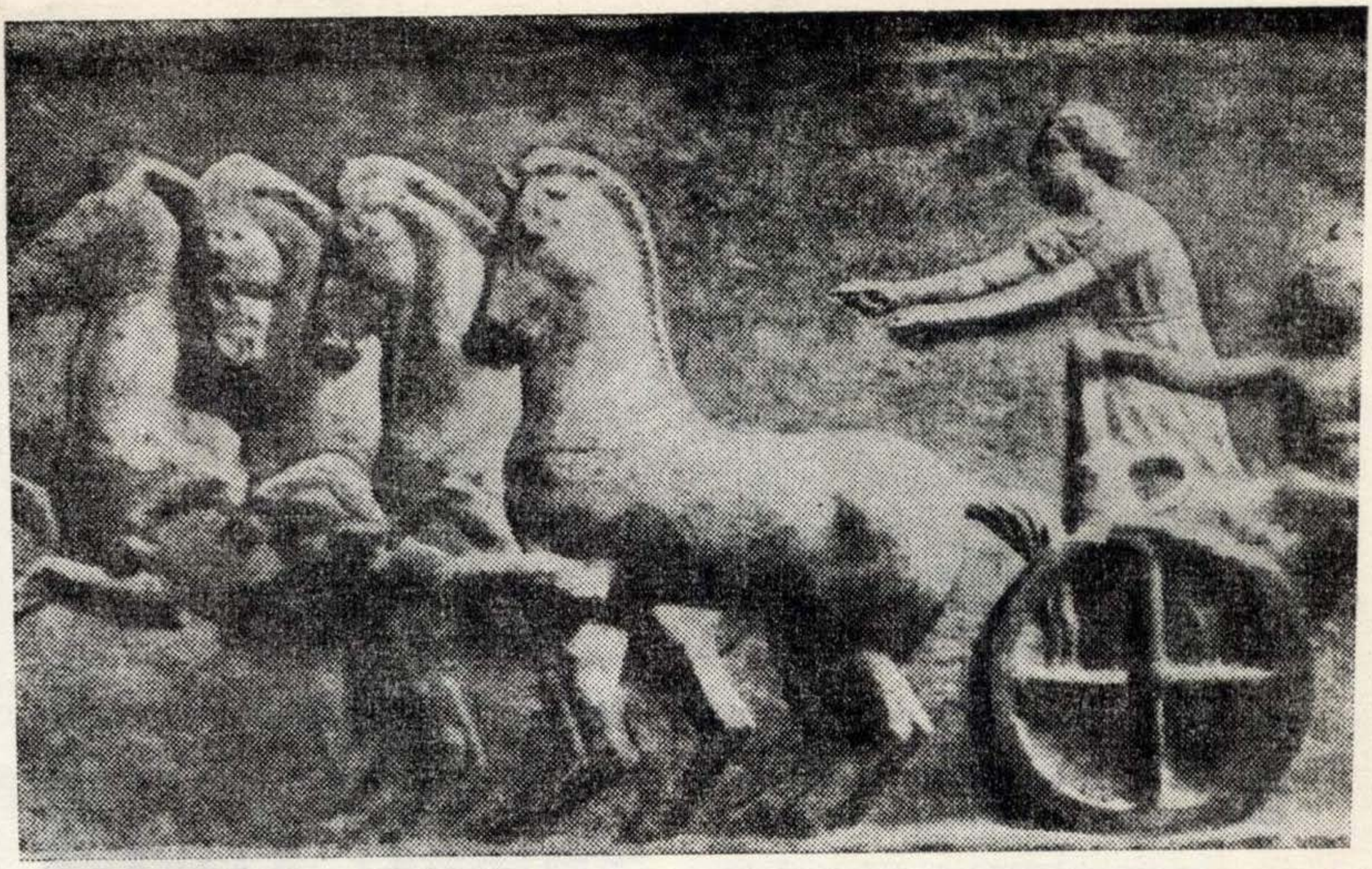

Grație afluenței extraordinare de pelerini, Delfi devenise un centru spiritual al lumii grecești. Carul de alergări — din cliseul nostru — a fost cu siguranță văzut la serbările de la Delfi

— notează el. Oare sanctuarul a fost dărîmat de „barbari" ? Sau primii creștini au făcut aici ravagii ca să șteargă pentru totdeauna urmele zeului păgîn Apolo ? Ultima Pitie a luat cu sine în mormînt acest mister...

Dacă a existat cu adevărat fisura din stîncă despre care pomenesc izvoarele antice, atunci urmele ei ar trebui să fie vizibile și în zilele noastre. Delfi nu a fost construit pe calcar, ci pe o terasă șistoasă. Acest șist, explică **A. P. Oppé,** nu poate fi săpat de ape. Este totuși posibil ca, în locul unde șistul se întîlnește cu calcarul, să se fi format o cavitate și de acolo să se fi ridicat aburi. **Oppé** este de părere că fisura pomenită în legendă e de fapt **Fîntîna Castalia.** Ea se mai vede și azi, între doi pereți stîncoși, în apropierea incintei sfinte din Delfi. În ceea ce privește vaporii și crăpătura de sub templul lui Apolo, **Oppé** le consideră născociri ale preoților și istoricilor din antichitate. **F. Courby** a făcut în 1913 cercetări minuțioase în zona „cella"-ei chiar în locul unde se credea că se găsea fisura. El a constatat că stînca era absolut intactă. Niciodată nu a putut să existe acolo, după părerea sa, o crevasă în piatră, fie naturală, fie artificială. De asemenea, el nu a observat nici cel mai mic indiciu al unei alunecări de teren.

Pe de altă parte, **Robert Flacelière** este de părere că legenda e atît de precisă, încît nu poate fi nici un motiv de îndoială privind existența crevasei și a vaporilor. Este posibil ca o surpare sau un cutremur de pămînt să fi acoperit totul. La Delfi s-au înregistrat de altfel multe cutremure de pămînt. Blocuri enorme de stîncă, prăvălite de pe Fedriadă, devastaseră încă din secolul al VI-lea partea de nord a terasei templului. **Flacelière** crede că fisura ar fi încetat să mai joace vreun rol la oracolul din Delfi din vremea lui **Plutarh** (pe la 100 e. n.), ceea ce ar explica tăcerea lui Plutarh în legătură cu ea.

Desigur, mutismul biografilor și istoricilor nu trebuie considerat drept o dovadă a existenței unui fenomen. **Herodot** a vizitat piramidele din Giseh, fără a menționa sfinxul, deși acesta se găsea evident acolo. Pe timpul călătoriei lui **Herodot,** colosalul monument al leului culcat avea deja mai mult de 2 000 de ani de existență. E posibil

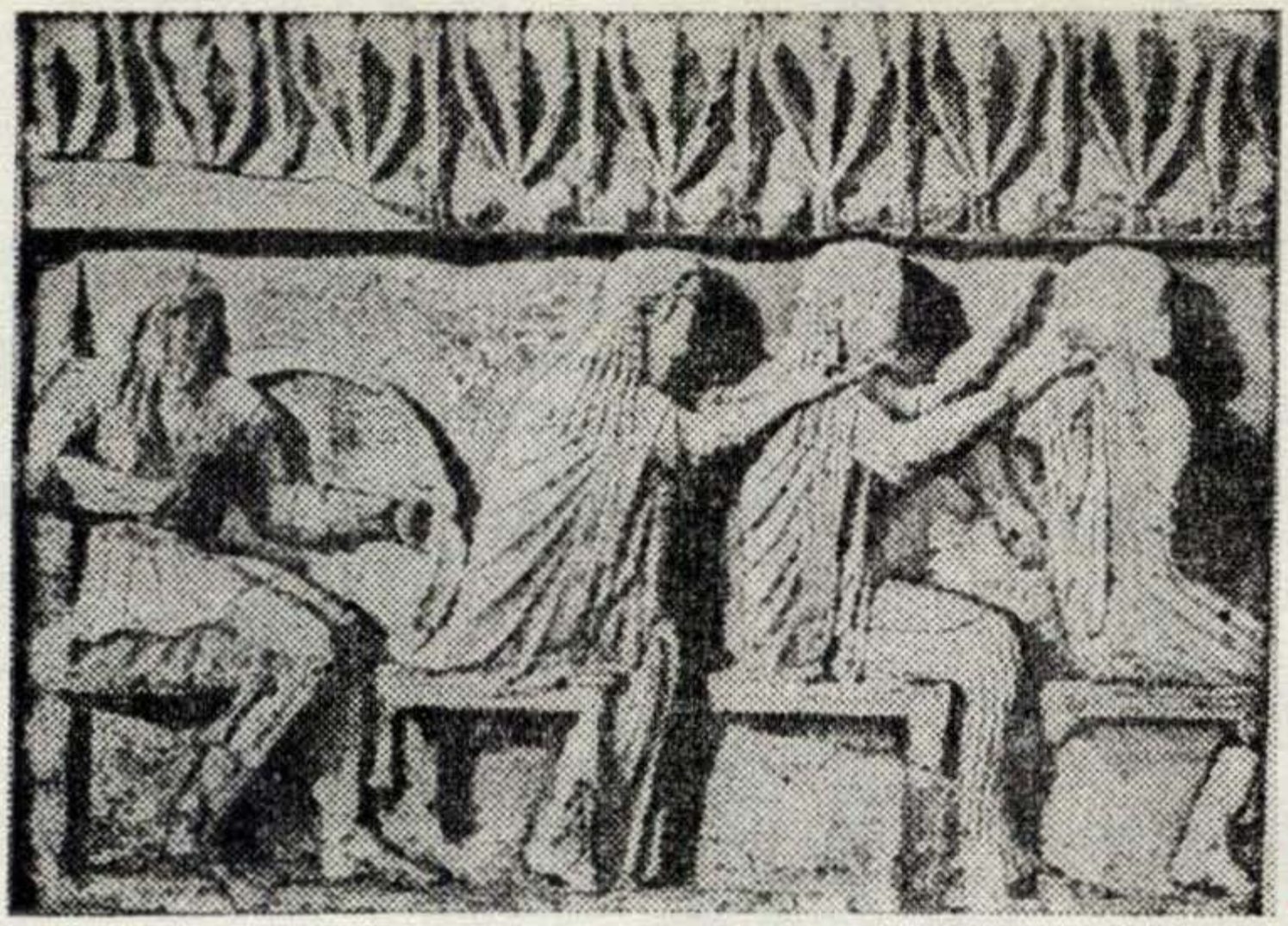

Adunarea zeilor
(Muzeul din Delfi)

că **Plutarh,** preot delfic nevoit să păstreze anumite secrete, n-a vrut sau n-a putut să ridice vălul de pe misterele oracolului.

DELFI — O INȘELATORIE PREOȚEASCĂ ?

În aceste împrejurări de mare confuzie creată de păreri complet opuse, două fapte merită în mod deosebit atenția noastră.

Mai întîi, întregul templu al lui Apolo din Delfi s-a prăbușit în anul 373 î.e.n. Catastrofa s-a datorat fie unui incendiu, fie, după **Homolle,** unui cutremur de pămînt. Faptul că n-au fost găsite urme de incendiu — în afară de puțină cenușă — favorizează ipoteza unui seism. Nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că toată regiunea masivului Parnas este deseori zguduită de cutremure de pămînt. Seisme repetate au putut foarte bine să astupe o crevasă îngustă în pămînt, în așa fel încît, după 2 000 de ani, să nu i se mai găsească urma.

În al doilea rînd, în întreaga literatură despre Delfi **nu există nici un singur studiu** făcut de un **geolog** în legătură cu formațiile calcaroase și șistoase ale muntelui Parnas. Singurul geolog care se pare că a lucrat acolo este profesorul **Philipson.** El era de părere că faimoasa fisură n-ar fi existat niciodată și că toată povestea ar fi doar o înșelătorie a preoților. Observațiile lui asupra fisurii sînt însă prea vechi pentru a ne convinge.

În 1933, savantul american **Leicester B. Holland** formula o foarte interesantă teorie, susținută de un raționament convingător. „Omphalos"-ul pe care era așezat trepiedul Pitiei era găurit de la un cap la altul, avînd în interiorul lui un canal de aproximativ 4 cm diametru ; soclul pe care stătea „omphalos"-ul era și el gol. **Holland** consideră că acest canal servea la aducerea aburilor sub trepiedul Pitiei. Aburul mirositor ar fi fost, după părerea sa, artificial. Este, credem, o ipoteză ce trebuie luată în considerare. Dar de ce era nevoie de aburi artificiali ? **Holland** nu dă, din păcate, nici o explicație. El se mulțumește să constate că nu a existat o deschizătură naturală în pămînt.

Cuvintele Pitiei se bizuiau, conform legendei, pe „inspirația apoloniană". Preoții le înregistrau și apoi le declamau în versuri. Zeul de la Delfi dispunea de numeroși sclavi, unii prizonieri din timpul războaielor, iar alții oferiți de stat sau de particulari.

Veneau aci mulți străini din toate colțurile lumii. Se aduceau adevărate comori ca daruri sau ofrande. Cel care dădea cel mai mult avea șanse să se apropie mai repede de oracol.

Jocurile panelenice de la Delfi — înființate în 590 î.e.n. — au făcut din acest oraș un loc de întîlnire al poeților și artiștilor. Grație marii afluențe de pelerini, Delfi a devenit și un centru al comerțului antic. Limba și cultura greacă s-au răspîndit de aci în întreaga lume civilizată.

Preoții erau tot timpul cu cuțitul sacrificial în mînă. Animalele trebuiau să tremure și să se cutremure — povestește **Plu-**

Purtătorul de quadrigă (Muzeul din Delfi)

rere că profetul interpreta și preciza cuvintele Pitiei, sau că-i sugera acesteia răspunsurile pe care trebuia să le dea. După cît se pare, preoții pitieni erau subtili cunoscători ai sufletului omenesc, cu o cultură vastă și eminenți astronomi — fapt dovedit de pildă de crearea calendarului de la Delfi. Se țineau la curent cu istoria diferitelor țări, cu genealogia familiilor renumite, cu geografia, cu politica comercială. Cunoșteau, mai bine decît alții, locurile unde erau înmormîntați eroii.

Știau să dea răspunsuri la unele întrebări mai puțin complicate. Cînd un caz era însă ieșit din comun, răspunsul lor nu era de loc clar. Asemenea răspunsuri complicate sau ambigue erau prezentate unor „exegeți", care nu întîrziau să-și spună părerea. „Exegeții" erau numiți pe viață, ceea ce dovedește însemnătatea atribuită sarcinii lor.

tarh — pentru că altfel nu se pronunța nici un oracol. Nu lipseau, desigur, nici ospețele religioase.

PITIA, PROFETUL ȘI EXEGEȚII

În vremea de măreție a Delfiului, trei fete îndeplineau, pe rînd, funcția de Pitie. Erau alese dintre tinerele din Delfi ; trebuiau să trăiască în cinste și austeritate. Erau supravegheate îndeaproape, în interiorul sanctuarului (Casa Pitiei), unde nimeni nu se putea apropia de ele. **Xenofon** arată că o Pitie trebuia să fie pură, nu trebuia să vadă și să audă nimic, trebuia să ofere zeului un suflet feciorelnic. Misiunea ei nu era lipsită de primejdii, deoarece vaporii provocau stări de extremă excitare.

Preotul însărcinat să noteze și să dea în vileag cuvintele Pitiei era numit „profet". Acest „profet" nu era considerat atît prezicător al unor evenimente viitoare, cît purtătorul de cuvînt al unui zeu.

Nu există informații suficiente privind raporturile dintre „profet" și „Pitie". Arheologul suedez **Martin P. Nilsson** este de pă-

RHODOPIS DARUIEȘTE PATRU FRIGARI

Primul templu din Delfi, construcție modestă și simplă, a fost distrus de un incendiu în anul 548 î.e.n. În 1939, au fost descoperite cîteva opere de artă care nu fuseseră mistuite de flăcări, ascunse sub o piatră de pavaj a drumului sacru. Al doilea templu a fost terminat în anul 510 î.e.n, cu bani proveniți din donații. Familia Alcmeonizilor, care, expulzată din Atena, trăia la Delfi, a oferit sume enorme. Cresus și regele egiptean Amasis au luat de asemenea parte la subscripție.

În timpul domniei regelui Amasis, în Tracia trăia o tînără fată, care se numea Rhodopis. Era sclavă și aparținea unui oarecare Jadmon. Se spune că această Rhodopis a fost cumpărată de la Jadmon de către un bogat negustor de sclavi din Samos. Tînăra și încîntătoarea fată a fost dusă în centrul comercial Naucratis, din Egipt, unde negustorul spera să obțină un preț mai bun pe ea. S-a găsit repede un cumpărător. Acesta a fost Charaxos din Mytilene (Lesbos), fratele celebrei poete Sapho (care a ironizat gestul generos al fratelui ei). Charaxos a cumpărat-o și apoi a eliberat-o.

Bucurîndu-se de libertatea dobîndită, Rhodopis a devenit în scurt timp un subiect preferat de conversație al lumii grecești. Era grațioasă și amabilă, a izbutit să adune o avere destul de frumușică, dar insuficientă pentru a-și construi o piramidă (grecii povesteau, mai tîrziu, că a construit, pe contul ei, piramida Mykerinos-Men-

kaura, de la Giseh). Însă **Herodot** știa foarte bine că averea ei nu ar fi putut ajunge, în nici un caz, pentru a duce la bun sfîrșit o astfel de operă uriașă. Împinsă de ambiție, Rhodopis, luase în schimb hotărîrea să lase grecilor o amintire care să se păstreze pentru generațiile viitoare : ea făcu deci Delfiului un dar straniu, constînd din patru frigări uriașe, pe care se putea frige un bou. **Herodot** mai povestește că aceste frigări puteau fi văzute în spatele altarului pe care locuitorii din Chios îl înălțaseră la Delfi în cinstea zeului Apolo. E vorba deci de anul 450 î.e.n.

Timp îndelungat, semnificația acestui dar nu a putut fi deslușită. Într-o bună zi însă, arheologul și savantul german **Waldstein** descoperi în **Heraeon** un pachet cu frigări de fier, strînse puternic la cele două capete în două cercuri de fier. Acest obiect bizar a fost depus în beciul Muzeului Național din Atena și a stat acolo mulți ani, fără ca nimeni să se sinchisească de el. În cele din urmă, arheologul grec **Svoronos** s-a interesat de acel pachet care conținea 32 de frigări, fiecare de cîte 1,20 m lungime (inițial fuseseră 180).

Rhodopis trimisese deci de la Naucratis la Delfi un rulou de fier care cîntărea cîteva sute de kilograme. Fusese, fără îndoială, aidoma celor 1 000 de talanți ai regelui Amasis și celor 20 de comori ale grecilor stabiliți în Egipt, o ofrandă pentru construcția templului. Inițial ofranda lui Rhodopis reprezentase o monedă, care ulterior nu și-a mai găsit folosință.

ORACOLE ȘI ORACOLE

Prin majoritatea întrebărilor puse divinității de la Delfi se solicitau de fapt sfaturi. Destul de puține întrebări priveau prezicerea viitorului. Oracolul din Delfi trebuia de pildă să spună cînd să se întemeieze un oraș sau cînd să se reconstruiască un oraș distrus. Pitia era consultată în legătură cu conducerea unui război, cu privire la calamități, ca recolte proaste, epidemii, foamete, înfrîngeri militare, precum și cu diferite probleme personale.

Sfaturile pe care Apolo le transmitea prin gura Pitiei aveau în domeniul religios putere de lege. Oamenii se duceau la Delfi pentru a lua cunoștință de voința zeului în materie de sanctuare, de sacrificii, de cult al morților, de morminte, de adorare a demonilor și eroilor. O **singură** „instanță" spirituală hotăra în toate problemele importante, soluționa litigiile și greutățile lumii antice...

Să mai amintim o legendă : Într-un rînd, locuitorii insulei Syphnos, din arhipelagul Cicladelor — cunoscută pentru bogatele ei mine de aur și argint — au întrebat oracolul cît timp va dura fericirea lor. Pitia le-a răspuns „să nu se încreadă în cohorta de lemn și în mesagerul roșu, la ora cînd primăria și piața lor vor îmbrăca o strălucire albicioasă". Locuitorii Syphnosului decoraseră, într-adevăr, piața și primăria lor cu marmură albastră-verzuie.

Într-o zi, spune mai departe legenda, vapoare din Samos, date cu miniu, și-au aruncat ancora în fața insulei Syphnos. Era „cohorta de lemn". Cînd locuitorii Syphnosului i-au refuzat purtătorului de cuvînt al celor din Samos — „mesagerul roșu" — un împrumut, insula a fost devastată.

Oracolul din Delfi prorocise victoria lui Cresus, regele Lidiei, cunoscut pentru bogățiile sale fabuloase. Cresus a domnit din anul 560 î.e.n. pînă în anul 546 î.e.n. În toamna anului 546, orașul Sardes și, împreună cu el, regele Cresus căzură în mîinile regelui persan Cirus. Căderea regelui lidian, pătruns de spirit grecesc, și a imperiului său a sugerat generațiilor viitoare ideea despre nestatornicia fericirii, despre zădărnicia bogăției și despre „invidia" zeilor. În cazul lui Cresus oracolul din Delfi se înșelase deci. Pitia i-a sfătuit pe greci să nu se opună armatelor persane. Aceasta nu era din partea Delfiului o manifestare de lașitate, de frică sau de simpatie pentru perși. În cazul acesta, preoții, oameni bine informați, dovedeau că știu să dea o apreciere justă cursului viitor al evenimentelor.

Cînd spartanii au fost învinși de Tegeea, au trimis preoți la Delfi ca să afle ce trebuie să facă pentru a-i învinge pe tegeați. Pitia i-a sfătuit să obțină oseminte le lui Oreste. Dar spartanii nu știau unde se găsea mormîntul lui Oreste. Ei au consultat încă o dată zeul. Pitia a răspuns : **„La Tegeea, în Arcadia, se găsește un ogor mare, lăsat în pîrloagă. Acolo bat două vînturi. Bătaia răspunde bătăii. Acolo pămîntul îl ascunde pe Oreste, fiul lui Agamemnon".** Lacedemonienii n-au fost în stare să dezlege oracolul. Însă spartanul Lichias a găsit în cele din urmă mormîntul despre care era vorba, în curtea unei fierării. Existau două foale — cele două vînturi, ciocanul și nicovala — bătaia care răspunde bătăii.

DECLINUL

După cum am arătat, templul s-a năruit în 373 î.e.n., în urma unui cutremur de pămînt. Sanctuarul lui Apolo a fost apoi reconstruit, grație unor donații. Acest templu a dăinuit în timpul Imperiului ro-

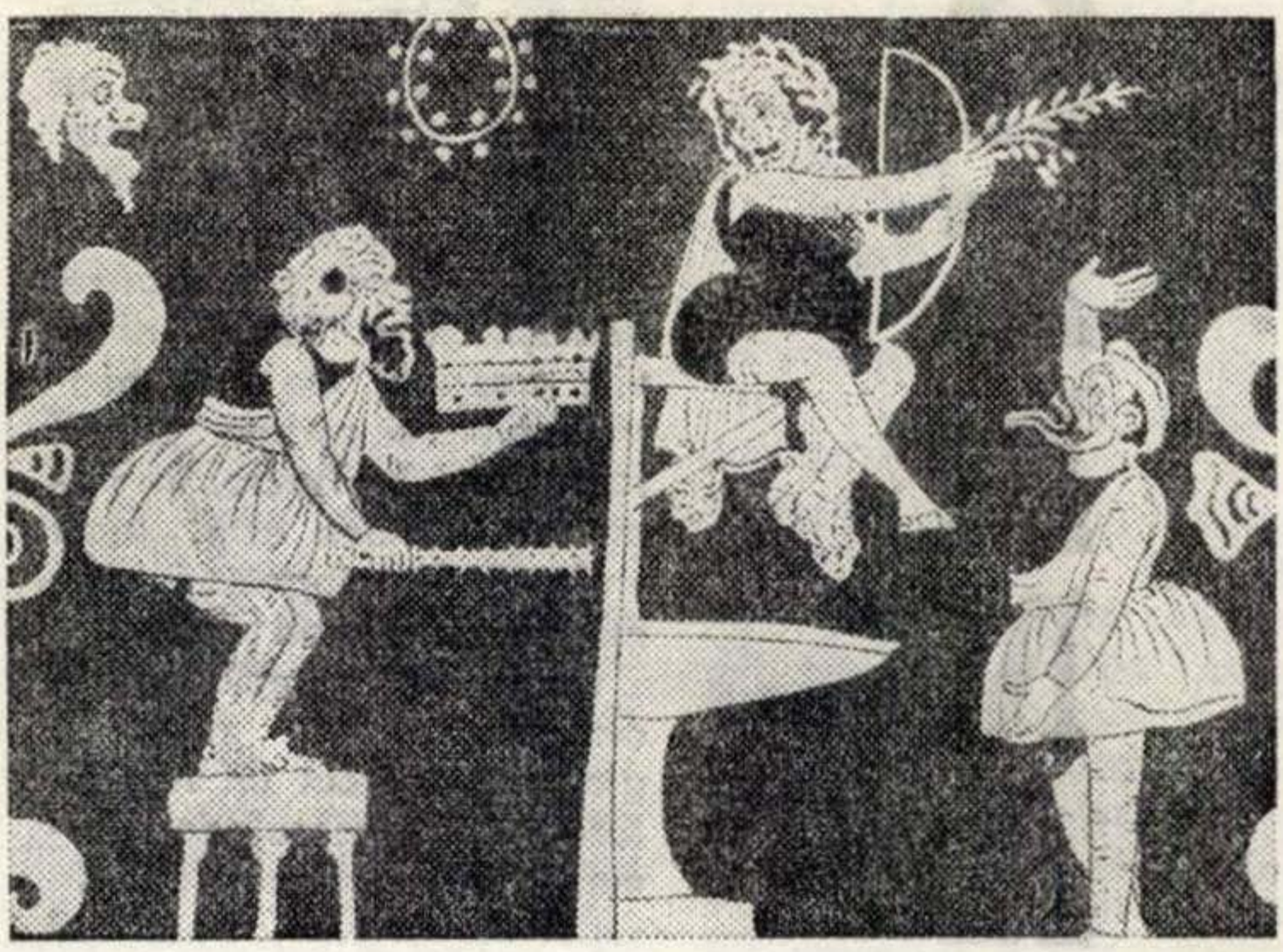

După ce declinul celui mai important sanctuar al lumii grecești fu un fapt împlinit, el deveni sursa de inspirație a autorilor de comedii. Un exemplu: acest desen satiric de pe un vas, descoperit în Italia, reprezentînd pe Hercule și Apolo în incinta sacră de la Delfi

man și a fost renovat de către împăratul Domițian. Se furase însă, înainte de aceasta, o mare parte a tezaurului delfic. Impăratul Hadrian s-a străduit să-i redea sanctuarului vechea strălucire. Împăratul Iulian a vrut să reînvie Delfiul, după ce a abjurat creștinismul. Dar oracolul i-a „prezis" că zilele Delfiului sînt numărate. Theodosiu i-a pus capăt, în anul 390, „în numele creștinismului". De atunci, gura Pitiei a tăcut.

Agias de Lesip (Muzeul din Delfi)

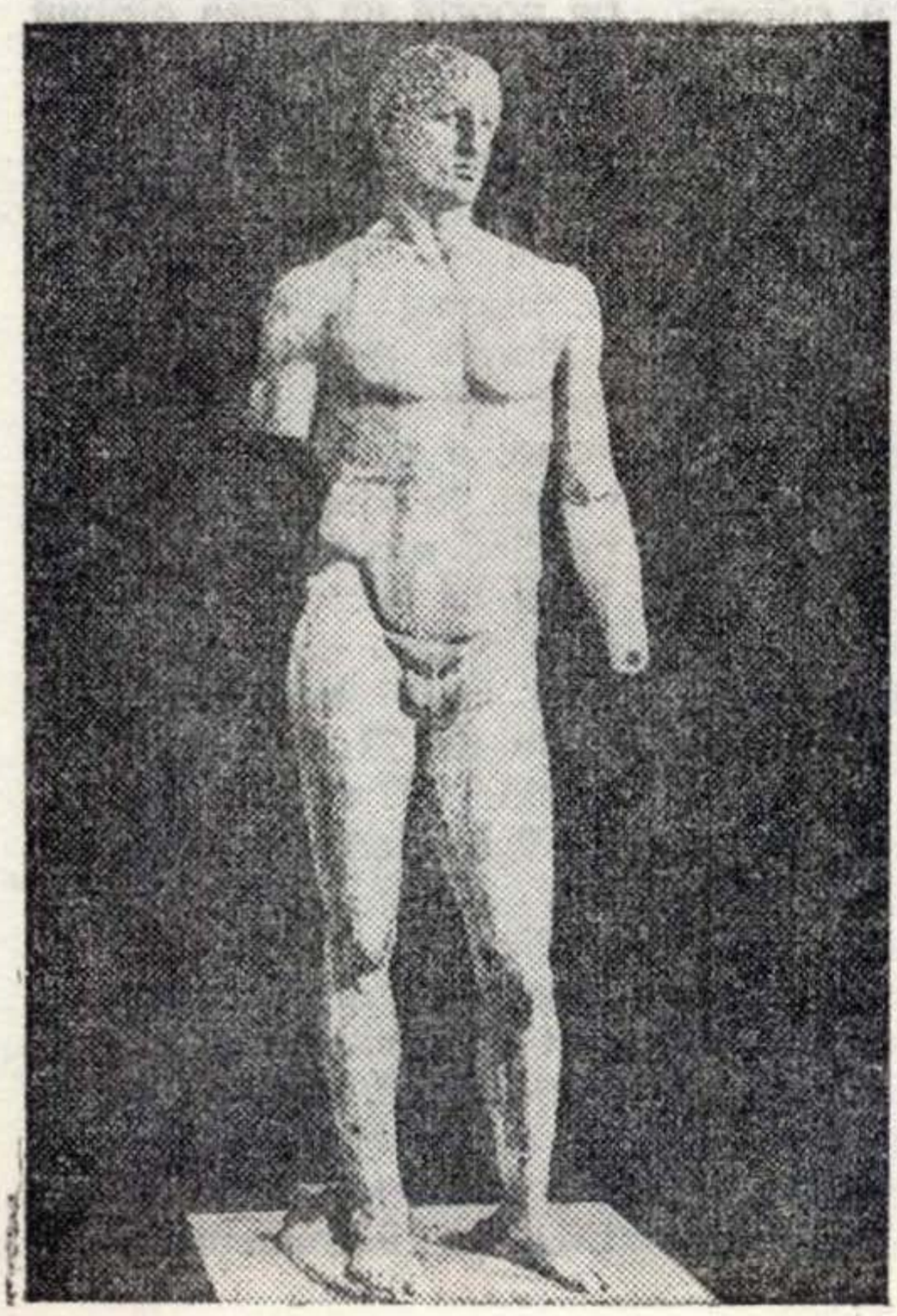

Pentru a ne face o imagine a veneraţiei cu care era înconjurat Apolo din Delfi, este suficient să cercetăm comorile pe care toate popoarele din Grecia — se poate spune chiar din lumea întreagă — le-au adus aici. S-a strîns la Delfi un număr imens de vase de bronz cu trei picioare, simbolul zeului. Diferite oraşe au trimis nenumărate opere de artă. Cînd împăratul roman Nero a sustras 500 dintre ele, abia dacă s-a cunoscut.

O seamă de ruine indică locul a cărui strălucire a luminat cîndva întreaga Grecie şi lumea antică şi care, vreme îndelungată, a fost un centru de pelerinaj al regilor, al oamenilor de stat, al înţelepţilor veniţi din cele patru colţuri ale lumii. Un sat foarte sărac, cu numele de Kastri, s-a ridicat pe dărîmăturile vestitului Delfi. Guvernul grec a cumpărat satul şi a demolat casele, iar francezii au reconstruit satul în altă parte. Arheologi francezi, sub conducerea profesorului **Homolle,** au scos la lumină vestigiile Delfiului, graţie unei activităţi susţinute de cîţiva ani. Au fost descoperite temple, tezaure, sculpturi şi peste 5 000 de inscripţii.

In timpul războiului peloponeziac, Delfi s-a situat de partea Spartei şi a susţinut acest oraş prin împrumuturi şi daruri în bani. Iată de ce Pericle i-a aţîţat pe atenieni împotriva Pitiei. Oracolul a devenit victima discordiilor interne, ca şi ţinta ironiilor autorilor de comedii.

SEMINAL

Unde a început agricultura

Cu 7 000 de ani în urmă, economiile agricole înfloreau în Mesopotamia și alte zone ale Orientului Apropiat, ceea ce a dat naștere unei opinii destul de generalizate, conform căreia acolo s-ar fi realizat pentru prima oară cultivarea plantelor și domesticirea animalelor sălbatice. Cercetări recente par a arunca însă o umbră de îndoială asupra acestei teze.

Metoda utilizată a fost analizarea, cu ajutorul carbonului-14, a oaselor de animale descoperite pe lîngă diferite așezări preistorice. Trebuie spus că scheletul animalelor domestice diferă de cel al animalelor sălbatice printr-o serie de trăsături caracteristice, aparînd de exemplu micșorarea oaselor la porci, răsucirea coarnelor la țapi, pierderea coarnelor la oi etc.

Investigațiile efectuate au dus la concluzia că primii cîini au fost domesticiți pe teritoriul de azi al Statelor Unite și în comitatul britanic Yorkshire, cu vreo 8 500 de ani înaintea erei noastre. Rămășițe ale celor dintîi vite crescute de om pentru laptele și carnea lor au fost găsite în Turcia, în vreme ce Crimeea este locul unde au fost îngrășați primii porci în mod deliberat.

După cum apreciază specialiștii, ultima perioadă glaciară a jucat un rol hotărîtor în procesul de domesticire a animalelor. În sudul teritoriului actual al Uniunii Sovietice, la începutul celui de-al nouălea mileniu î.e.n. oamenii se hrăneau cu carnea renilor. Cînd ghețarii s-au retras spre nord și renii i-au urmat, locuitorii au trecut la consumul cărnii de porc, pe care l-au crescut pe lîngă gospodăria lor.

Concepției foarte răspîndite, după care omul a început prin a fi vînător și culegător, devenind apoi agricultor, o dată cu cultivarea plantelor și domesticirea animalelor, i s-ar putea aduce, în lumina noilor descoperiri, o precizare ce ține seamă de vechimea acestui proces : cele două faze nu s-au limitat la a se succeda în timp, ci au și coexistat, ba chiar au alternat, în funcție de condițiile oferite de mediu.

Ce mai rămîne însă din rolul atribuit Orientului Mijlociu în apariția și dezvoltarea agriculturii ? Recentele investigații nu îi știrbesc cu nimic importanța, deplasînd-o însă asupra altei funcții — cea de teren, unde se întîlneau oameni trăind în climate diverse (subtropical, temperat și rece). Permanentul schimb de experiență care avea loc între ei a dus la realizarea unei sinteze a celor mai bune tehnici agricole, de unde și dezvoltarea cu totul remarcabilă a acestei ramuri de producție în Orientul Mijlociu.

Viori și preferințe

Prima vioară, în înțelesul de azi al cuvîntului, a fost confecționată în Italia în secolul XVI. Se consideră că inventatorul acestui instrument muzical a fost Gasparo Duiffoprugara, originar din Bologna. Viorile lui aveau un timbru de soprano și erau împodobite cu un ornament în relief înfățișînd un cap omenesc.

La sfîrșitul secolului trecut, au fost identificate cinci instrumente confecționate de Duiffoprugara. Cel mai vechi, datînd din 1510, a fost executat pentru regele francez Francisc I, ale cărui inițiale și coroană sînt desenate pe spatele viorii. O altă vioară din această serie poartă un desen atribuit lui Leonardo da Vinci, înfățișînd Madona cu pruncul. Cea mai tînără, din 1517, are drept ornament capul lui Duiffoprugara, cu barbișon și jabou.

Marele maestru lutier Antonio Stradivarius, din Cremona, a construit prima lui vioară la vîrsta de 13 ani, pe cînd era ucenic în atelierul lui Niccolo Amati. Ultima poartă data de 1737, anul morții meșterului, la vîrsta de 93 de ani. Astăzi există 1 000 de viori din cele 3 000 fabricate de Stradivarius.

Giuseppe Guarneri, de asemenea din Cremona, a fost singurul rival demn de Stradivarius, deși viorile lui au cunoscut gloria abia după moartea autorului lor. Unul din instrumentele mu-

zicale confecționate de meșter a nimerit întîmplător în mîinile lui Paganini, care a știut să-l aprecieze și să-l scoată pe Guarneri din anonimat. Această vioară se păstrează la primăria orașului lui Paganini, Genova. Ori de cîte ori localitatea găzduiește un violonist de seamă, acesta e invitat să cînte, în semn de omagiu, la vioara legată de două nume celebre: Guarneri și Paganini.

Pînă nu demult, în Cremona, patria celor doi vestiți lutieri, nu se afla nici o vioară fabricată de ei. Abia în urmă cu cîțiva ani, autoritățile orașului au achiziționat prin colectă publică o vioară lucrată de Stradivarius.

Astăzi se cunosc cîteva secrete folosite de meșterii de altădată la construcția viorilor. Astfel, pentru confecționarea părții superioare a instrumentului, ei foloseau lemnul de pin sau de brad, preferînd însă arbori ce creșteau în Alpii din sudul Tirolului. De asemenea, țineau seama de distanța dintre inelele copacilor, pe care o recunoșteau „după ureche", lovind scîndura din care urma să se întrupeze vioara. Arborii erau doborîți iarna și lăsați să se usuce timp de șase ani. Lemnul de arțar sau de tei era utilizat pentru partea inferioară a viorii. Aceste preferințe ale lutierilor au avut însă ca efect dispariția treptată a copacilor amintiți din pădurile socotite „muzicale". În secolul XIX, de exemplu, unui constructor de viori francez nu i-a rămas altceva de făcut decît să colinde prin Tirol și să cumpere mese, uși sau scaune confecționate din lemnul care întrunea exigențele vechilor meșteri.

Despre lacul ce acoperea viorile se cunosc mai puține amănunte. Se știe, însă, că lutierii i-au acordat întotdeauna multă importanță și că „secretul lacului" lui Stradivarius n-a fost încă descoperit. Unii experți socotesc că dispariția anumitor specii vegetale din care erau preparate lacurile pentru viori au dus la decăderea artei fabricării viorilor în Italia.

Mănăstirea Arici

În Armenia, pe un masiv stîncos al muntelui Aragaț se înalță clădirile mănăstirii Arici, construită în anul 1224 de cnezii Ivan și Zahar Argutian și socotită drept unul dintre cele mai reprezentative monumente ale vechii arhitecturi armene. În urmă cu cîteva secole, un puternic cutremur a despicat masivul în două, izolînd capela pe un vîrf de stîncă aplecat peste prăpastie.

HRONIC DE PODGORII*

CONSTANTIN C. GIURESCU

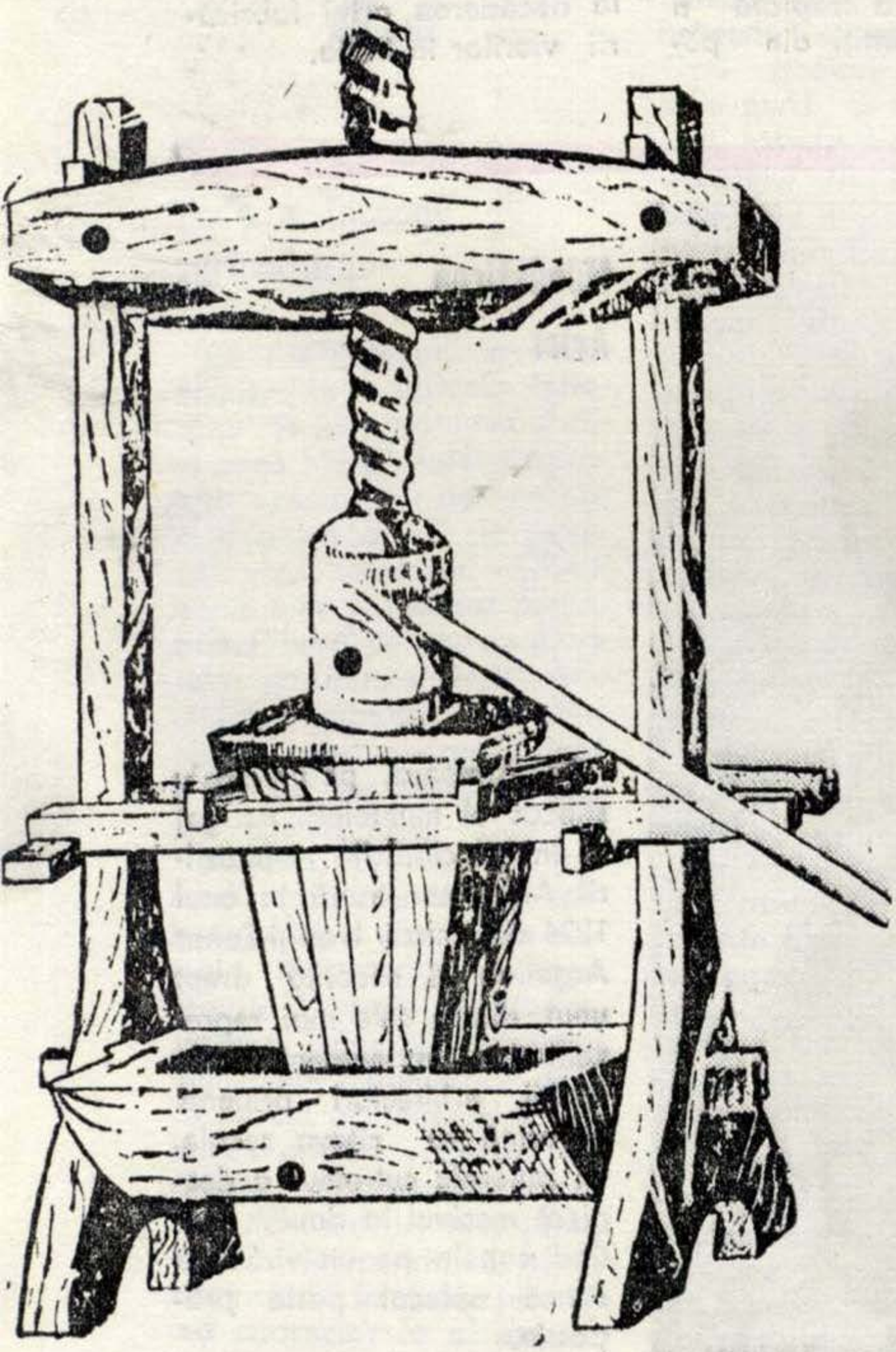

Teasc primitiv românesc din Moldova

Podgoria ținutului Putna. Dacă în toate ținuturile vechii Moldove se aflau vii, numărul lor cel mai mare era însă în ținuturile Țării de Jos. *Iașii* aveau o întinsă podgorie pe dealurile ce înconjurau orașul de scaun, la Copou, la Bucium, la Cetățuia, la Hlincea, la Uricani și într-o seamă de alte locuri. *Viile Hușilor* erau vestite ; Dimitrie Cantemir, în „Descriptio Moldaviae", afirmă că vinul produs aci venea, sub raportul calității, îndată după cel de Cotnari și înaintea celui de Odobești ; poate că avea în vedere soiul de Pîhnești, care într-adevăr era unul dintre vinurile cele mai alese ale Moldovei. Podgoria *Vasluiului* dădea, chiar lîngă orașul cu același nume, un vin atît de alcoolic, încît, potrivit afirmației francezului Joppecourt, care a zăbovit mai multă vreme ca ostaș la noi (în timpul luptelor dintre Movilești, la începutul secolului al XVII-lea), lua foc, întocmai ca rachiul ; o spune și Cantemir, referindu-se însă la vinul de Cotnari, vechi de patru ani ; am constatat-o și personal, în vremea noastră, la unele vinuri vechi, varietatea „Pinot gris" produse la Odobești. În ținutul *Tutovei* erau bine cunoscute și apreciate viile de la Greceni, pe pîrîul Berheciului și de la Costești. *Tecuciul* se fălea mai cu seamă cu podgoria Nicorești lor, unde soiul local de poamă, crăcana sau băbeasca, dădea și dă și astăzi unul din vinurile roșii cele mai reputate ale țării. *Covurluiul* avea și el vii, atît pe dealurile care priveau spre lunca Prutului, cît și mai spre miazănoapte, în Horincea.

Dar, incontestabil, podgoria cea mai întinsă a Țării de Jos era în ținutul *Putnei,* la poalele Măgurii Odobeștilor și pe multele dealuri care se înșiră spre miazănoapte, trecînd și în ținutul Bacăului, unde tradiția știe de viile lui Ștefan cel Mare, la satul Borzești, pe dealul Găureanu. Nu e așezare de coastă în acest ținut al Putnei să nu aibă vii ; documentar, le-am constatat, în secolul al XVII-lea, în satele Babe, Căpotești, Clipicești, Cotești, Crucea de Sus și de Jos, Dobrotești, Fițînghești, Grozești, Odobești, Olești, Pătești, Pocșești, Pogănești, Scorțești, Sîrbi, Străoani, Tîrgoveți (azi Balotești), Țifești, Țigănești, Vinești, Vitănești. Și, desigur, au mai fost și în altele.

Nu este în intenția noastră și nici nu este posibil să dăm aci bogata informație cu privire la podgoria Putnei de-a lungul veacurilor. Ne vom mărgini să indicăm unele din cele mai vechi acte inedite ; ele lămuresc și alte aspecte din trecutul aces-

* În Editura Academiei urmează să apară în cursul acestei luni volumul „Istoricul podgoriei Odobești", de prof. univ. dr. docent Constantin C. Giurescu. Fiind cea dintîi monografie consacrată unei podgorii românești, reproducem — fără notele de trimitere — cîteva din paginile lucrării.

tui colț de țară, așezat la hotarul dintre Moldova, Țara Românească și Transilvania. La 4 februarie 1610, printr-un act scris în limba slavă la Clipicești, Dobra din Vitănești dăruia mănăstirii Vizantiia partea ei de moșie din Vitănești, din vîrful dealului celui mare pînă în apa Șușiții, cu un vad de moară în gîrla Putnei, cu cîmp, cu pomet și cu vie, pe care — precizează Dobra — „eu cu bărbatul meu, cu mîinile noastre, le-am sădit și le-am pus".

Foarte interesantă, din mai multe puncte de vedere, atît pentru viile de la Țifești și Scorțești, cît și pentru originea mănăstirii Soveja și a schitului Babele, apoi pentru luptele dintre Matei Basarab și Vasile Lupu, este cartea domnească din 22 mai 1642, de la Vasile Lupu, care amintește în repetate pasaje de existența viilor în acea regiune.

O serie de vii constatăm în satul Țigănești, pe apa Putnei, în anii 1650—1660. Mitropolia Moldovei avea vii la Putnești, tot pe apa Putnei, pe lîngă Găgești și Bălești, apoi la Odobești. Episcopia de la Roman poseda o întindere considerabilă de vie — 64 de pogoane — la Crucea de Jos ; la fel aveau vii în diferite sate de podgorie din Putna mănăstirile mai însemnate ale țării.

Deși primele mențiuni documentare despre viile ținutului Putna datează de la începutul secolului al XVII-lea și, indirect, de la finele secolului al XVI-lea, este sigur că aceste vii sînt mult mai vechi. Ele existau, după convingerea noastră, și în secolele anterioare, încă înainte de întemeierea statului. Dacă n-avem mențiuni mai vechi explicația este că, în general, dispunem de puține acte din secolele XV—XVI privitoare la satele răzețești din podgorie. Ca și pentru celelalte sate răzețești, actele domnești apar, de obicei, atunci cînd pămîntul se vinde unui străin de sat sau cînd unul dintre răzeși vrea să-și hotărnicească partea, să iasă din devălmășie. Altfel, cîtă vreme stăpînirea pămîntului se face după obiceiul vechi de către răzeși, fără amestec din afară — cazul Vrancei —, nu sînt acte domnești. Ceea ce nu înseamnă că satele respective nu sînt vechi, chiar foarte vechi. Este știut, de altfel, că o colectivitate, ca și o instituție, poate să existe cu mult înainte de prima mențiune documentară asupra ei.

Aceasta e și situația Odobeștilor. Cea mai veche mențiune documentară despre Odobești o găsim în actul din 17 septembrie 1626, prin care se vînd două pămînturi la Cotești și trei la Căpotești ; între martori figurează și „socrul popii lui Toder de Odobești". De aci rezultă că satul exista și în veacul al XVI-lea. De fapt, este mult mai vechi ; judecînd după moșia satului și după alte elemente, aparține celor mai vechi și mai însemnate sate ale Țării de Jos.

Situat la hotar, pe malul stîng al Milcovului și la poalele Măgurii, el a dat numele său acestei frumoase înălțimi acoperite cu o secular pădure de stejar. Măgura domină toată regiunea ; din vîrful ei, numit de localnici „Țițila Măgurii" (1 001 metri), panta coboară lin și prelung pînă la malul Putnei, formînd una din cele mai frumoase curbe din cîte se pot vedea în ținutul carpatic. Termenul „măgură" este străvechi ; potrivit ultimelor cercetări, el aparține fondului *dacic* al limbii române. Înțelesul termenului este acela de „deal mare, singuratic", care formează o entitate separată de restul înălțimilor vecine ; definiția se aplică perfect în cazul Măgurii Odobeștilor. Există multe Măguri pe fața pămîntului românesc, atît în Moldova, cît și în Țara Românească și Transilvania, dar puține din ele au atins notorietatea acesteia de la vechiul hotar al Milcovului.

Cea mai veche mențiune a ei cunoscută mie se află în documentul din 30 aprilie 1555 prin care Alexandru Lăpușneanu întărește „slugei" sale Pogan starostele „o poiană *sub Măgură*", anume poiana lui Nichifor, cu moară pe Putna, cumpărate de el de la Zlate Vătaful, cu o sută de zloți tătărești. Într-un act inedit din 20 iunie 1632, prin care Dobra și cu soțul ei Ion dăruiesc mănăstirii Vizantiia partea lor de ocină din satul Vitănești, măgura e numită „dealul cel mare". Iar în actul, toi

Pivnicer valah. Acuarelă păstrată în albumul Bibliotecii Universității din Graz

Paznicul de vie (desen de Barabás din 1840)

inedit, de împărțeală a moșiei Odobeștilor între răzeși, din 1820, se arată că mănăstirea Miera avea o parte „la vîrful Măgurii". Această frumoasă înălțime a atras atenția geologului austriac Hacquet, care a străbătut Moldova în 1789 și știa românește. Dîndu-i numele de „Măgura de la Odobești", el o descrie, afirmînd — ceea ce nu-i exact — că ar forma „triplex confinium", la hotarul către Țara Românească și Transilvania.

Interesantă este gravura, sub formă de „vignetă", care însoțește textul său, înfățișînd „Măgura de la Odobești" ca un munte, acoperit cu vie nu numai la poale, dar și pînă la circa o treime din înălțime, apoi cu pădure ; vîrful e golaș. Gravura arată la o margine a Măgurii curgînd Siretul, iar la alta Trotușul, ceea ce, de asemenea, nu-i exact, hotarul ei fiind format spre miazănoapte de apa Putnei, iar spre răsărit de o gîrlă trasă din aceeași apă ; spre miazăzi o mărginește Milcovul, iar spre apus două pîraie care curg în sens contrar, cel dintîi spre miazănoapte, celălalt spre miazăzi. Primul poartă la început numele de „Valea Schitului", apoi pe acela de „Pîrîul Chilimetea" și se varsă în Putna între satele vrîncene Colacu și Tichiriș ; cel de-al doilea e numit spre izvor „Pîrîul Bourilor", iar spre vărsare „Valea Turbure" și desparte Măgura de muntele Răiuțu (967 m înălțime).

Din vîrful Măgurii se întinde spre vest „plaiul brumarului", continuat apoi de „plaiul bourilor" ; ele formează cumpăna apelor între bazinul Milcovului și acela al Putnei. Vor fi hălăduit pe aici bourii cei puternici și semenii lor zimbrii, de la care ni s-a păstrat iarăși un nume topic „Căpățîna zimbrului", la Văzăuțul Mare, adică la Vizantea răzețească de astăzi, în coasta Vrancei.

Prin pădurile ei întinse, Măgura a fost și un loc de refugiu în vremurile tulburi, de năvăliri și războaie. Astfel, în timpul războiului din 1736—1739, dintre ruși și austrieci de o parte, turci de cealaltă, locuitorii din împrejurimi și chiar din Focșani s-au ascuns aci : un act posterior cu cîțiva ani cuprinde mărturia unui Ion Gigîtul, care arată că „la vremea tulburării... *ei fiind în bejenii, în Măgură, mistuiți în niște rîpi,* și discălecînd un căpitan de cătane în Cucuiați, la o cîrciumă, cu cîteva cătane", un anume „Dumitru din Cucuiați au mersu la dînșii și au băut cu dînșii pînă în noapte și apoi au luat pe cătane noaptia și i-au dus în Măgură, la bejenie, unde era Gigîtul și

cu Dumitru vameşul", care au fost în chipul acesta prădaţi.

Poalele Măgurii, spre nord-est, est, sud-est şi sud, prin orientarea lor excelentă, bătute de soare, şi prin solul bogat de pădure ce le acoperea, au fost, din cele mai vechi timpuri, un loc indicat, parcă anume ales, pentru cultivarea viţei de vie. Localnicii au lăzuit pădurea cu toporul şi cu focul, au făcut curături, numite adesea cu numele lor, şi „jarişti" şi au pus viţă, obţinînd recolte bogate. Via s-a suit treptat-treptat, luînd locul pădurii ; a cuprins „Rugina", apoi „Şarba", de unde se deschide o priveliştе magnifică pînă departe spre munţii Măcinului, a dat ocol vechii cetăţi a Crăciunei, care străjuia deasupra rîpei Milcovului toată această parte de ţară şi a atins codrul în dreptul „Pădurenilor", satul cel mai de sus de pe Măgură.

Măgura n-a dat numai solul, excelent, de pădure, care asigură recolte foarte bogate — recolte record sub raportul cantitativ în podgoria românească —, dar a constituit şi o apărătură împotriva pietrei sau grindinei. Din pricină că cea mai mare parte a viilor se află pe clina cuprinsă *între cele două cursuri de apă*, Putna şi Milcovul, aşadar pe povîrnişul de est şi sud-est, şi cum norii urmează în această regiune mai ales cursul văilor, porţiunea intermediară este în genere ferită. Poate că explicaţia pe care o dau fenomenului să fie incompletă sau chiar să nu fie cea exactă, un fapt însă e sigur, podgoria Odobeştilor, aşezată la poalele Măgurii, e mult mai puţin bătută de piatră decît malul drept al Milcovului şi decît porţiunea dinspre cîmp, de la şoseaua Vrancei. Într-un interval de 33 de ani, pentru care pot da mărturie (1926—1958), o singură dată piatra a făcut pagubă mai însemnată în această podgorie, fără însă ca să distrugă toată recolta ; în acelaşi interval, ea a bătut de mai multe ori pe malul drept, lăsînd uneori — cazul viei Robescu — numai corzile goale.

Măgura e mărginită spre miazăzi de apa Milcovului, al cărui nume — de origine slavă — înseamnă „graţios, mîngîios". El curgea odinioară printre păduri foarte întinse atît pe un mal cît şi pe celălalt. Izvorînd din muntele *Munteoru, Milcovul* trece pe lîngă muntele *Răiuţul* — raiul cel mititel —, cu păşune frumoasă şi vegetaţie bogată, cu turmele de oi coborînd, după cîntecul Mioriţei : *„Pe-un picior de plai, pe-o gură de rai"*, udă apoi poalele Măgurii, trece pe lîngă rîpa înaltă a Crăciunei şi formează, în continuare, hotarul, nu numai al moşiei Odobeştilor, dar şi al Moldovei faţă de Ţara Românească. Din jos de Odobeşti însă, la Pînteceşti-Floreşti Milcovul se împărţea altădată în două ramuri : una care curgea mai spre miazăzi, numită *Milcovul Mare*, şi care s-a păstrat pînă azi, şi cealaltă care curgea mai spre miazănoapte, numită *Milcovul Mic*, şi care, trecînd prin Focşani, a constituit, timp de secole, hotarul între două ţări. Despre acest Milcov Mic, numit în acte şi „gîrla hotarului" s-a crezut multă vreme, pe temeiul unei interpolaţii a lui Misail Călugărul, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, că el ar reprezenta un curs artificial, determinat de intervenţia mîinii omeneşti, şi anume din ordinul lui Ştefan cel Mare, în 1475. Într-adevăr, în amintita interpolaţie, Misail afirmă că voievodul Moldovei, după lupta de la Vaslui, împreună cu boieri de-ai săi şi cu munteni, „au tocmit de au despărţit din Milcovul cel Mare o parte din pîrîu ce vine pre lîngă Odobeşti, ce trece de dă în apa Putnei ; şi pînă astăzi este hotarul ţării Moldovei şi a Ţării Româneşti acel pîrîu ce se desparte din Milcovul cel Mare". În realitate, aşa cum am arătat mai pe larg cu alt prilej, Milcovul Mic sau „gîrla hotarului" reprezintă *vechiul curs sau vechiul vad al Milcovului*, înainte de a-şi muta albia pe actualul curs. Faptul e dovedit, pe de o parte de traseul sinuos, cu multe meandre, al acestui curs, neverosimil dacă ar fi vorba de un traseu artificial, datorat mîinii omului, pe de altă parte de documentul din 8 februarie 1500, de la Ştefan cel Mare, referitor la „jumătate de sat din sîrbi, pe Milcov, unde este *vadul vechi* parte din sus". Satul Sîrbi se afla chiar pe actuala arie a Focşanilor, şi anume în Focşanii Moldoveni, întinzîndu-se de la acest vad vechi al Milcovului, adică de la hotarul cu Ţara Românească pînă la hotarul satului Petreşti. Schimbarea vadului de care se ştie încă, aşadar, spre sfîrşitul domniei lui Ştefan, avusese loc *cu mult înainte*, şi anume, după părerea noastră, înainte de încheierea tratatului privitor la hotar dintre Mircea cel Bătrîn şi Alexandru cel Bun, tratat prin care domnul muntean a impus păstrarea hotarului pe vechiul vad.

CORESI

„Mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles...“

GHEORGHE CRONȚ
doctor docent în istorie

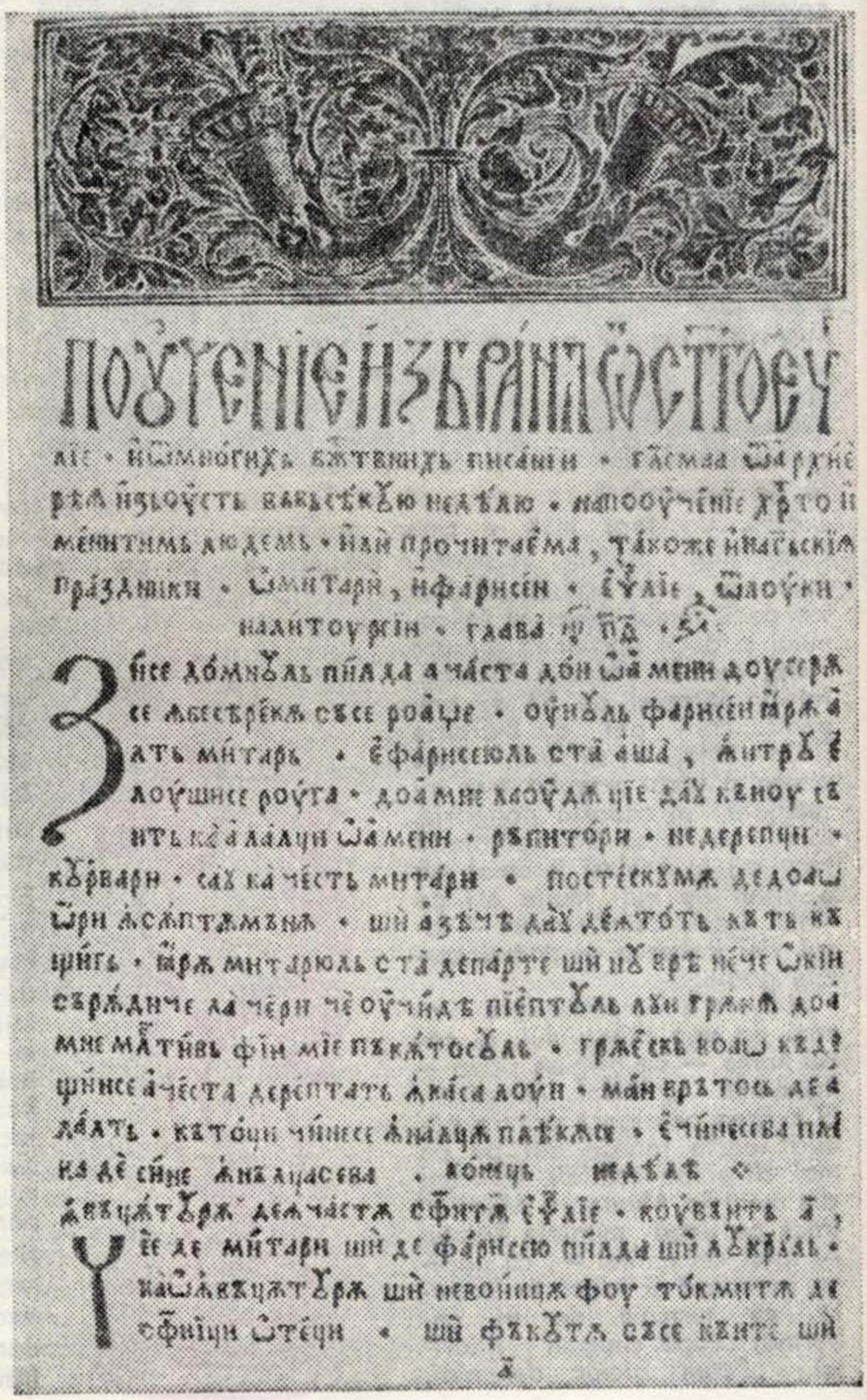

Pagină din Evangheliarul *lui Coresi*

Românii au scris în propria lor limbă mult înainte de apariția primelor tipărituri românești. Cei mai vechi știutori de carte de pe teritoriul țării noastre, după formarea limbii și poporului român, au cunoscut alfabetul latin. Limba latină a fost utilizată ca limbă diplomatică în cancelariile statelor medievale românești, mai întîi în Transilvania, apoi în Moldova și Țara Românească. Românii au folosit totodată și alfabetul chirilic al scrierii slavone, mai ales după ce clerul începuse să întrebuințeze cărțile de cult în limba slavonă. Scriitorii de acte, unii cărturari, și îndeosebi clericii, au mai utilizat și scrierea neogreacă, foarte rar în secolele al XIV-lea și al XV-lea, destul de frecvent însă în secolele următoare pînă la începutul secolului al XIX-lea.

În evul mediu, scrisul în limbile latină, slavonă și greacă reprezenta exprimarea în formele culturii universale. În țările române, aceste forme ale scrisului apar mai mult în textele redactate de dregătorii și cronicarii oficiali, de clerici și negustori. Valoroasele creații culturale ale poporului nostru s-au dezvoltat și s-au transmis pe cale orală în limba română, care a continuat să fie o limbă unitară în structura și în vocabularul ei, cu toată persistența unor particularități dialectale. Nu ni s-au păstrat mărturii documentare cu privire la folosirea scrisului românesc, în alfabet latin sau chirilic, de la constituirea statelor feudale pe teritoriul țării noastre. În secolele al XIII-lea și al XIV-lea apar în scris cuvinte românești, precum și nume de persoane și de locuri românești, dar acestea figurează în texte de cancelarie redactate în limbile latină, slavonă sau maghiară. Cercetînd asemenea texte, academicianul Al. Rosetti constată că limba lor „este aproape la fel ca limba din secolul al XVI-lea, deci puțin diferită de limba de astăzi".

Începînd din secolul al XV-lea, folosirea scrisului românesc este atestată prin mărturii documentare sigure. La 1475 un călător german în Turcia ar fi văzut o scrisoare în limba română adresată de un frate altui frate. Un preot din Sibiu primea în 1495 un florin pentru redactarea unor scrisori românești. Textele românești ni s-au păstrat de la începutul secolului al XVI-lea. Scrisoarea din 1521 a lui Neacșu din Cîmpulung dovedește, prin claritatea și precizia ei, existența unei tradiții mai vechi a scrisului românesc. În secolul al XVI-lea deveneau numeroase scrisorile și actele particulare, precum și documentele oficiale redactate în românește, utilizarea tot mai largă a scrisului românesc explicîndu-se prin însăși dezvoltarea istorică a poporului, determinată de ridicarea noilor forțe sociale, în frunte cu orășenimea și mica boierime, ca urmare a intensificării schimburilor economice.

Traducerile românești de texte religioase apărute în prima jumătate a secolului al XVI-lea în nordul Transilvaniei, în Maramureș și în Moldova, se explică prin aceiași factori interni, iar în Transilvania și prin înrîurirea exercitată de învățăturile protestante, care recomandau întrebuințarea limbii poporului în cultul și predica bisericii creștine. Izbînda scrisului românesc în manuscrise a înlesnit și apariția primelor tipărituri românești, dar promovarea limbii române în cărțile de slujbă este în esență rezultatul eforturilor și năzuințelor firești ale poporului nostru de a folosi propria sa limbă în toate activitățile sale și mai ales în manifestările publice.

Sibiul și Brașovul — centre ale tipăriturilor românești

Exista la Sibiu încă din 1529 o tipografie care avea și litere chirilice. S-a tradus și s-a tipărit în această tipografie un *Catehism românesc* în 1544, despre care există două mențiuni documentare din anii 1544 și 1546, dar din această carte, atribuită tipografului Filip Moldoveanul, nu ni s-a păstrat nici un exemplar. S-a susținut chiar că a putut fi tipărită la Brașov. Noile cercetări (vezi articolul „Prima tipăritură în limba română", de L. Demény, în „Magazin istoric" nr. 9, din decembrie 1967) aduc argumente convingătoare cu privire la activitatea vechii tipografii din Sibiu și pun în lumină existența unei noi tipărituri slavo-române precoresiene. Este vorba de *Evangheliarul* tipărit la Sibiu cu litere chirilice de către același Filip Moldoveanul între anii 1546 și 1554. Această primă carte, cu text bilingv slav și român, oglindește începutul pătrunderii limbii române în biserică și este totodată cea dintîi ediție cunoscută care înfățișează într-un amplu cuprins scrisul românesc tipărit. Se deschid astfel noi perspective cercetărilor cu privire la data și locul apariției primelor tipărituri românești. Cărțile românești tipărite la Sibiu vor fi avut la bază traduceri mai vechi din textele rotacizante[1] anterioare.

Se cunosc bine în prezent vechile începuturi și remarcabilele creații de cultură românească din Scheii Brașovului. Stabilirea lui Coresi în Brașov se explică în primul rînd prin condițiile prielnice care l-au atras aici pentru dezvoltarea activității sale destinate imprimării și răspîndirii cărților. În „minunata cetate a Brașovului", cum a numit-o Șerban, fiul lui Coresi, existau ateliere tipografice încă din 1533 și o fabrică de hîrtie din 1546. Brașovul era centrul cu-

[1] Rotacism — fenomen fonetic care constă în transformarea lui *n* intervocalic în *r*.

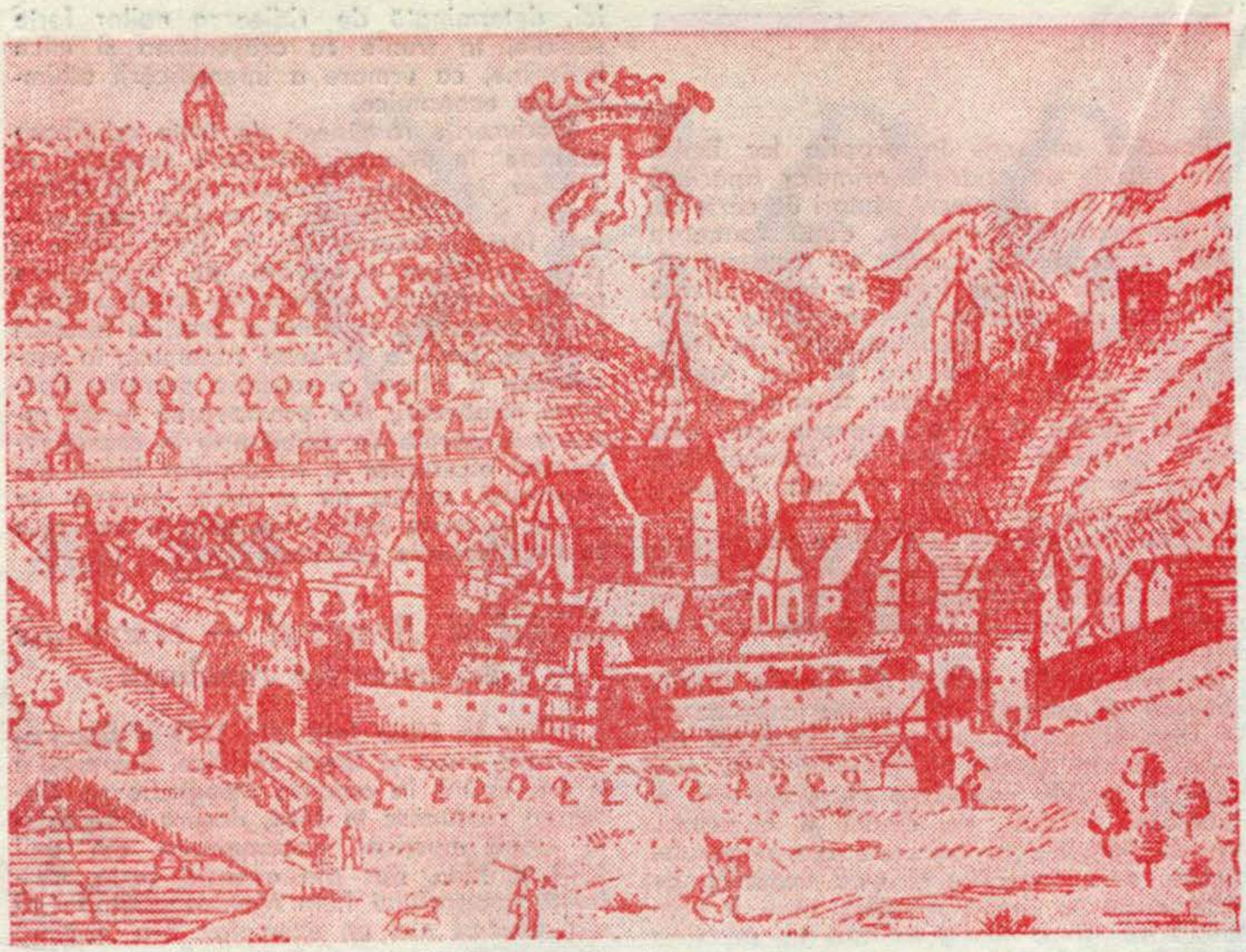

noscut al schimburilor economice românești și al bunelor relații dintre Transilvania, Moldova și Țara Românească. Veneau adeseori aici domni, boieri și ierarhi români, unii în refugiu, alții pentru legături și interese care angajau înseși țările lor. Așezarea diaconului Coresi la Brașov are tocmai sensul unei stabiliri de relații care au avut rezultate foarte pozitive pentru dezvoltarea culturii poporului nostru.

Familia Coresi era veche în Țara Românească. Era o familie de știutori de carte. Documentele din anii 1527—1544 menționează un Coresi grămătic, scriitor de acte în Tîrgoviște și București. Diaconul care s-a numit *Gheorghe Coresi* este fiul acestui grămătic și s-a născut în Tîrgoviște între anii 1507 și 1510. În meșteșugul tipografiei, a fost ucenicul lui Oprea Iogofătul la Tîrgoviște. Dintre fiii săi, este cunoscut numele lui Șerban, tipograf. Cu toate că ajunsese conducătorul tipografiei din Tîrgoviște, unde începuse să tipărească în limba slavonă un *Triod-Penticostar*, Coresi a părăsit orașul natal pentru a se stabili în 1556 la Brașov, împreună cu fiul său Șerban, cu meșterul Oprea Iogofătul și cu cîțiva ucenici ai lor. Plecarea din Tîrgoviște a fost încuviințată de însuși Pătrașcu cel Bun, domnul Țării Românești, care în același an se găsea cu oaste în Transilvania.

La Brașov, Coresi și ceilalți tipografi români nu au activat ca angajați ai sașilor luterani, așa cum s-a crezut, pentru a servi propaganda religioasă a acestora în rîndurile populației românești. După primele încercări de colaborare cu sașii din Brașov, Coresi a trecut la o activitate pe cont propriu. Însăși interesele lui materiale îl îndemnau să editeze cărți românești, care începuseră să fie cerute peste tot, mai mult decît tipăriturile slavonești. Într-adevăr Coresi a tipărit la Brașov mai multe cărți în limba română decît în limba slavonă. Tipăriturile sale în limba română au apărut numai la Brașov, susținători ai activității sale fiind mai ales membrii comunității românești din Scheii Brașovului. Tipografia condusă de Coresi la Brașov se găsea și sub protecția ierarhiei bisericești din Țara Românească și Moldova, tipărind cărți și pentru aceste țări. Nu cunoaștem anul morții lui Coresi. În 1582, activitatea sa tipografică încetează ; se pare că iscusitul meșter a decedat curînd după această dată.

Cărțile lui Coresi...

Coresi și Oprea Iogofătul tipăresc la Brașov mai întîi un *Octoih* slavonesc. Apărută în anii 1556—1557, cartea fusese cerută de către Pătrașcu cel Bun, domnul Țării Românești, și Alexandru Lăpușneanu, domnul Moldovei. Seria cărților românești începe însă îndată cu *Intrebarea creș-*

Așa ni s-a păstrat, pe o stampă de epocă, Brașovul medieval în care a lucrat Coresi

Interior dintr-o tipografie medievală din Brașov (basorelief)

nească, tipărită probabil în 1559. Este un catehism dedicat mitropolitului Efrem al Țării Românești, fiind pus astfel sub chezășia unui ierarh ortodox. Ajutat de Tudor diacul, Coresi tipărește apoi în 1560—1561, tot în limba română, cartea intitulată *Tetraevanghel*, în al cărei epilog se cere clericilor români să utilizeze limba poporului, cu justificarea apostolică : „În sfînta biserică mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles decît zece mie de cuvinte neînțelese în limba străină". Remarcabila ediție alcătuită de Florica Demetrescu pune într-o lumină nouă această tipăritură (*Tetraevanghelul tipărit de Coresi*, București 1963).

Împreună cu același colaborator, Coresi scoate în 1562 un alt *Tetraevanghel*, de data aceasta în limba slavonă, la cererea Doamnei Chiajna, mama voievodului Petru cel Tînăr din Țara Românească. După trei ani, cartea s-a retipărit, tot în Brașov, de către diaconul Călin.

Tipăritura românească *Lucrul apostolesc*, apărută în 1563, recomandă oamenilor să onoreze prin fapte bune credința lor religioasă. Importante prin justificările lor sînt și tipăriturile românești scoase de Coresi în 1564. Astfel, în *Evanghelia cu tîlc*, pe care istoricii literari o denumesc *Cazania I*, se cere clericilor să facă slujbă „pre limba pre care grăiesc oamenii", iar în *Molitvenic*, tipograful editor explică : „Rumănește am scris... cum să înțeleagă și popa ce zice însușu și oamenii ce ascultă".

După un *Sbornic* slavonesc tipărit în 1569 de către Coresi împreună cu 5 ucenici ai săi, fără arătarea locului, apar în 1570 la Brașov alte două prețioase tipărituri românești : *Psaltirea* și *Liturghierul*. Aceste cărți au fost comandate de episcopul calvin Pavel Tordaș și distribuite contra cost preoților români. În cea dintîi, învederînd faptul că mai toate popoarele au cărți de slujbă în limba lor, Coresi constata că „numai noi rumânii n-avăm".

În anii 1574—1577, Coresi a dat la lumină cinci tipărituri slavonești, toate cărți de slujbă ortodoxe, avînd stema Țării Românești și menționînd numele voievodului Alexandru (1574—1577) sau al voievodului Mihnea (1577—1583). În aceste cărți nu se indică locul de imprimare. Nu credem să fi fost tipărite la Tîrgoviște, de unde Coresi plecase definitiv. Clerul superior al Țării Românești continua să apere cultul în limba slavonă. Cerința cărților de slujbă era și în această situație o necesitate culturală. Coresi a înțeles să răspundă din Brașov acestei necesități, știind că face și pe această cale servicii ortodoxiei.

În 1577 Coresi tipărește o *Psaltire slavo-română*, carte bilingvă care prin însuși conținutul ei demonstrează că limba română era tot atît de îndreptățită pentru cultul ortodox ca și cea slavonă. În 1579 el se afla la Saș Sebeș, ajutînd pe fiul său, Șerban, care conducea o tipografie dependentă de cea brașoveană. Aici tipărește în 1580 un *Sobornic* slavonesc, cu încuviințarea mitropolitului Ghenadie al Transilvaniei. Se constată și în acest caz legăturile pe care le întreținea Coresi cu ierarhia ortodoxă din Transilvania, fără a fi de nesocotit bunele sale relații cu căpeteniile protestanților transilvăneni. Era concepția largă a editorului, ce depășea limitele spiritului confesional. Între anii 1570 și 1580, Coresi a tipărit și o *Pravilă*, tradusă în românește după un nomocanon bizantin, din care însă nu ni s-au păstrat decît 12 foi.

Ultima tipăritură românească a lui Coresi este *Evanghelia cu învățătură*, apărută la Brașov în 1581, pe care cercetătorii o denumesc *Cazania II*. Studiile recente dovedesc că traducerea românească tipărită are la bază o versiune slavonă a unui text bizantin. (Maria Rădulescu, *Originalul slav al Evangheliei cu învățătură a diaconului Coresi*, București, 1959)

Această carte ortodoxă, tipărită cu cheltuiala lui Luca Hirsche, judele Brașovului, apare sub egida voievodului Transilvaniei și a domnului Țării Românești, precum și cu încuviințarea mitropolitului transilvănean Ghenadie și a celui muntean Serafim.

...și semnificația lor istorică

Principalul merit al lui Coresi este acela de a fi pus în circulație vechile texte românești, contribuind efectiv la introducerea limbii române în cărțile de cult. Tipăriturile sale sînt monumente ale limbii române din secolul al XVI-lea. Pentru a diminua particularitățile dialectale și arhaice ale textelor românești pe care le-a utilizat în tipăriturile sale, Coresi le-a revizuit adaptîndu-le în general limbii ce se vorbea în Țara Românească și în sud-estul Transilvaniei, contribuind astfel la formarea limbii române literare.

Coresi a tipărit cărți și la cererea protestanților, dar mai ales pentru trebuințele ortodocșilor, avînd iscusința de a nu agita spiritele în lupta confesională ce se dădea la Brașov în vremea sa.

În raport cu vremea și cu societatea în care a trăit, Coresi a fost un om de mare cultură. Prefețele și epilogurile tipăriturilor sale cuprind numeroase citate savante din cărțile vechi. În sensul moralizator al învățăturilor pe care le tipărește, el recomandă cititorilor viață dreaptă și curată, condamnă lenea și necinstea, sfătuiește și pe clerici, și pe laici „să lase răutatea și să îmble cu dreptate". Condamnă vrăjitoria și descîntecele. Cere preoților să fie știutori de carte, spre a putea da învățături „adevărate" poporului.

Tipăriturile coresiene cuprind și îndrăznețe încercări de critică socială antifeudală, Coresi afirmă că misiunea clerului este de a lumina „mișelamea", adică sărăcimea, nu de a sprijini pe stăpînitori și asupritori. Sînt criticați clericii care suportă „strîmbătățile" sociale, „vrînd să placă domnilor, boiarilor". Coresi constată că înalții ierarhi nu stau de partea poporului, deoarece „ei sînt domni și sfetnici ai domnilor, căce tac..." sau „îmblă în chipul domnilor și mai marilor", sau chiar „sînt vrăjmași dreptății".

Răspunzînd cerințelor vremii sale, Coresi a fost tipograf, editor și, într-o anumită măsură, traducător. Ca tipograf, modul său de lucru este reprezentat de sistemul românesc de la Tîrgoviște. Ca editor modul său de a prezenta și răspîndi tipăriturile s-a dovedit iscusit. Cărțile coresiene erau cerute nu numai în țările române, ci și în Peninsula Balcanică. Unele dintre ele au fost retipărite ulterior. Multe s-au păstrat în mănăstiri și biblioteci particulare, constituind dovada istorică a difuzării lor.

Culturalizarea prin tipărituri n-a fost numai o acțiune a lui Coresi. În secolul al XVI-lea existau multe tipografii în țările noastre ; în Transilvania sînt cunoscute cele din Sibiu, Cluj, Oradea, Orăștie. Existau mulți maeștri tipografi cu ucenici, care s-au făcut apoi cunoscuți prin tipăriturile lor. Coresi a fost însă un remarcabil spirit întreprinzător, deschizător de căi mai largi pentru răspîndirea cărții și pentru promovarea limbii române în toate straturile sociale și în toate activitățile publice ale poporului nostru.

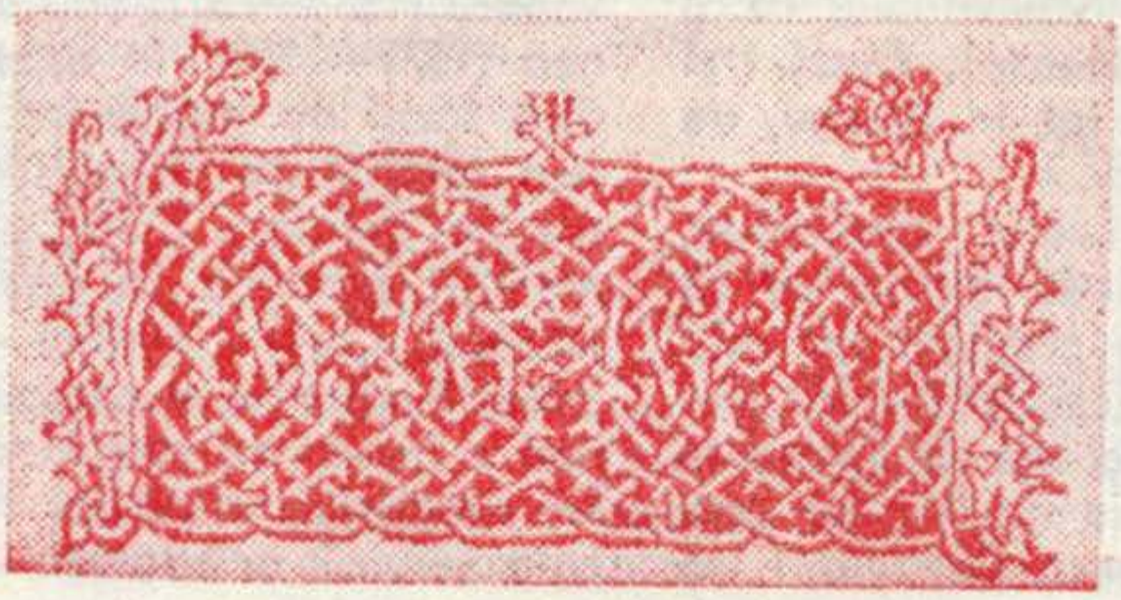

Omul care nu a existat niciodată (II)

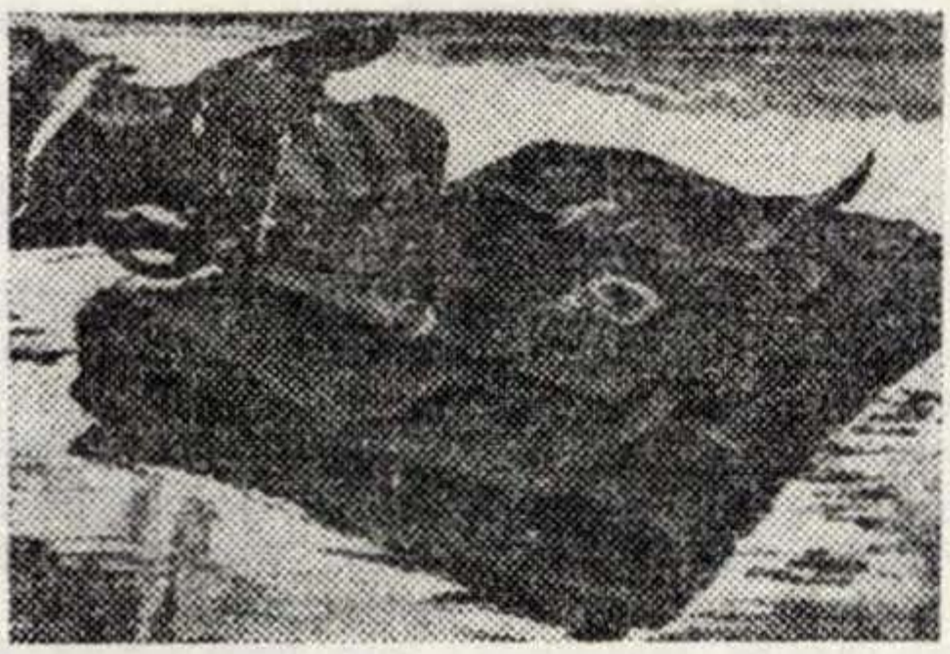

În 1943, după înfrîngerea trupelor Axei în Africa de nord, aliații occidentali urmează să debarce în Sicilia, înainte de a deschide un front pe continentul european, în Italia. Pentru a înșela pe hitleriști, care sînt siguri că obiectivul fixat este Sicilia, locotenentul Ewen Montagu, din serviciul de informații al Amiralității britanice, propune folosirea unei stratageme : lansarea în Mediterana a unui cadavru avînd asupra sa actele de identitate ale unui ofițer superior englez, precum și un document din care să reiasă că aliații nu vor ataca Sicilia. Pentru ca informațiile să parvină germanilor, corpul va trebui să fie aruncat pe coastele Spaniei, țară în care agenții naziști sînt ca la ei acasă.

După multe eforturi, este găsit un cadavru care poate juca acest rol. Rămîne acum ca superiorii lui Montagu să aprobe proiectul.

Litoralul mediteranean al Spaniei este întins și nu pretutindeni „favorabil" apariției rămășițelor pămîntești ale unui ofițer britanic. Din punctul de vedere al operației plănuite, riscul cel mai mare este ca fie poliția, fie (mult mai probabil) un simplu pescar care urăște fascismul să predea cadavrul vreunui funcționar de la un consulat englez sau să-l transporte pînă la Gibraltar. în acest caz, hitleriștii nu ar mai intra în posesia documentelor care le sînt destinate.

După o atentă analiză a hărții și a datelor pe care le cunosc în legătură cu situația din Spania, Montagu și colaboratorii săi se hotărăsc pentru o zonă din jurul localității Huelva. Aci se găsește un agent al *Abwehr*-ului, care întreține relații cordiale cu autoritățile spaniole ; șansele de a fi anunțat despre cadavru sînt deci foarte mari. Pe de altă parte, Huelva este destul de departe de Gibraltar pentru ca eventualitatea transportării corpului la baza britanică să fie redusă la minimum.

DE LA CINE, CĂTRE CINE?

Dar problemele principale privesc documentul menit să inducă în eroare pe germani. În ce mod trebuie să fie redactat pentru a da impresia unei depline autenticități ? Cît de departe se poate merge cu amănuntele ? Cît de directă are dreptul să fie aluzia ? Dar, mai presus de toate, de la ce for sau de la ce persoană urmează să se simuleze că provine hîrtia și cui să-i fie ea adresată ?

Ceea ce contează, își spune pe drept cuvînt Montagu, este modul cum va privi inamicul acest document, ce îndoieli îi va provoca, ce confirmări va căuta, ce anchetă va întreprinde, ce rezultate îl vor satisface etc. etc. Mai mult, trebuie ținut seama că sub termenul de „inamic" nu se ascunde o singură persoană, ci cîteva, uneori chiar foarte multe — în cazul de față : agentul *Abwehr*-ului care culege informațiile respective, șefii săi pe trepte ierarhice tot mai înalte, ofițerii de stat-major cărora ei le transmit rapoartele, înaltele comandamente ale *Wehrmacht*-ului, *Luftwaffe*-i și *Kriegs-*

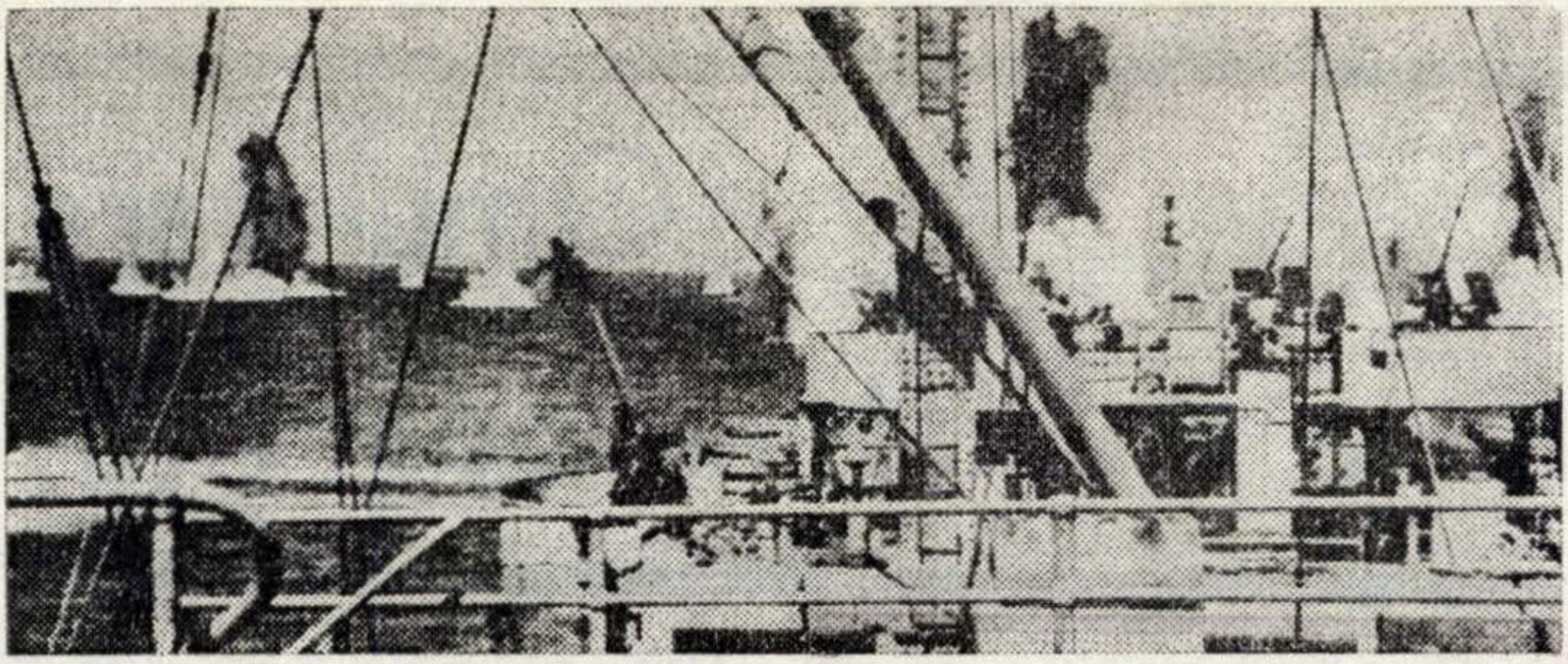

Bătălie navală în Mediterana — primăvara anului 1943

marine-i, în frunte cu Keitel, Goering și Doenitz, în sfîrșit Hitler însuși.

Plecînd de la aceste premise, Montagu ajunge la concluzia că documentul pe care urmează să-l fabrice ar trebui să fie o scrisoare trimisă de un ofițer cu grad înalt unui alt ofițer, de rang similar. Ar mai fi necesar ca atît expeditorul, cît și destinatarul să fie personalități cunoscute de germani ca avînd acces la detaliile cele mai secrete ale planurilor și proiectelor militare.

Iată motivele pentru care Montagu propune ca scrisoarea să fie semnată de Sir Archibald Nye, șef adjunct al statului major imperial (britanic), și adresată generalului Alexander, comandantul unei armate engleze din Tunisia, sub ordinele generalului american Eisenhower. Fiind vorba de doi prieteni vechi, tonul misivei urmează să fie foarte familiar, ceva în genul : „Să nu-ți închipui, dragul meu, că nu ne dăm seama de greutățile pe care le întîmpini, dar avem și noi bucluciurile noastre. Așa că șeful statului major s-a văzut nevoit să nu dea curs cîtorva din cererile tale, în ciuda insistențelor pe care le-ai depus. Crede-mă că nu a făcut-o cu inima ușoară... etc."

Montagu e convins că numai acest gen de scrisoare își va face efectul, că numai așa vor înghiți hitleriștii momeala strecurată printre rînduri. Dar atunci cînd înaintează propunerea mai departe, superiorii lui sînt indignați de insolența tînărului locotenent : cum să fie implicate într-o mascaradă niște personalități atît de importante ca Nye și Alexander ? Autorul stratagemei este obligat să facă minuni de retorică pentru ca să biruie rezistența unor ofițeri de modă veche, pentru care prestigiul castei este mai important decît reușita unei operații de diversiune.

O altă problemă a aceluiași document este cea a așa-numitului „obiectiv de acoperire", adică a locului spre care trebuie atrase, prin înșelătorie, forțele dușmane. Din acest punct de vedere, situația în 1943 se prezintă astfel : aliații dispun în Africa de nord de două armate — una sub comanda lui Eisenhower la extremitatea occidentaiă a litoralului mediteranean (Algeria și Tunisia), cealaltă sub comanda mareșalului Sir Henry Wilson, în extremitatea de răsărit (Egipt) — și ambele vor fi angajate în debarcarea din Sicilia. Dar hitleriștii, care nu sînt la curent nici cu planurile, nici cu posibilitățile materiale ale anglo-americanilor, au de luat în considerație mai multe ipoteze : 1) ca Eisenhower să debarce în sudul Franței sau în Italia, după o prealabilă ocupare a Siciliei, Corsicii și Sardiniei ; 2) ca Wilson să atace Italia sau Grecia ; 3) ca cele două operații să se desfășoare simultan ; 4) ca cele două armate să coopereze în executarea aceleiași operații.

Se impune deci ca în scrisoarea găsită asupra cadavrului să figureze un „obiectiv de acoperire". Pentru mai multă siguranță, Montagu sugerează două astfel de obiective : un „atac" al Sardiniei și o „debarcare" în Grecia. Mai mult, el se gîndește ca scrisoarea să conțină și aluzia la un fals „obiectiv de acoperire" — Sicilia. Mai precis, Nye ar urma să-i „destăinuiască" prietenului său că se va da de înțeles germanilor că debarcarea va avea loc în Sicilia. Avantajul acestui șiretlic suplimentar ? În cazul cînd naziștii vor afla cîte ceva despre pregătiri de debarcare în Sicilia, ei vor crede că este vorba de „obiectivul de acoperire" și nu de o intenție reală a aliaților.

Cam așa arată complicata țesătură de minciuni travestite în adevăruri și de adevăruri deghizate în minciuni pe care o urzește, cu răbdare și străduință, locotenentul din serviciul de informații al Amiralității.

ÎNTRE HUSKY ȘI BRIMSTONE

După nenumărate pledoarii și argumentări, Montagu izbutește să ajungă cu proiectul său la cel ce urmează a fi semnatarul

scrisorii — Sir Archibald Nye. Acesta se arată mai receptiv la idee și compune chiar el o primă ciornă a epistolei, din păcate cam seacă și oficială. O a doua versiune se dovedește mult mai reușită, Nye adăugînd încă un subterfugiu — acela de a folosi *Husky*, numele real de cod al operației în Sicilia, pentru falsa debarcare în Grecia și de a născoci, pentru așa-zisul atac al Sardiniei, numele de cod *Brimstone*.

Iată traducerea integrală a scrisorii :

War Office
Whitehall, London, S.W.1
Tel. Whi. 9 400
Șeful statului major imperial
Personal și foarte secret

23 aprilie 1943.

Dragul meu Alex,

Profit de călătoria unuia dintre ofițerii lui Mountbatten pentru a-ți explica originea telegramelor noastre referitoare la operațiile în Mediterana și la planurile de acoperire legate de ele.

Poate că hotărîrile noastre ți s-au părut arbitrare, dar te asigur că sugestiile tale și ale lui Jumbo *(porecla lui Henry Wilson — n.n.)* au fost studiate cu cea mai mare atenție de comitetul șefilor de state majore.

După cum arată informațiile primite recent, nemții și-au întărit sistemul de apărare în Grecia și în Creta. Șeful statului major imperial, considerînd că forțele noastre erau prea slabe pentru a trece la ofensivă, a decis să întărească Divizia a 5-a cu o brigadă, în vederea debarcării la sud de capul Aroza și să procedeze la fel cu Divizia a 56-a, care trebuie să atace Kalomata. Acum adunăm efectivele și materialele necesare.

Jumbo a propus să alegem Sicilia ca obiectiv de acoperire *(deci ca pretext — n.n.)* pentru operația *Husky*, dar noi am și ales-o pentru operația *Brimstone*.

Comitetul șefilor de state majore a studiat din nou în profunzime problema. Date fiind pregătirile din Algeria, antrenamentele pentru acțiuni amfibii care au loc pe plajele tunisiene și bombardamentele care vor scoate din uz aerodromurile din Sicilia, s-a luat hotărîrea de a se rămîne la ideea ca această insulă să servească drept acoperire pentru *Brimstone*.

Într-adevăr, sînt multe șanse ca inamicul să creadă că vom ataca Sicilia. E un obiectiv evident și, în ochii nemților, un punct nevralgic. Pe de altă parte, era greu să-i convingi pe nemți că intensele noastre preparative din Mediterana orientală vizează tot Sicilia. De aceea i s-a spus lui Wilson că e necesar un plan de acoperire mai apropiat, de exemplu Dodecanezul. Ținînd seama de ameliorarea relațiilor noastre cu Turcia, e probabil că italienii nu se prea simt la largul lor în privința acestor insule.

Cred că ești și tu de aceeași părere. Știu că vei avea mult de furcă și nu prea sînt șanse să poți discuta cu Eisenhower despre operațiile viitoare, dar dacă, din întîmplare, reușești să sprijini propunerea lui Wilson, previne-ne și pe noi cît mai repede, căci timpul presează.

Îmi pare teribil de rău că n-am putut să-ți dăm satisfacție în ceea ce privește postul solicitat în Brigada de gardă. Candidatul tău era la pat, bolnav de o gripă care amenința să-l imobilizeze pe cîteva săptămîni.

În Sicilia, forțele Axei dispuneau de care blindate, cu care se pregăteau să întîmpine pe eventualii invadatori

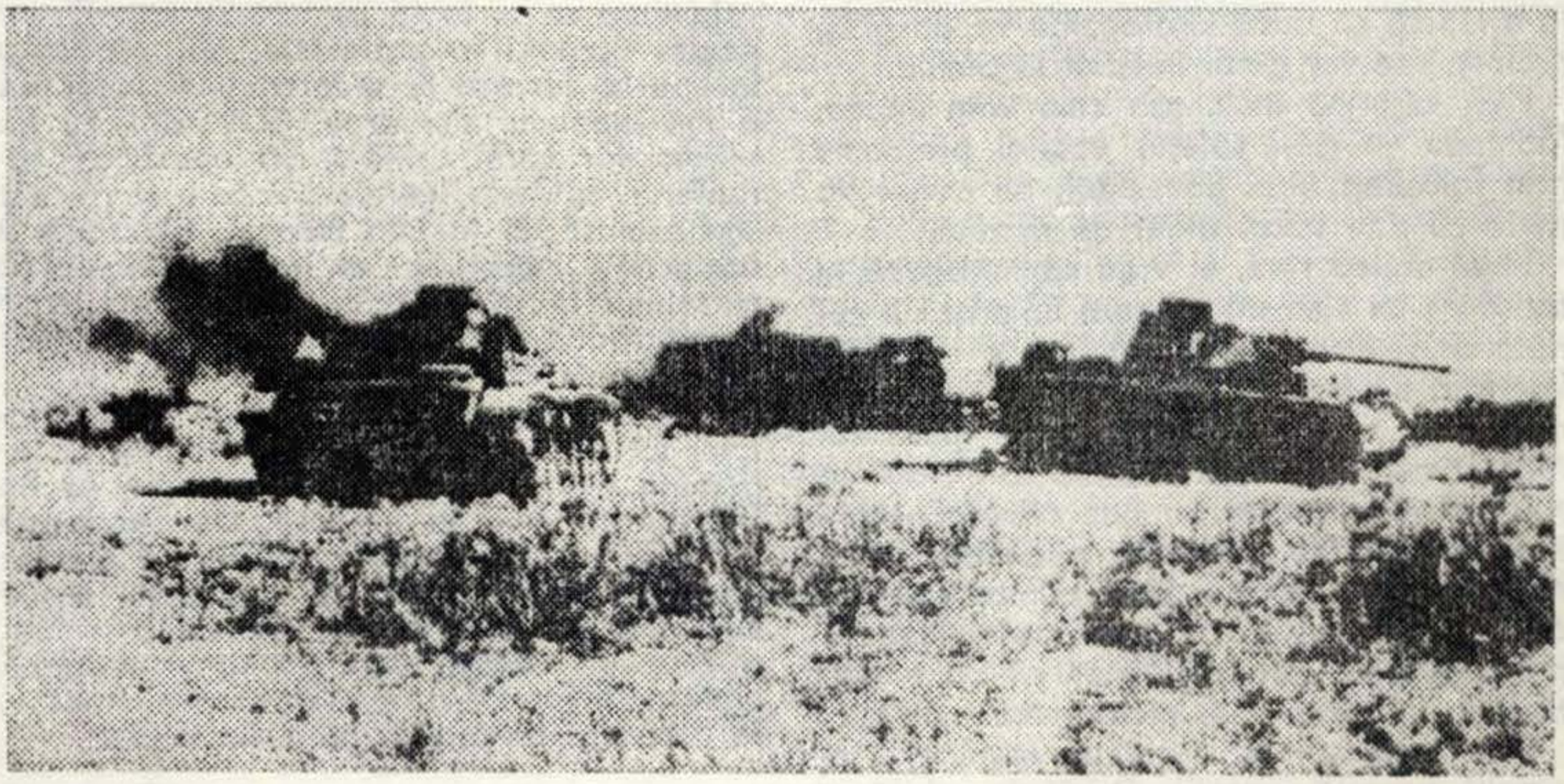

Cu siguranță că îl cunoști pe Forster, care a făcut dovada capacităților sale în fruntea unei brigăzi în Anglia, fiind astfel cel mai calificat, după părerea mea.

Bănuiesc că te-ai săturat pînă peste cap de poveștile astea cu „Medaliile militare" și cu „Purple Heart" *(decorații americane — n.n.)*. Sîntem cu toții de acord că nu trebuie să-i jignim pe prietenii noștri americani, dar problema e mai complicată. Faptul că o parte din trupele noastre primesc decorații suplimentare — numai pentru că se bat în același sector cu americanii — va provoca serioase nemulțumiri printre unitățile care combat pe alte fronturi, în condiții atît de grele, dacă nu și mai grele.

După părerea mea, e cazul să respingem propunerea americanilor, explicîndu-le că ea ar implica un fel de favoritism. De altfel problema e pe ordinea de zi a viitoarei ședințe a comitetului și vei afla curînd ce hotărîre s-a luat.

Îți urez mult noroc.

Archie Nye
Al tău,

Generalului Harold R.L.G. Alexander,
Cartierul general
Armata a 18-a

Montagu se declară mulțumit de opera lui Archibald Nye, care e scrisă exact pe tonul potrivit și cu un conținut foarte apropiat de cel optim. Pentru a-l desăvîrși, inventatorul „omului care nu a existat niciodată" propune două completări. Mai întîi, el vrea ca naziștilor să li se spună și mai pe șleau că aliații vor debarca în Sardinia. Dar șefii de stat-major se opun, deoarece le e teamă că dacă stratagema va da greș, germanii se vor gîndi imediat la Sicilia.

Pînă la urmă însă, așa cum vom vedea, Montagu va găsi soluția acestei probleme prin folosirea altui document, pe care-l va purta cu sine falsul ofițer de marină.

În al doilea rînd, el vrea să introducă în scrisoare un element pe care hitleriștii îl cunosc deja, lucru de natură să le confirme impresia de autenticitate. Pornind de la numeroasele ordine de zi pe care generalul Montgomery le-a emis în urmă cu cîtva timp și care au provocat un haz general, Montagu ar dori să strecoare o glumă ceva mai grosolană, tocmai bună pentru un umor ca cel al naziștilor. De exemplu, Nye ar putea scrie : „Ce a pățit Monty ? De o săptămînă nu a mai emis nici un ordin de zi !"

Dar superiorii lui Montagu resping, îngroziți, această sugestie. Oricît de nobilă ar fi cauza în slujba căreia e pusă scrisoarea, cum să ironizezi în cuprinsul ei pe un comandant de anvergura lui Montgomery, învingătorul lui Rommel ?

Ewen Montagu, tatăl spiritual al omului care nu a existat niciodată

BIOGRAFIA UNUI MIT

În timp ce se luptă cu forurile superioare pentru acceptarea proiectului său, Montagu începe să lucreze la crearea unei identități a inexistentului său erou. El trebuie să fie ofițer, dar cărei arme îi va aparține ? Infanteria, artileria, carele blindate și aviația sînt excluse de la bun început, deoarece o asemenea „repartiție" ar însemna difuzarea secretului în rîndul unui număr prea mare de persoane și apariția unor noi dificultăți de ordin tehnic și birocratic.

Dat fiind că părintele spiritual al defunctului lucrează la Amiralitate, cel mai la îndemînă e ca și imaginarul personaj să fie încorporat în flota militară. Dar se ivește un obstacol neprevăzut : ofițerii din marina britanică poartă uniforme elegante, croite cu grijă, pentru a le veni cît mai bine. Or, a face un costum care să se potrivească unui cadavru este o treabă supraomenească, la care nici un croitor nu se încumetă.

(Va urma)

Așezăminte și personalități culturale

V. CURTICĂPEANU, Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918, Ed. științifică, 1968.

Consacrată aniversării semicentenarului unirii din 1918, lucrarea completează tabloul eforturilor depuse de cercetătorii din țara noastră în studierea acestui eveniment epocal.

Cartea lui V. Curticăpeanu este o lucrare de ansamblu privind istoria și rolul așezămintelor culturale românești în lupta poporului nostru pentru realizarea idealului național. Începînd cu modestele societăți de lectură ale elevilor și studenților, continuînd cu reuniunile de învățători, de femei sau meșteșugărești și terminînd cu asociațiile culturale de proporții mai largi, create de românii supuși monarhiei austro-ungare — lucrarea pune în evidență programele de luptă ale acestora, legăturile dintre ele și modalitățile de acțiune în slujba aceluiași țel: lupta pentru limba și cultura națională.

În prim plan, sînt puse societățile culturale din monarhia austro-ungară: „Asociația transilvană pentru literatura și cultura poporului român" (1861—1918), de la Sibiu, atît de larg răspîndită și cunoscută sub numele de „Astra", „Asociația pentru cultura poporului român din Maramureș" (1861—1918), din Sighet, „Asociația națională arădană pentru cultura și conversarea poporului român" (1862—1918), cu sediul la Arad, urmînd apoi societățile studențești: Societatea academică „Petru Maior", înființată la Budapesta în 1862 și Societatea academică studențească „România jună" din Viena, creată în 1871. Autorul înfățișează legăturile acestora cu viața culturală din România veche, în primul rînd cu Academia Română (1866), cu Societatea „Transilvania" din București (1867), cu „Liga Culturală" (1891), cu Universitatea populară „N. Iorga" de la Vălenii de Munte (1908).

Pornind de la analiza împrejurărilor politice interne și internaționale de după înăbușirea revoluției de la 1848—1849, autorul surprinde particularitățile luptei românilor supuși dominației austro-ungare, luptă care nu se desfășura în forme violente ca pe vremea lui Horia și Avram Iancu, ci se manifesta sub forma luptei pentru apărarea *culturii naționale*. În jurul acestei idei fundamentale stăruie autorul cu deosebire, cultura națională reflectînd în esență procesul de pregătire ideologică și politică al poporului român pentru înfăptuirea unității sale de stat. Unul dintre meritele cărții este acela că reușește să realizeze o sinteză a unor probleme abordate sporadic în istoriografia noastră.

Lectura textului scoate în relief marile personalități ale vieții noastre culturale, reprezentanții cei mai de seamă ai generației de la 1848, din timpul memorandului și ai unirii de la 1918, planurile și acțiunile lor comune în jurul acelorași străduințe, manifestate pe calea culturii unice, peste granițele vremii.

M. P.

„Nimic nu este mai important pentru America decît să renunțe la iluziile sale"

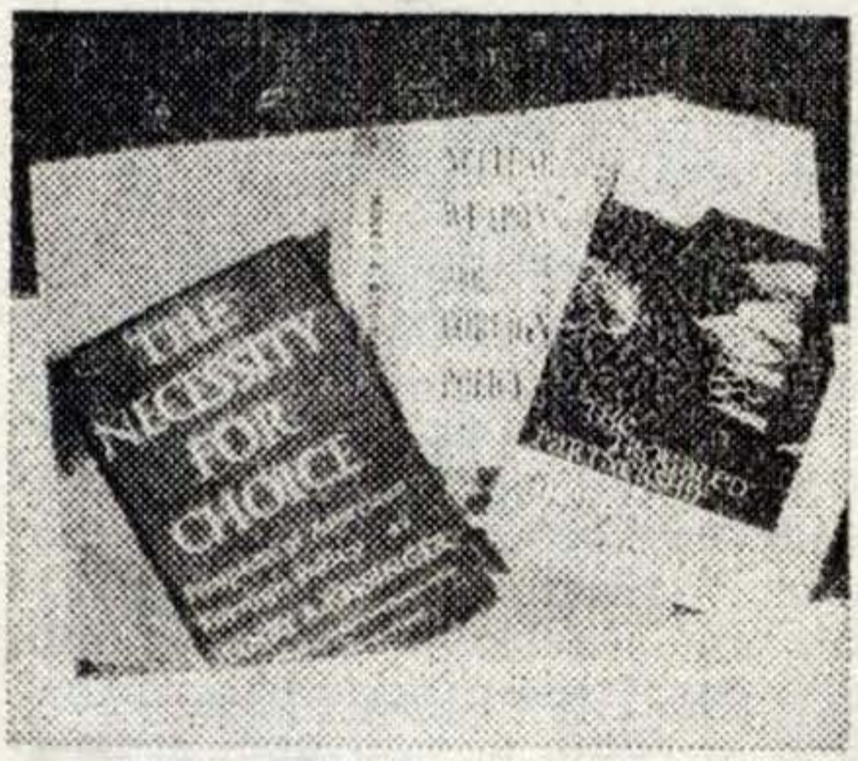

HENRY KISSINGER, **Nuclear Weapons and Foreign Policy** (Armele nucleare și politica externă), **The Necessity for Choice** (Necesitatea unei opțiuni), ed. Harper and Brothers, New York, 1957 și 1960 ; **The Troubled Partnership, A Reappraisal of the Atlantic Alliance** (Alianța zdruncinată), ed. Mc. Graw-Hill Book Company, New York, 1965.

Lectura cărților lui Henry Kissinger este instructivă pentru istoricul preocupat de înțelegerea cît mai profundă a complexității vremurilor în care trăim. Poziția autorului în noua Administrație americană (este consilierul președintelui Nixon pentru problemele securității naționale) este un motiv în plus pentru a le semnala.

În domeniul științei politice Henry Kissinger se bucură de mai bine de zece ani de un prestigiu nedisputat. Ceea ce Kissinger a scris la sfîrșitul anilor 50 a atras încă de pe atunci atenția specialiștilor și a cercurilor guvernamentale americane, pînă la nivelul cel mai înalt, concepțiile sale vizînd probleme cardinale ale politicii externe a S.U.A.

Dar, cu tot respectul de care s-a bucurat în acea perioadă, Kissinger a fost descoperit, sau mai precis redescoperit abia recent, după numirea sa în Administrația Nixon. După Kennedy, a devenit la modă ca în Casa Albă, alături de politicienii de profesie să se afle și un intelectual care să contribuie la „revitalizarea" politicii externe americane. O adevărată competiție s-a dezlănțuit între universitățile americane pentru ocuparea acestui post-cheie, considerat de mulți ca avînd o mai mare influență asupra Președintelui decît chiar cel al Secretarului de Stat. Pînă acum, Harvardul conduce detașat în această cursă. Prin numirea lui Kissinger, faimoasa universitate din Massachusetts obține încă un punct în defavoarea rivalilor săi.

Profesorul Henry Kissinger a expus crezul său politic în trei lucrări considerate astăzi de mare importanță pentru înțelegerea politicii externe americane, prezente și viitoare : *Armele nucleare și politica externă, Necesitatea unei opțiuni* și *Alianța zdruncinată*.

Desigur, multe din concepțiile lui Kissinger, enunțate în aceste lucrări, pot fi considerate discutabile. Dar, așa cum observa recent revista „Time" — „faptul cel mai semnificativ care îl caracterizează pe Kissinger este acela că el nu a căzut pradă celor două mari tentații care au afectat politica externă americană în trecut — idealismul excesiv și pragmatismul excesiv. El crede în concepția de ordine, dar nu este de părere că ea poate fi realizată dîndu-se altora lecții."

Această afirmație poate fi corectă, dar după părerea noastră, Kissinger a căzut pradă unei alte tentații — credința în „miracolele" pe care forța le poate produce în mîna unei mari puteri. După părerea sa, „într-o societate de state suverane, o țară poate, în ultimă analiză, să susțină interpretarea sa despre justiție și să-și apere interesele vitale numai dacă este dispusă să folosească forța". Kissinger susține că renunțarea la forță „ar pune ordinea internațională la discreția statului celui mai agresiv sau celui mai iresponsabil". Regăsim în această concepție toată doctrina imperialismului american, care este convins că prin forță poate impune voința sa restului lumii, că numai pe această cale se poate

menține pacea. Este adevărat că Kissinger este conștient de limitele pe care tehnologia militară modernă și îndeosebi armele nucleare le impun asupra folosirii forței, așa cum reiese și din cartea sa *Armele nucleare și politica externă*. Mai mult decît atît, el este de părere că, în prezent, „orice război poate deveni un război nuclear". Totuși, concluzia sa este că Statele Unite trebuie să fie pregătite cît mai bine pentru orice fel de război — global sau local. În lucrarea următoare, *Necesitatea unei opțiuni*, Kissinger începe să perceapă în mod evident criza în care a ajuns politica americană de forță. El își dă seama de neajunsurile și pericolul doctrinei militare bazate pe concepția unui atac prin surpriză, lipsa de realism a propunerilor americane de dezarmare, confuzia din NATO, relațiile tot mai deteriorate dintre S.U.A. și lumea a treia. Ce trebuie făcut în această situație? „Nimic nu este mai important pentru America — scrie Kissinger — decît să renunțe la iluziile sale".

În sfîrșit, în *Alianța zdruncinată*, Kissinger abordează cîteva din problemele majore care confruntă Alianța Atlantică, în domeniile politic, economic și militar.

„Nimic nu este mai periculos — scrie el — decît teoria la modă că toate dificultățile NATO au fost provocate de un singur om și că chestiunea esențială este de a aștepta dispariția sa de pe scenă".

Kissinger se străduiește să cerceteze mai profund cauzele crizei NATO și, printr-o analiză convingătoare, demonstrează că în fapt aceasta se datorește schimbărilor fundamentale survenite în situația politică și economică de pe continentul european, precum și tehnologiei militare moderne.

European de origine (Kissinger a părăsit Germania împreună cu părinții săi în 1938, stabilindu-se în S.U.A.), el acordă continentului nostru o poziție centrală în doctrina sa. După părerea lui Kissinger, „succesul sau falimentul politicii externe americane va fi hotărît în ultimă instanță în regiunea Atlanticului". El militează pentru o dezangajare a S.U.A. din Europa, întrebîndu-se de pildă : De ce generalul de Gaulle să nu promoveze propria sa concepție despre Europa ? De ce comandantul militar al NATO trebuie să fie întotdeauna un ofițer american ?

Pentru Kissinger, care este convins că era supraputerilor se apropie de sfîrșit, consolidarea independenței statelor europene este firească și de dorit. El se raliază temerilor exprimate de statele mici și mijlocii din Europa occidentală, că integrarea europeană va conduce la hegemonia unor vecini mai puternici.

În concluzie, Kissinger recomandă deci dezangajarea și în același timp o prezență americană mai puțin jenantă pe continent, mai abilă, cu mai multă considerație față de parteneri. Regăsim această concepție în mai toate discursurile rostite de președintele Nixon în recentul său turneu european.

C. V.

au apărut...

Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. a publicat : **Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1910-1915.** Ed. politică, 1 085 p. ; **Presa muncitorească și socialistă din România. Volumul al II-lea (1900—1921). Partea a II-a (1907—1916).** Ed. politică, 757 p.

GH. CARACAȘ : Trei evadări din lagărele germane (1916—1918). Ed. militară, 122 p.

GH. CRONȚ : Instituții medievale românești. Înfrățirea de moșie. Jurătorii. Ed. Academiei. Biblioteca istorică XVIII, 242 p.

AL. DUȚU : Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII (1700—1821). Ed. pentru literatură, seria „Studii și texte", 394 p.

SERGIU VERONA : Arhive secrete. Ed. tineretului, 238 p.

DAN ZAMFIRESCU : România — Pămînt de civilizație și sinteză. Articole și reportaje. Ed. pentru literatură, 136 p.

P. A. KROPOTKIN : Amintirile unui răzvrătit. Traducere prescurtată din limba rusă. În românește de D. Vacariuc și R. Vasilescu-Albu. Prefața de Alex. Șiperco. Ed. politică, 427 p.

GILLES PERRAULT : Secretul ziței Z. Ed. politică, 256 p.

Imagini deformate într-un dicționar istoric

A. W. PALMER, A Dictionary of Modern History 1789—1945 (Dicționar de istorie modernă 1789—1945), ed. Penguin Books, 1967.

Utilitatea dicționarelor, enciclopediilor și bibliografiilor cu caracter istoric este îndeobște cunoscută, ele constituind prețioase instrumente de lucru pentru cercetătorii interesați să-și asigure o documentație rapidă și competentă în problemele ce-i preocupă. Aceasta bineînțeles cu condiția ca aceste compendii să conțină informații exacte și să fie alcătuite cu toată rigurozitatea științifică.

Pornind de la aceste premise am dori să ne referim la A Dictionary of *Modern History* 1789—1945, datorat profesorului A. W. Palmer de la Highgate School din Londra, tipărit pentru întîia oară în 1962 și apoi în succesive ediții și reimprimări în 1963, 1964, 1965 și 1967. În concepția autorului, acest dicționar era destinat să servească drept mijloc de orientare într-o serie de probleme de bază ale istoriei universale moderne și contemporane, inserînd evenimente de seamă, războaie, tratate și convenții internaționale, instituții și doctrine politice, precum și biografiile celor mai reprezentative figuri din rîndul conducătorilor de state și guverne, generalilor, miniștrilor, oamenilor politici și savanților cu rol însemnat în viața politică, din lumea întreagă *.

Făcînd abstracție de ponderea excesivă pe care autorul o acordă în dicționarul său vieții social-politice și de stat a lumii anglo-saxone, ca și de relevarea unor deficiențe supărătoare în tratarea istoriei celui de-al doilea război mondial, ne vom ocupa în prezentarea de față numai de modul în care este înfățișat trecutul patriei noastre în această lucrare, în contextul general al istoriei Europei centrale, sud-estice și răsăritene.

Astfel, dacă pentru țările vecine, în dicționarul lui Palmer figurează mențiuni nu numai asupra istoriei lor moderne și contemporane, dar și articole separate privind unele personalități politice din secolele XIX—XX, printre care L. Kossuth, G. Andrássi, F. Déak, K. și I. Tisza, N. Pasić, I. Pildsudski, M. Károly, Béla Kun, E. Venizelos, Kemal Atatürk, T. Masaryk, E. Beneș ș.a., ne surprinde, în schimb absența oricărei referiri la vreun principe suveran, om politic, ministru sau militar cu grad superior din România. Ignorarea unor nume de prestigiu, îndeajuns de bine cunoscute și istoricilor occidentali, ca de pildă Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Al. Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Titu Maiorescu, Nicolae Iorga sau Nicolae Titulescu — pentru a nu menționa decît cîteva exemple dintre cele mai ilustre — ridică îndoieli asupra criteriilor de selecție și a informării științifice ale autorului acestui dicționar istoric.

De altfel, privitor la țara noastră nu există în amintita lucrare decît trei referințe directe — la termenii *Principatele dunărene*, *România* și *Transilvania* — și alte cinci mențiuni indirecte în articolele gene-

(Continuare în pag. 99)

* Ne mărginim a semnala doar faptul că dicționarul cuprinde biografiile lui Quisling, Horthy, Ciano, Pétain s.a., dar nu și pe cele ale lui Charles de Gaulle sau Iosip Broz Tito.

poșta redacției

Inedit

PAUL PALTANEA, *muzeograf gălățean, ne trimite acest articol despre o foarte controversată — totuși ! — problemă : Casele lui Cuza Vodă din Galați. Pentru ineditul opiniei ca și pentru importanța și actualitatea problemei, îl inserăm ca atare :*

„Încă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, opinia publică din Galați a început să se îngrijească de soarta caselor lui Cuza Vodă. În ianuarie 1891 urma să se constituie un comitet pentru ridicarea unui monument al lui Alexandru Cuza pe locul unde «actualmente se află casa în care a locuit Domnul Cuza» («Adevărul», III, nr. 713, 11 ianuarie 1891). Atunci se cunoștea doar o singură casă, cea părintească, din Ulița de lîngă mal, în mahalaua Poștei. Nu știm, deocamdată, dacă a fost cumpărată sau construită de spătarul Ioan Cuza. După unele informații, ar fi primit-o zestre la căsătoria cu Sultana Cozadini. Dintr-o știre mai tîrzie — relatarea consulului Franței la București, Cochelet — (1834) aflăm că era așezată «într-o poziție prea plăcută» (Buletinul Societății geografice române VIII/2, București, 1887).

În 1881, casa era încă posesia Elenei Cuza, dar în 1907 trecuse în proprietatea Profirei Isvoranu, care voia s-o vîndă. Dorința lui G. C. Robescu, primarul Galaților, de a instala aici Biblioteca V. A. Urechia nu s-a realizat. În același an, 1907, se depune la Senat, prin generalul Leon, o cerere semnată de cîteva sute de gălățeni, în care se propunea ca statul să cumpere această casă și să organizeze un muzeu în amintirea lui Cuza. Desigur că inițiativa nu putea fi privită cu ochi buni de guvernul conservator și clădirea a rămas mai departe în mîinile unor particulari. Prin 1909, casa era încă frumoasă și de o construcție interesantă prin simetria celor două pavilioane demarcate de un etaj. Atunci curtea vastă era numai straturi de flori, copaci bătrîni umbreau multele ferestre ale clădirii...

La 24 ianuarie 1910, Gr. Trancu-Iași, locuind aici, găzduiește pe marele istoric A. D. Xenopol și membrii comitetului pentru ridicarea statuii lui Mihai Eminescu. Cu această ocazie, toți meseniii au jucat «Hora Unirii în casa lui Cuza cu A. D. Xenopol, istoricul Unirii». («Acțiunea», IX, nr. 2, 369, 24 aprilie 1939).

În 1937, cînd ia ființă «Asociația Cuza-Vodă», în scopul de a răscumpăra casa părintească a lui Alexandru Cuza, nu mai rămăseseră din ea decît ruine. Se emite atunci ipoteza că nu acestea au fost adevăratele case ale lui Alexandru Cuza. Lucia Borș, cunoscută prin emoționanta carte închinată Elenei Cuza, mărturisea, într-o scrisoare adresată președintelui Asociației Cuza-Vodă, că are bănuieli că adevărata casă a lui Alexandru Cuza ar fi «aceea în care stă Dr. Livescu (imobilul din strada Alexandru I. Cuza nr. 78). Casa pe care ați cumpărat-o (astăzi Muzeul de istorie — *n.n.*), dacă ținem seama de tradiția locală, poate să fi fost judecătoria de mai tîrziu unde a funcționat Cuza, poate reședința lui de pîrcălab sau (a fost) ridicată după căsătoria lui». Folosind cîteva documente inedite de la Arhivele statului din Galați, reluăm discuția pentru a o lămuri.

La 11 noiembrie 1855, Alexandru Cuza, fiind la Galați — îndeplinea pe atunci funcția de președinte al Tribunalului de Covurlui — cumpăra de la vornicul Iorgu Ghica un loc de casă în mahalaua Vovideniei, cu suma de 36 616 lei. În «măsoriștea» locului, care însoțește actul original de cumpărătură, se precizează că locul vîndut se «megieșește» la «miazănoapte» cu «casele dum-sale vornicului Alixandru Cuza». Deci, cu locul caselor părintești. De altfel, într-un act din 27 septembrie 1837, prin care postelnicul Iordache Ghica primește locul din mahalaua Vovideniei în schimbul unuia din Iași, se amintește că se învecinează cu «casele d-lui postelnic Ioan Cuza».

Numai după cîteva luni, în aprilie 1856, Alexandru Cuza vinde aceste case lui Ștefan Cordali, cu prețul de 1 200 galbeni. Așadar, este sigur că nu acestea din urmă au fost casele părintești, așa cum credea ziarul sus-amintit sau chiar Lucia Borș. *Casele părintești și unde Cuza a locuit tot timpul cînd venea la Galați chiar și în anii de domnie au fost pe locul unde există astăzi Muzeul de istorie*".

Un dar

EUGEN I. LIȘTEVEANU, *Craiova. Frumosul dv. dar ne-a făcut multă plăcere. Într-adevăr — așa cum de altfel remarcați și dv. — redacția tinde să-și alcătuiască un fond propriu de valori arhivistice — documente, scrisori, materiale (pe cît posibil inedite) pe teme de istorie. Gestul vine în întîmpinarea acestei preocupări. Vă mulțumim.*

Publicăm alăturat litografia ce ne-ați trimis, reprezentînd biserica „Sf. Gheorghe" din București, la anul 1837.

Invitație

MIRCEA V. HOMESCU, *București. Nu, nu dispunem de materiale în legătură cu evenimentul (evenimentele) de care ne vorbiți.*

poșta redacției

Deoarece au și început pregătirile pentru festivalul „George Enescu" — ce se va ține la București în septembrie anul viitor —, credem că documentele pe care le posedați ne-ar putea fi de folos.

Vă mulțumim anticipat și vă rugăm să treceți pe la redacție ori să ni le trimiteți prin poștă.

Cine știe cîștigă ?

VALERIU TOMULESCU, *jud. Vrancea. Optimismul dv. este de admirat, ba și speranța unui răspuns pozitiv.*

Dar citind șirul dv. de întrebări am avut impresia că ne aflăm la un veritabil concurs, în genul „Cine știe cîștigă". Noi concurenți, iar dv. examinator.

Pentru a exemplifica, publicăm din cele opt întrebări pe care ni le adresați :

1. Acțiunea cărei opere literare se desfășoară parțial în cetatea Sucevei (paralel cu o luptă cu turcii) ?

2. Care a fost utilajul petrolier românesc care a fost premiat în 1968 la Tîrgul Internațional de la Brno și ce premiu a obținut el ?

3. La ce dată și unde a avut loc primul Congres al Comitetelor de luptă pentru pace din România ?

4. Cum se intitulează compoziția monumentală românească care împodobește azi una din sălile centrale ale clădirii O.N.U. „Delegați la O.N.U.", inspirată dintr-un poem arghezian, înfățișînd victoria omenirii în fața naturii ? Cărui artist îi aparține ?

După părerea noastră, sînt întrebări care nu corespund preocupărilor „Magazinului istoric". Afară de cazul cînd, efectiv, e vorba de un concurs. In acest caz vrem să aflăm : 1) valoarea premiului pe care-l acordați și 2) întrebarea a noua !

1, 2, 3 și 4

VASILE NEGESCU, *Pitești.*

1. *Vă mulțumim pentru aprecierile dv. — mai mult decît elogioase.*

2. *In parte, sugestiile dv. au și fost împlinite. Urmăriți în acest sens tematica numerelor apărute pînă acum.*

3. *Un început a fost făcut. Genealogia Mușatinilor (vezi „Magazin istoric" nr. 12/1968 și nr. 1/1969) de A. Sacerdoțeanu a fost apreciată — de către majoritatea celor ce ne-au scris — ca un binevenit instrument de lucru, care umple un gol în acest domeniu.*

Propunerea dv. de a publica și alte genealogii vine deci pe un teren pregătit.

4. *Noi cronologii ale domnitorilor din Transilvania și Țara Românească s-ar înscrie desigur în același context.*

Etimologie și istorie

BARBU ZAMFIRESCU, *Cîmpina.*

Piatra Neamț, Tîrgul Neamț, Cetatea Neamțului, Mănăstirea Neamț... ! Același nume pentru entități cu roluri și semnificații deosebite. De unde provine ? Care este etimologia lui ? Care este explicația istorică a acestei „variațiuni pe aceeași temă" ? Iată ce vă putem răspunde, foarte pe scurt :

Istoricul român C. C. Giurescu, în a sa „Istorie a Românilor", vol. II, partea I, scrie : *„...cînd coloniștii germani, probabil dintre cei de la Bistrița, au trecut peste munți și au întemeiat o așezare sau un tîrg, în aceste părți, poate și cetatea, noi le-am numit Tîrgul și Cetatea Neamțului. Chiar și la sfîrșitul secolului al XVII-lea, se mai întîlnesc nume germane printre locuitorii de aici".*

De altfel, tîrgul, cetatea, mănăstirea — toate cu aceeași denumire — sînt foarte vechi, ele figurînd în multe documente medievale românești. Așa de pildă, Tîrgul Neamț este amintit pentru prima dată într-un privilegiu comercial dat liovenilor în 1403. În anul 1429, Alexandru cel Bun emite un hrisov prin care dăruiește Mănăstirii Neamț — anual — din *„desetina Neamțului"* cîte *„12 poloboace de vin"*. Urmașii lui Alexandru cel Bun — cei doi fii ai săi Ștefan și Iliaș — dau și ei, din „Neamț", diverse documente. Ștefan, dă în 1443, un act de întărire pentru mai multe proprietăți lui Mihail Pisarul.

Așezarea Tîrgului este anterioară întemeierii lui și trebuie pusă în legătură cu Cetatea, care pare să fie din secolul al XIII-lea sau începutul secolului al XIV-lea. Evoluția sa a urmat o dinamică firească. Lîngă zidurile cetății, s-a întemeiat tîrgul, la început cu populație germană și ungurească. Dovadă numeroasele nume care sună „străin", ale unor tîrgoveți, menționate în documentele secolelor XV-XVII : *„Tizoane, fiica lui Conatas, din Neamț și cu fiul său Leurinț"* (probabil Lorenz) vînd Mănăstirii Neamțului, în 1432 o bucată de pămînt. Într-un alt document din 1661, e pomenit, alături de *„Dumitru Șoltuzul de tîrg de Neamțu"* și *„Arpentie, pîrgarul cel mare"*. Într-un alt act de vînzare, din 1672, figurează *„casa lui Hanoș"* etc, etc.

O celebră statuie a lui Ramses

VASILE CHINDEAN, *Timișoara. Nu, statuia a cărei imagine o anexați și pe care o publicăm alăturat nu este a unui zeu egiptean, ci a faraonului Ramses al II-lea, suveran aparținînd celei de a XIX-a dinastii și fiu al lui Seti I.*

Statuia împodobește templul din Luxor, pe care Ramses al II-lea l-a înfrumusețat cu numeroase sculpturi, de proporții gigantice, un pilon și două obeliscuri. Astăzi, unul dintre aceste obeliscuri se află la Paris.

poșta redacției

Lui Ramses al II-lea i se datorește de asemenea, ridicarea ultimelor șase coloane din marea sală hipostil a templului lui Amon, de la Karnak, o culme a artei tuturor timpurilor.

Așa arată o galeră

MARCELA VASILESCU, *Tg. Jiu. Vă satisfacem cererea și reproducem un desen care înfățișează o galeră din secolul al XVIII-lea. Vîslașii erau de cele mai multe ori condamnații*

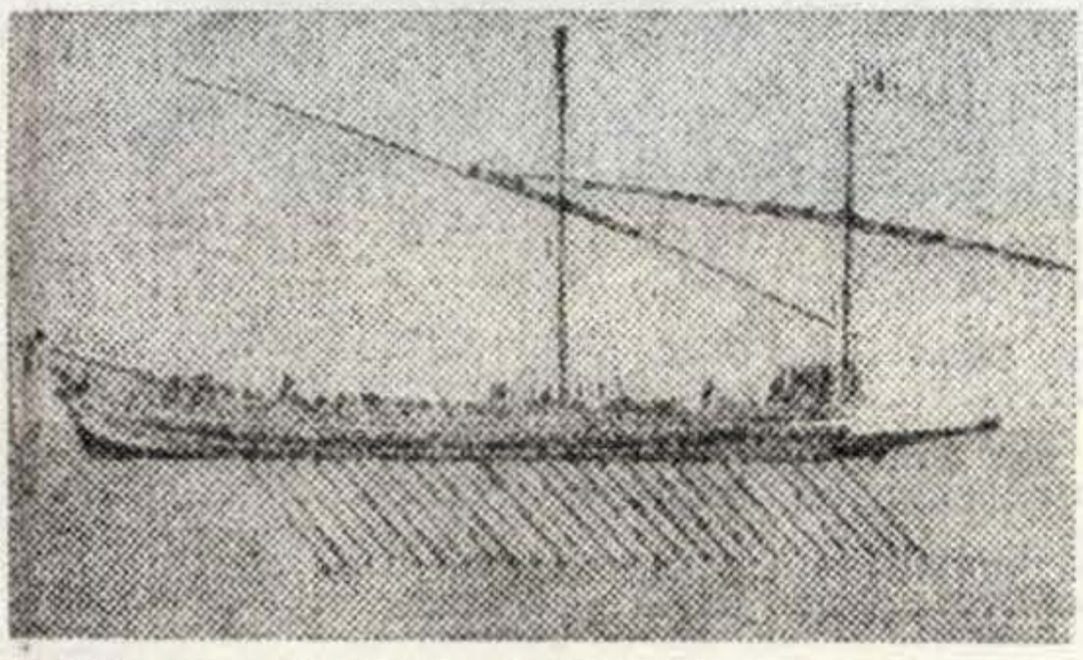

politici sau de drept comun (în limba franceză termenul de galerien pînă în ziua de azi este echivalentul ocnașului din limba română).

Vă făgăduim să publicăm în curînd o succintă istorie a navigației.

Mărturisire

DORU RADOSAV, elev din *Timișoara, ne declară că pasiunea sa este istoria și că fiecare număr al revistei noastre îi prilejuiește întîlniri cu...* „lucruri noi și minunate" [...] „Historia magister vitae" *constată și tînărul nostru corespondent, cu bucuria înaripată a vîrstei sale.*

Cu acest prilej, comunicăm pasionatului nostru cititor că solicitările sale vor fi foarte curînd satisfăcute.

GH. I. FUȘALAU, *Iași. Înțelegem mobilul care v-a determinat să elaborați materialul despre care ne scrieți. Dar, cu regret, constatăm că el nu se află — așa cum presupuneți dv. — în redacție. Poate s-a pierdut pe drum.*

După titlul pe care-l indicați în scrisoarea ce ne-ați trimis, s-ar putea să fie interesant. În ipoteza că-l aveți în copie, notați noua noastră adresă: „Magazin istoric", str. Onești nr. 5, Sectorul I, București. Așteptăm.

Lui Sadco

Din Suceava primim o corespondență cu acest pseudonim, nu lipsit de fantezie! Numai că Sadco din Suceava este urmărit de nenoroc (ca și cel din legendă!); rectificarea pe care ne-o propune nu este corectă. Noi avem dreptate: 120 de talanți și nu 1 200, cum propune omonimul eroului titular al operei lui Rimski-Korsakov.

MAX FRÖHLICH, *Sibiu. Bineînțeles nu putem lua gestul dv. în nume de rău. Dimpotrivă, vă mulțumim pentru atenție și mai ales pentru semnalare.*

---

panoramic

(Urmare din pag. 96)

rale care tratează revoluțiile de la 1848, războiul Crimeii (1853—1856), Congresul de la Berlin (1878), războaiele balcanice (1912—1913) și Mica Înțelegere (1929—1938).

Sub termenul *Principatele dunărene* este înfățișată — în linii generale — istoria Moldovei și a Țării Românești începînd cu tratatul de la Kuciuk-Kainargi (1774) și mergînd pînă la 1862, cînd unirea administrativă a sancționat definitiv unirea politică săvîrșită cu trei ani mai înainte. Supărător este însă faptul că dicționarul face cu totul abstracție de marele act istoric de la 24 ianuarie 1859, pentru a menționa doar definitivarea unirii ce a avut loc la 1862 și recunoașterea autonomiei Principatelor Unite de către Poarta Otomană.

Din păcate omisiuni fundamentale de date istorice și interpretări denaturate se întîlnesc și la celelalte explicări de termeni privind România.

O supărătoare carență a amintitului dicționar constă, de asemenea, în faptul că la articolul general privind partidele comuniste create în majoritatea țărilor lumii după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, nu se amintește nimic despre Partidul Comunist Român deși lucrarea menționează data înființării și activitatea pe scurt a partidelor comuniste — printre altele — din Germania, Ungaria, Bulgaria, Iugoslavia și Cehoslovacia.

Nu putem încheia această sumară semnalare făcută prezentării României în dicționarul de istorie modernă al lui A. W. Palmer fără a ne exprima regretul pentru faptul că într-o asemenea lucrare, ce a cunoscut patru reeditări succesive, găsim atît de multe erori și lacune istorice în ceea ce privește țara noastră.

P. C.

Contents

Prof. RADU VULPE Burebista, a Military or a Political Genius? 2

VASILE I. MOCANU „Fight for the Complete Destruction of the Hitlerists!" . . 6

PAUL MARIE DUVAL, The Celts and Their Art . . 12

Prof. SILVIU BRUCAN The Method of „Courteousness" in American Historiography 19

AL. ZUB The Descendant of the Free-Holders of Kogălnic 24

I. PROTOPOPESCU An Anonymous Representative of Great Courage 30

GH. ŢUŢUI The 25th Anniversary of the Workers United Front 37

MATEI CAZACU Who Killed Antim Ivireanul? 43

MICHELE RISTICH DE GROOTE Madness in the Course of Centuries . . 50

TUDOR TEODORESCU-BRANIŞTE Men and Beasts . 57

WINSTON CHURCHILL Memoirs (II) 61

VALENTIN URUM Tchitcherin, the Red Diplomat . 66

IVAR LISSNER The Delphi Oracle 70

Prof. C. C. GIURESCU Vineyard Chronicle 80

GH. CRONŢ „Better Say Five Meaningful Words" . . 84

● The Man Who Did not Exist (II) 89

Sommaire

Pr. RADU VULPE Burebista, génie militaire ou politique? 2

VASILE I. MOCANU „Luttez pour la déstruction totale des hitlériens!" 6

PAUL MARIE DUVAL Les Celtes et leur art . . . 12

Pr. SILVIU BRUCAN La méthode de la „courtoisie" dans l'historiographie américaine 19

AL. ZUB Le descendant des paysans libres de Kogălnic 24

I. PROTOPOPESCU Un anonyme du grand courage . 30

GH. TUTUI Vingt-cinq ans depuis la création du Front Unique Ouvrier . . . 37

MATEI CAZACU Qui a tué Antim Ivireanul? . . . 43

MICHELE RISTICH DE GROOTE La démence à travers les siècles 50

TUDOR TEODORESCU-BRANIŞTE Hommes et bêtes . 57

WINSTON CHURCHILL Mémoires (II) 61

VALENTIN URUM Tchitchérine, le diplomate rouge 66

IVAR LISSNER L'oracle de Delphes 70

Pr. C.C. GIURESCU Chronique des vignobles 80

GH. CRONŢ „Mieux vaut dire cinq mots sensés" . . 84

● L'homme qui n'a jamais existé (II) 89

Содержание

Проф. Раду Вулпе Буребиста — военный или политический гений? 2

Василе И. Мокану. «Бороться за полное уничтожение гитлеровцев!» 6

Поль Мари Дюваль, Кельты и их искусство 12

Проф. Сильвиу Брукан. «Куртуазный» метод в американской историографии 19

А. Зуб. Потомок разешов из Когэлника 24

И. Протопеску. Аноним великого дерзания 30

Г. Цуцуй. 25 лет со дня создания Единого Рабочего Фронта 37

Матей Казаку. Кто убил Антима Ивириул? 43

Мишель Ристих де Гроотe. Безумие в различные времена 50

Тудор Теодореску-Браниште. Люди и звери 57

Уинстон Черчиль. Мемуары (II) 61

Валентин Урум. Красный дипломат Чичерин 66

Ивар Лиснер. Дельфийский оракул 70

Проф. К.К. Джуреску. Виноградарская летопись 80

Г. Кронц. «Лучше сказать пять осмысленных слов» .. 84

Никогда не существовавший человек (II) 89

Inhalt

Prof. RADU VULPE Burebista, ein militärisches oder ein politisches Genie? 2

VASILE I. MOCANU „Kämpft für die vollständige Vernichtung der Hitleristen!" 6

PAUL MARIE DUVAL Die Kelten und ihre Kunst . . 12

Prof. SILVIU BRUCAN Die Methode der „Courtoisie" in der amerikanischen Geschichtsschreibung 19

AL. ZUB Der Nachkomme der Freibauer von Kogălnic . 24

I. PROTOPOPESCU Einer der Namenlosen des hohen Mutes 30

GH. ŢUŢUI 25 Jahre Seit der Schaffung der Einheitlichen Arbeiterfront 37

MATEI CAZACU Wer tötete Antim Ivireanul? . . . 43

MICHELE RISTICH DE GROOTE Der Wahnsinn im Laufe der Zeit 50

TUDOR TEODORESCU BRANISTE Menschen und Bestien 57

WINSTON CHURCHILL Memoiren (II) 61

VALENTIN URUM Tschitscherin, der rote Diplomat . . 66

IVAR LISSNER Das Orakel von Delphi 70

Prof. C.C. GIURESCU Chronik der Weinberge . . 80

GH. CRONŢ „Lieber fünf vernünftige Worte" . . . 84

● Der Mann. den es nie gegeben hat (II) . . . 89

ABONNEMENTS: CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie; B.P. 134—135; Telex: 226

magazin istoric

București, str. Onești nr. 5 — Sectorul 1, Oficiul Poștal Nr. 22. telefon 15 09 91

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăț, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, I. M. Ștefan.

PREZENTARE GRAFICĂ: RADU DOBRE, MIRCEA GRIGORESCU

42 427

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" București

Celebră pictură rupestră de la Lascaux-Franța („Celții și arta lor" p. 12—17)

magazin istoric

PODOABE CELTE DIN SECOLELE I-II î.e.n.

COPERTA I-a

Oglindă smălțuită, găsită la Desborough ; brățară de aur masiv și cataramă de aur găsite la Broighter ; scut de bronz aurit, găsit în Tamisa.

COPERTA A IV-A

Colier de chihlimbar (sec. al III-lea î.e.n.) găsit în Scoția. („Celții și arta lor", p. 12—17)

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an-60 lei.